

**Z dziejów sportu i turystyki
w działalności Krajowego Zrzeszenia
Ludowe Zespoły Sportowe
w latach 1975–2015**

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe

Eligiusz Małolepszy, Daniel Bakota, Teresa Drozdek-Małolepsza, Arkadiusz Płomiński

Z dziejów sportu i turystyki w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–2015

Monografia naukowa

Częstochowa 2016

Recenzent naukowy
dr hab. Artur Pasko

Redaktor naczelny Wydawnictwa
Andrzej Miszczak

Skład i łamanie tekstu
Munda Maciej Torz

Korekta
Sebastian Surendra

Projekt okładki
Sławomir Sadowski

© Copyright by Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2016

ISBN 978-83-7455-491-6

Wydawca
Wydawnictwo im. S. Podobińskiego
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. 34 378 43 29, fax 34 378 43 19
e-mail: wydawnictwo@ajd.czyst.pl

Spis treści

Słowo wstępne	7
Wstęp	9
Rozdział I	
Z dziejów sportu i turystyki na wsi w Polsce do 1975 roku	13
Rozdział II	
Sport w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–1998	27
1. Sport w Zrzeszeniu Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–1989	27
2. Działalność Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w zakresie sportu w okresie transformacji ustrojowej (1990–1998)	34
3. Sport w szkołach rolniczych (1975–1998)	38
Rozdział III	
Ruch sportowy w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1999–2015	49
1. Sport dzieci i młodzieży	49
2. Sport w kategorii seniorów	64
Rozdział IV	
Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w ruchu turystycznym i rekreacyjnym (1975–2015)	75
1. W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz w latach transformacji ustrojowej (1975–1998)	75
2. Turystyka i rekreacja w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1999–2015	92
Rozdział V	
Uznani sportowcy, medaliści igrzysk olimpijskich (1976–2014)	101
Zakończenie	109

Aneksy	113
Bibliografia.....	189
Indeks nazwisk	199
Wykaz skrótów	205
Spis tabel	209
Summary	211

Koleżanki i Koledzy, Szanowni Państwo

Dzięki zaangażowaniu zespołu naukowego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie pod kierownictwem dr. hab. prof. AJD Eligiusza Małolepszego rekomenduję Państwu wydawnictwo opisujące działalność Zrzeszenia LZS w latach 1975–2015.

Ten okres działalności LZS to zamknięcie obchodzonego w bieżącym roku jubileuszu 70-lecia.

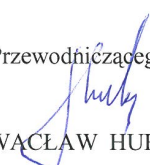
W tym okresie LZS-om przychodziło działać w różnych uwarunkowaniach społecznych, politycznych i ekonomicznych.

Obecnie, w czasach charakteryzujących się dominacją komercji i konsumpcyjnego stylu życia, są w Zrzeszeniu ludzie, którzy pośród codziennych obowiązków i zaangażowania w życie rodzinne czują społecznikowską potrzebę krzewienia u dzieci i młodzieży, a także w pokoleniu starszym zamiłowania do aktywności fizycznej oraz współzawodniczenia sportowego w duchu fair play.

To dzięki nim wkład i zasługi LZS w dziedzinie popularyzacji sportu powszechnego, rekreacji i turystyki, sportu wyczynowego i kształtowania pozytywnych cech charakteru należy szczególnie podkreślić. Takie działania uczą bowiem młodych ludzi właściwych reguł społecznych, szacunku dla przeciwnika oraz oceny własnych możliwości.

Życzę satysfakcjonujących wrażeń z lektury tej monografii.

Zastępca Przewodniczącego RG KZ LZS

WACŁAW HURKO

Wstęp

W 2016 r. przypada jubileusz 70-lecia działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (LZS). Z okazji jubileuszu oddajemy do rąk czytelników monografię pt. *Z dziejów sportu i turystyki w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–2015*. Cezury czasowe pracy wyznaczają lata 1975–2015. Cezurę początkową wyznacza 1975 r. – reforma administracyjna Polski, w wyniku której utworzono 49 województw. W zakresie struktury organizacyjnej Zrzeszenia LZS powołano 49 Wojewódzkich Zrzeszeń (WZ) LZS; cezurę końcową wyznacza 2015 r. – do tego roku realizowano badania źródłowe. W tym miejscu warto wskazać, iż do połowy lat siedemdziesiątych XX w. dzieje Zrzeszenia LZS zostały opracowane przez Stanisława Drążdżewskiego¹. Znaczący wkład do problematyki kultury fizycznej w środowisku wiejskim w latach 1944–1956 wniosła monografia Rafała Szuberta².

Niniejsza praca stanowi przyczynek do dziejów Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1975–2015. W dotychczasowym stanie badań odnoszących się do problematyki brak jest publikacji, która w sposób syntetyczny wypełniałaby tę lukę. W monografii zostały postawione następujące problemy badawcze:

1. Jaką rolę pełniło Krajowe Zrzeszenie LZS w rozwoju sportu i turystyki w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym w latach 1975–2015?

2. Jakie były uwarunkowania działalności oraz liczebność ogniw i członków Zrzeszenia LZS?

3. Jaki był zasięg społeczny działalności na rzecz sportu i turystyki Krajowego Zrzeszenia LZS?

4. Jakie były osiągnięcia członków Krajowego Zrzeszenia LZS w sporcie kwalifikowanym w kategoriach młodzieżowych oraz w sporcie seniorskim?

Przy przygotowaniu monografii wykorzystano źródła archiwalne, drukowane i prasowe. Kwerendę materiałów źródłowych przeprowadzono m.in. w Archiwum Państwowym w Częstochowie, Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, Składnicy Akt Krajowego Zrzeszenia LZS w Warszawie, Składnicy Akt Lubuskiego Zrzeszenia LZS w Gorzowie Wlkp., Składnicy Akt Małopolskiego Zrzeszenia LZS w Krakowie, Składnicy Akt Podkarpackiego Zrzeszenia LZS w Rzeszowie, Składnicy Akt Podlaskiego Zrzeszenia LZS w Białymstoku,

¹ M.in. S. Drążdżewski, *Ludowe Zespoły Sportowe. Powstanie i działalność*, Warszawa 1974, s. 447.

² R. Szubert, *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej w latach 1944–1956*, Wrocław 2010, s. 288.

Składnicy Akt Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Katowicach, Składnicy Akt Świętokrzyskiego Zrzeszenia LZS w Kielcach, Składnicy Akt Wielkopolskiego Zrzeszenia LZS w Poznaniu, Składnicy Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie, Składnicy Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Łodzi i Składnicy Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Opolu. Bardzo wartościowe materiały źródłowe zawiera Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie, szczególnie w odniesieniu do problematyki turystyki i rekreacji fizycznej w działalności Zrzeszenia LZS. W monografii wykorzystano zbiory ikonograficzne prywatnych składnic akt, m.in.: Składnicy Akt Hieronima Czerwieńca, Składnicy Akt Antoniego Kawalka, Składnicy Akt Leszka Tarnawskiego, Składnicy Akt Marka Zielonki.

Ze źródeł drukowanych wykorzystano informacje, kroniki i sprawozdania odnoszące się do dziejów Zrzeszenia LZS w latach 1975–2015. Szczególnie cenny materiał zawierały sprawozdania sporządzane na potrzeby zjazdów ogólnopolskich delegatów Zrzeszenia LZS. Wartościowym materiałem źródłowym okazała się prasa wydawana przez Zrzeszenie LZS, wśród której należy wymienić „Wiadomości Sportowe” (wydawane przez Krajowe Zrzeszenie LZS) i „Sportowe Wieści”, publikowane przez Świętokrzyskie Zrzeszenie LZS w Kielcach. Materiały źródłowe zostały uzupełnione i poszerzone przez literaturę³.

W pracy został zastosowany układ mieszany – chronologiczno-rzeczowy, pozwalający w sposób zwarty i przejrzysty ukazać prezentowany temat. Niniejsza monografia zawiera wstęp, pięć rozdziałów zasadniczych, zakończenie, aneksy, bibliografię, indeks nazwisk, wykaz skrótów, spis tabel i streszczenie w języku angielskim.

W rozdziale pierwszym pt. *Z dziejów sportu i turystyki na wsi w Polsce do 1975 r.* ukazano początki i rozwój aktywności fizycznej, a także ruchu turystycznego w środowisku wiejskim do 1975 r. Początki zorganizowanego ruchu aktywności fizycznej i turystyki na wsi przypadają na okres II dekady XX w. Ważną rolę w rozwoju kultury fizycznej i turystyki odegrały m.in. wiejskie organizacje młodzieżowe, a począwszy od 1946 r. Zrzeszenie LZS. Rozdział drugi dotyczy sportu w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998. W rozdziale tym wyodrębniono ruch sportowy w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998, z podziałem na lata 1975–1989 oraz 1990–1998. Rozdział ten odnosi się do okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz transformacji ustrojowej w Polsce. Warto zwrócić uwagę, iż w tych latach (1975–1998) w strukturze organizacyjnej Zrzeszenia LZS działalność prowadziło 49 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS. W odrębnym podrozdziale ukazano sport w szkołach rolniczych (1975–1998). Kolejny rozdział, trzeci, odnosi się do ruchu sportowego w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2015. W tej części pracy uwzględniono dwa podrozdziały: sport dzieci i młodzieży i sport w kategorii seniorów. Rozdział czwarty zawiera materiał poświęcony udziałowi Zrzeszenia LZS w ruchu turystycznym i rekreacyjnym (1975–2015). Ta część

³ Pełny wykaz literatury znajduje się w bibliografii.

pracy zawiera problematykę turystyki i rekreacji fizycznej w działalności Zrzeszenia LZS w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz w latach transformacji ustrojowej (1975–1998), a także w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2015. Ostatni, piąty rozdział monografii ukazuje uznanych sportowców, medalistów igrzysk olimpijskich (1976–2014). Przedstawiono w nim biogramy sportowe Katarzyny Bachledy-Curuś, Janusza Bobika, Zbigniewa Bródki, Andrzeja Głęba, Joachima Halupczoka, Wiesława Hartmana, Zenona Jaskuły, Katarzyny Klaty, Adama Małysza, Konrada Niedźwiedzkiego, Ryszarda Podlasy, Stanisława Szozdy, Jana Szymańskiego, Adriana Zielińskiego i Luizy Złotkowskiej.

Pragniemy gorąco podziękować osobom, od których uzyskaliśmy życzliwą pomoc i cenne wskazówki, m.in.: wiceprezesowi Krajowego Zrzeszenia LZS Wacławowi Hurce, Pracownikom Biura Zarządu Krajowego Zrzeszenia LZS w Warszawie, Prezesom i Pracownikom Biur Zarządów Wojewódzkich Zrzeszenia LZS w Białymstoku, Gorzowie Wlkp., Katowicach, Kielcach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Opolu, Poznaniu i Rzeszowie. Dziękujemy osobom, które udostępniły zbiory ikonograficzne, m.in. Hieronimowi Czerwieńcowi, Iwonie Derlatce, Antoniemu Kawałkowi, Leszkowi Tarnawskiemu, Markowi Zielonce. Składamy podziękowania Recenzentowi monografii, dr. hab. Arturowi Pasce, za bardzo cenne uwagi, które podniosły wartość pracy.

Autorzy

ROZDZIAŁ I

Z DZIEJÓW SPORTU I TURYSTYKI NA WSI W POLSCE DO 1975 ROKU

Jednym z czasopism, które informowało o aktywności fizycznej mieszkańców wsi w okresie poprzedzającym wybuch I wojny światowej, była „Drużyna” (publikowano ją w Warszawie w latach 1912–1920)¹. Na jej łamach podejmowano problematykę kultury fizycznej, m.in. przedstawiono rolę i znaczenie aktywności fizycznej, regulamin i metodykę nauczania gier i zabaw ruchowych dla dzieci i młodzieży, metodykę nauczania dziedzin wychowania fizycznego i sportu, jak i kulturę fizyczną i turystykę w działalności Kół Młodzieży Wiejskiej (KMW).

Czasopismo odegrało istotną rolę w tworzeniu KMW, do rozwoju których przyczynił się Centralny Związek Kółek Rolniczych (CZKR). Inicjatywa CZKR polegała na stworzeniu formy prawnej dla organizacji młodzieży wiejskiej. W projekcie regulaminu KMW przewidziano m.in. kształcenie się pod względem narodowym, społecznym, zawodowym, kulturalnym i fizycznym oraz organizowanie miejscowej młodzieży dla wspólnej pracy i godziwej zabawy. Powyższe zadania KMW spełniało m. in. przez gimnastykę, gry ruchowe, wycieczki, wieczornice i zabawy². Pierwsze KMW powołano w 1912 r. w Wólce Mławskiej (Ziemia Płocka). Dość znaczny rozwój KMW nastąpił w latach 1916–1918. Według stanu na 1918 r. istniało 167 kół, liczących 7004 członków (w tym 4118 chłopców i 2886 dziewcząt), głównie na Ziemi Warszawskiej, Lubelskiej, Kaliskiej i Płockiej³. W 1918 r. przy KMW istniało 16 zespołów wychowania fizycznego, które liczyły 318 osób⁴. Najwięcej, bo aż 5 zespołów znajdowało się na Ziemi Kaliskiej.

Społeczeństwo II Rzeczypospolitej zamieszkiwało w ogromnej większości na terenach wiejskich. Uwaga ta odnosi się głównie do województw położonych we wschodniej części Polski: lubelskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego i tarnopolskiego. Tylko w czterech województwach wskaźnik ludności wiejskiej

¹ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w świetle czasopisma „Drużyna” w latach 1912–1920*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. VII, Częstochowa 2007, s. 25–34.

² Tamże, s. 31.

³ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 2015 (II wydanie), s. 21.

⁴ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka...*, s. 32.

wynosił poniżej 70%: łódzkim (58,9%), poznańskim (66,5%), pomorskim (64,1%) i śląskim (66%)⁵. Według spisu ludności z 30 września 1921 r. Polska liczyła 27 177 tysięcy mieszkańców, z czego na wsi mieszkało 20 250 tysięcy (stanowiło to 75,4% ogółu społeczeństwa). Natomiast według kolejnego spisu ludności z 1938 r. Polska liczyła 34 849 tysięcy mieszkańców, z czego na wsi mieszkało 24 394 tysięcy (70% społeczeństwa)⁶.

W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości przez Polskę podejmowano próby utworzenia instytucji mającej na celu propagowanie aktywności fizycznej. Jednak struktury centralne zarządzania wychowaniem fizycznym i sportem zostały utworzone w Polsce dopiero w styczniu 1927 r. W dniu 28 stycznia 1927 r. powołano do życia Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PUWFiPW)⁷. PUWFiPW posiadał swoje odpowiedniki na szczeblu administracji państwowej: Wojewódzkie, Powiatowe i Gminne Komitety Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (KWFiPW). Szczególnie Powiatowe i Gminne KWFiPW odegrały ważną rolę w zakresie propagowania i upowszechnienia wychowania fizycznego i sportu na terenach wiejskich. Działalność tych struktur ożywiła aktywność fizyczną mieszkańców wsi⁸. O możliwościach działalności Powiatowych i Gminnych KWFiPW decydowały nakłady finansowe. Budżet PUWFiPW oraz wydatki samorządów na kulturę fizyczną i przysposobienie wojskowe były stosunkowo najwyższe w latach 1928–1930, natomiast w następnych latach wykazywały tendencję zniżkową⁹. Istotnym elementem w propagowaniu i popularyzowaniu aktywności fizycznej na wsi przez Powiatowe KWFiPW było przeprowadzanie powiatowych „Świąt WFiPW”, m.in. w 1930 r. tego rodzaju imprezy sportowe zostały zorganizowane w 9 województwach, 222 starostwach i 277 gminach¹⁰. Zarządzenie Rady Ministrów z 28 stycznia 1927 r. powołało jednocześnie do życia, jako organ doradczy PUWFiPW, Radę Naukową Wychowania Fizycznego (RNWF). Na posiedzeniach RNWF w okresie międzywojennym członkowie dyskutowali głównie nad programem wychowania fizycznego i sportu na wsi, jak i nad wypracowaniem celów i zadań w zakresie propagowania i upowszechniania kultury fizycznej na wsi¹¹.

Prace nad usportowieniem wsi, w tym rozwoju infrastruktury wychowania fizycznego i sportu, zintensyfikowano w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX w.

⁵ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji...*, s. 11.

⁶ Zob. L. Gradowski (red.), *Polska 1918–1988*, Warszawa 1989, s. 9.

⁷ Zob. P. Rozwadowski, *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927–1939*, Warszawa 2000, s. 25.

⁸ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji...*, s. 50–64.

⁹ Zob. L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 39–50.

¹⁰ Zob. E. Małolepszy, *Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. VI, Częstochowa 2005, s. 65.

¹¹ Tamże.

Świadczyły o tym nie tylko postulaty i wnioski RNWF w odniesieniu do kultury fizycznej w środowisku wiejskim, lecz również wdrażanie ich w praktycznej działalności¹². Przykładem szerokiego rozwoju infrastruktury były gminy powiatu piotrkowskiego (województwo łódzkie), a także inne obszary Rzeczypospolitej Polskiej. Oprócz powiatu piotrkowskiego, rozwój infrastruktury sportowej nastąpił m. in. w powiecie brzeżańskim (województwo tarnopolskie), w powiecie bydgoskim i tureckim (województwo poznańskie) oraz w powiatach województw kresowych: nowogródzkiego, poleskiego i wileńskiego¹³. Powodem tych zmian była nie tylko potrzeba rozwoju aktywności fizycznej społeczności wiejskiej, lecz sprawy związane z obronnością państwa – wyższa sprawność fizyczna osób odbywających służbę wojskową¹⁴.

W upowszechnianiu aktywności fizycznej ważne znaczenie posiadała działalność szkół rolniczych. W 1920 r. w Polsce istniały 52 szkoły rolnicze, które kształciły 1182 uczniów; w 1925 r. liczba szkół rolniczych wzrosła do 90, a uczniów do 3010; w 1929 r. było 127 szkół i 5697 uczniów; a w 1939 r. – 186 szkół rolniczych¹⁵. Szkoły rolnicze męskie prowadziły działalność dydaktyczną opartą na 3-semestralnym okresie kształcenia i 11-miesięcznym programie nauczania, m.in. w Mieczysławowie k. Kutna oraz Mokrzeszowie k. Tarnobrzega¹⁶. W ramach przygotowania uczniów do pracy społecznej w szkołach prowadzono m in.: straż pożarną, sport i przysposobienie wojskowe. W Szkole Rolniczej w Trzyciążu (województwo kieleckie) realizowano sekcję wycieczkową i sportową. Oprócz sekcji prowadzono zajęcia sportu i przysposobienia wojskowego w ramach zajęć obowiązkowych¹⁷.

Na terenie województwa poznańskiego szkoły rolnicze żeńskie (Publiczne Szkoły Przysposobienia Gospodyń Wiejskich) prowadziły działalność w Odolanowie (powiat Ostrów Wlkp.), Tuchorzy (powiat wolsztyński) i Witkowie (powiat gnieźnieński)¹⁸. W programie nauczania prowadzono przedmioty zawodowe z zakresu organizacji i prowadzenia gospodarstwa rodzinnego, jak również przedmioty pomocnicze: religia, język polski, nauka o Polsce współczesnej, rachunki, śpiew i wychowanie fizyczne (ćwiczenia cielesne). Do szkół rolniczych żeńskich były przyjmowane kandydatki, które ukończyły 16 lat. Szkoły te były przeznaczone „wyłącznie

¹² Zob. E. Małolepszy, *Rozwój infrastruktury dla potrzeb wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX wieku*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. VIII, Gorzów Wlkp. 2008, s. 391; Zob. też tenże, *Infrastruktura sportowa, a rozwój wychowania fizycznego i sportu na wsi w powiecie piotrkowskim w II połowie lat trzydziestych XX w.*, [w:] A. Nowakowski, W. Bajorek (red.), *Szkice z historii i współczesności zarządzania kulturą fizyczną w Polsce*, Rzeszów 2012, s. 48–65.

¹³ Zob. E. Małolepszy, *Rozwój infrastruktury...*, s. 383–390.

¹⁴ Tamże, s. 391.

¹⁵ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji...*, s. 14.

¹⁶ „Młoda Polska” 1930, nr 1, s. 15.

¹⁷ „Młoda Polska” 1930, nr 21, s. 16.

¹⁸ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie (AZHRLW), Szkoły Rolnicze, brak roku wydania (brw.), s. 20–25.

dla córek włościańskich”. W zakresie szkolnictwa rolniczego żeńskiego przewidziano także Szkoły Wędrownie Żeńskie (3-miesięczne). W placówkach tych realizowano skrócony program kształcenia (program właściwy realizowano w ramach 11-miesięcznych szkół rolniczych żeńskich). W programach „szkół wędrownych” przewidziano zajęcia higieny: „ogólne wiadomości o człowieku, higiena osobista i społeczna, choroby społeczne i zakaźne, pierwsza pomoc w nagłych wypadkach, higiena matki i dziecka”¹⁹. Szkoła Rolnicza Wędrowną Żeńską istniała w Witkowie.

Wychowanie fizyczne i sport systematycznie były realizowane w Szkole Rolniczej w Dobryszycach²⁰. Proces kształcenia w szkole realizowany był przez 11 miesięcy (od 15 stycznia do 15 grudnia). Uczniowie codziennie realizowali 5 godzin zajęć dydaktycznych oraz 4 godziny zajęć praktycznych. W zakresie pozalekcyjnym uczniowie poświęcali czas na czytelnictwo, przygotowanie lekcji, pogadanki, gimnastykę i ćwiczenia strażackie. W szkole działała sekcja sportowa, która prowadziła treningi lekkoatletyczne, urządzała zawody sportowe i organizowała rozgrywki w piłkę „narodówkę”²¹.

W szkołach rolniczych urządzano współzawodnictwo sportowe, m.in. w Szkole Rolniczej w Sobieszynie rozegrano w 1923 r. wewnętrzne zawody w lekkoatletyce (na program zawodów składał się bieg na dystansie 100 m, bieg na dystansie 1000 m, skok wzwyż, skok w dal, rzut dyskiem, pchnięcie kulą i rzut piłeczką palantową)²².

Wychowanie fizyczne, sport, przysposobienie wojskowe oraz turystyka były realizowane w Wiejskich Uniwersytetach Ludowych (WUL)²³. W dniu 1 listopada 1924 r., staraniem Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (ZPNSP), został uruchomiony WUL w Szycach (pod Krakowem). Pracami WUL w Szycach kierował Ignacy Solorz²⁴. Warto zwrócić uwagę, iż I. Solorz w 1922 r. wyjechał na praktykę rolniczą do Danii, gdzie m.in. zapoznał się z działalnością uniwersytetów ludowych. Wykładowcą w WUL w Szycach była żona I. Solorza – Zofia Solorz (z domu Michałowska). W 1930 r. WUL w Szycach przyjął oficjalną nazwę „Wiejski Uniwersytet Orkanowy”²⁵. W WUL w Szycach rokrocznie prowadzono kursy dla dziewcząt i chłopców²⁶.

¹⁹ Tamże, s. 28–29.

²⁰ „Siew” 1928, nr 8, s. 13.

²¹ Zob. E. Małolepszy, A. Płomiński, *Kultura fizyczna i turystyka w szkołach rolniczych oraz w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, 2013 t. XXII, s. 470.

²² „Siew” 1923, nr 21, s. 12.

²³ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej*, [w:] M. Zowisło, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Kraków 2015, s. 168–176.

²⁴ *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*, Warszawa 1989, s. 367; M. Mioduchowska, *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1928*, Warszawa 1984, s. 275–276.

²⁵ Zob. J. Kowal, Wici. *Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928–1939*, Warszawa 1964, s. 217. Jak pisze J. Kowal, WUL w Szycach przyjął nową nazwę dla „uczczenia pamięci zmarłego w tym roku wybitnego pisarza pochodzenia chłopskiego Władysława Orkana”.

²⁶ „Młoda Polska” 1926, nr 5, s. 13; 1926, nr 19, s. 19.

Fot. 1. Słuchacze WUL w Gaci Przeworskiej podczas zajęć gimnastyki

Źródło: Zbiory ikonograficzne Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie

Fot. 2. Słuchacze kursu męskiego WUL w Szycach – wycieczka do Ojcowa

Źródło: Zbiory ikonograficzne Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie

W dniu 30 marca 1925 r. po zakończeniu kursu męskiego rozpoczął się kurs letni (3-miesięczny) dla dziewcząt WUL w Szycach. Warunkiem uczestnictwa w kursie dla dziewcząt było ukończenie 18 roku życia. Program kursu obejmował m.in.: naukę języka polskiego, rachunki, historię powszechną, historię Polski, geografę, przyrodę, higienę, gimnastykę, śpiew, zagadnienia wychowawcze oraz naukę gospodarstwa domowego i robót ręcznych²⁷. WUL w Szycach dysponował boiskiem sportowym do przeprowadzania zajęć aktywności fizycznej. W dniu 7 kwietnia 1926 r. miał zostać otwarty nowy (3-miesięczny) kurs dla dziewcząt²⁸. Na kursie zaplanowano m.in. zajęcia teoretyczne i praktyczne wychowania fizycznego oraz gier sportowych.

Działalność WUL w Szycach pod patronatem ZPNSP trwała do 1931 r. Jego tradycje kontynuował utworzony w 1932 r. Wiejski Uniwersytet Orkanowy (WUO) w Gaci Przeworskiej (województwo łwowskie)²⁹. Dyrektorem i wykładowcą WUO był tam – w latach 1932–1939 – I. Solorz. W 1937 r. został wybudowany wysiłkiem społecznym budynek na „Gackiej Górcie” stanowiący siedzibę WUO.

W Szycach, poczynszy od 1932 r. funkcjonował Wiejski Uniwersytet Ludowy im. W. Orkana. Kierownikiem WUL był Jan Lipka, zaś instytucją prowadzącą było Towarzystwo Wiejskich Uniwersytetów Ludowych. W numerze 5. „Siewu” z 1932 r. opublikowana została notatka dotycząca działalności WUL w Szycach. W programie kursu żeńskiego, który miał się odbyć w okresie od 1 kwietnia do 1 lipca 1932 r., wśród zajęć praktycznych przewidziano realizację wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego³⁰. Zajęcia gimnastyki były prowadzone w jednostce 45-minutowej w czasie przedpołudniowym. Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe realizowano w WUL na kursach męskich³¹. W Polsce do 1939 r. funkcjonowały 23 WUL-e³².

Wychowanie fizyczne i sport realizowano też w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych. Wśród nich należy wymienić Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej (CZMW, 1919–1928), CZMW „Siew” (1928–1934), Centralny Związek Młodej Wsi (1934–1939), Związek Młodzieży Ludowej (ZML, 1926–1937) i sekcję wiejską Związku Młodej Polski (1938–1939), Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (ZMW RP „Wici”, 1928–1939), Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (MZM przy MTR, 1919–1931), Wołyński ZMW (1922–1939) i Wielkopolski ZMW (1927–1936)³³.

W życiu polskiej wsi, szczególnie do 1928 r., dużą rolę odegrał CZMW. W 1921 r. odbył się zjazd delegatów CZMW, który zlecił wprowadzenie wycho-

²⁷ „Siew” 1925, nr 8; „Młoda Polska” 1925, nr 5, s. 1–2.

²⁸ „Młoda Polska” 1926, nr 5, s. 13.

²⁹ Zob. J. Kowal, *Wici...*, s. 217.

³⁰ „Siew” 1932, nr 5, s. 4–5.

³¹ „Młoda Wieś” (Warszawa) 1932, nr 14–15, s. 4; 1932, nr 18, s. 11.

³² Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych...*, s. 170.

³³ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji...*, s. 65–185.

wania fizycznego i sportu do programu działalności kół młodzieży wiejskiej oraz organizowanie zawodów sportowych przez poszczególne koła młodzieży³⁴. Po posiedzeniu Rady Naczelnej CZMW w 1922 r. władze centralne zaczęły wprowadzać na kursach związkowych ćwiczenia gimnastyczne i sportowe. W latach dwudziestych XX w. nastąpił znaczny wzrost liczby kół oraz młodzieży CZMW uczestniczącej w zajęciach wychowania fizycznego i sportu. W 1919 r. było 5 zespołów wychowania fizycznego i 111 ćwiczących osób, podczas gdy w roku 1925 na ogólną liczbę 447 kół, 92 posiadały zespoły sportowo-gimnastyczne, a liczba ćwiczących wynosiła wówczas 1654 osoby³⁵. Ponadto, spośród 92 zespołów sportowo-gimnastycznych 53 prowadziły jednocześnie ćwiczenia przysposobienia wojskowego. W 1926 r. został utworzony w CZMW Inspektorat Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego.

W 1928 r. doszło do rozłamu w CZMW³⁶. Na czerwcowym zjeździe delegatów powołano CZMW „Siew”. W poszczególnych ZMW, wchodzących w skład „Siewu”, wzrastała liczba członków, m.in. Wojewódzki ZMW w Łodzi liczył w 1931 r. 218 kół, a w 1932 r. – 307 kół i 17 000 członków. Prowadził 68 sekcji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, w których ćwiczyło 1326 osób³⁷. W województwie warszawskim w 1933 r. działało 140 sekcji wychowania fizycznego (w których ćwiczyło 524 kobiety i 882 mężczyzn). Na Polesiu istniało na początku lat trzydziestych XX w. 30 sekcji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Ogółem CZMW „Siew” w 1933 r. liczył 283 sekcje wychowania fizycznego (3234 osoby) i 164 sekcje przysposobienia wojskowego (1 697 osób ćwiczących)³⁸.

CZMW „Siew” w 1934 r. połączył się z częścią ZML i z częścią Małopolskiego ZML. W wyniku połączenia organizacji wiejskich utworzono 4 listopada 1934 r. Centralny Związek Młodej Wsi. W tym okresie działalność Związku na polu aktywności fizycznej znacznie osłabła. Dopiero pod koniec lat trzydziestych XX w. widoczny był postęp w zakresie wychowania fizycznego i sportu. Świadczyły o tym uchwały Zjazdu Delegatów Centralnego Związku Młodej Wsi, który odbył się w grudniu 1937 r. w Warszawie, jak również działalność na rzecz wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego poszczególnych Wojewódzkich Związków Młodej Wsi³⁹.

³⁴ Zob. M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918–1939*, Warszawa 1984, s. 90.

³⁵ Zob. E. Małolepszy, *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej*, [w:] R. Wasztyl (red.), *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej*, Zeszyty Naukowe nr 85 Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, Kraków 2002, s. 240.

³⁶ W wyniku podziału w CZMW wyodrębnił się Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”.

³⁷ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności polskich wiejskich organizacji młodzieżowych w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 5, Gorzów Wlkp. 2002, s. 175–176.

³⁸ Tamże, s. 176.

³⁹ Tamże.

Związek Młodzieży Ludowej powstał w 1926 r. z inicjatywy działaczy Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”. ZML prowadził, m. in. działalność w zakresie wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Wśród dyscyplin sportowych najbardziej popularnymi były: strzelectwo, tenis stołowy, lekkoatletyka oraz zespołowe gry sportowe. W 1935 r. ZML liczył 830 kół i 29 000 członków⁴⁰. W województwie warszawskim, wśród 316 kół ZML, 112 posiadało oddziały wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, w których ćwiczyły 1622 osoby (na ogólną liczbę 7563 członków)⁴¹. Z kolei w województwie białostockim 127 kół ZML prowadziło sekcje wychowania fizycznego i sportu (ćwiczyły w nich 1469 członków)⁴². Według stanu na 1936 r. w 250 kołach ZML prowadzono wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe⁴³. W październiku 1937 r. w trakcie obrad Zjazdu Walnego ZML podjęto uchwałę o rozwiązaniu ZML i jego przystąpieniu do Związku Młodej Polski (ZMP)⁴⁴. W latach 1937–1939 działalność ZML kontynuowała sekcja wiejska ZMP.

Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” został powołany w czerwcu 1928 r. W tym samym roku przy Zarządzie Głównym Związku powołano Komisję Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. W 1937 r. komisję tę przekształcono w Komisję Zdrowia i Wychowania Fizycznego. W 1929 r. ZMW RP „Wici” liczył 305 zespołów i 5000 ćwiczącej młodzieży, z czego najwięcej ćwiczących było w województwie kieleckim – 158 zespołów i około 3000 ćwiczących. W 1928 r. ZMW RP „Wici” przeprowadził 134 zawody sportowe, w tym 84 zawody lekkoatletyczne. Związek od początku organizował kształcenie własnej kadry instruktorskiej w dziedzinie wychowania fizycznego i sportu. Pierwszy, dość dynamiczny okres działań Związku na polu sportowym nie został utrzymany. Pod tym względem nastąpiła stabilizacja. Dalszy rozwój prac Związku w dziedzinie wychowania fizycznego i sportu hamował brak wystarczających środków na prowadzenie szerszej działalności. Mimo to władze Związku deklarowały potrzebę dalszego upowszechniania aktywności fizycznej wśród młodzieży wiejskiej, m. in. na Walnym Zjeździe Delegatów ZMW RP „Wici”, który odbył się w grudniu 1937 r. w Warszawie⁴⁵.

Prace w zakresie kultury fizycznej prowadziły regionalne związki młodzieży wiejskiej zachowujące samodzielność organizacyjną. Wśród nich należy wymienić: MZM przy MTR, Wołyński ZMW i Wielkopolski ZMW. MZM przy MTR odegrał w latach 1919–1931 ważną rolę w rozwijaniu i upowszechnianiu wycho-

⁴⁰ Zob. E. Małolepszy, *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej...*, s. 29.

⁴¹ Zob. M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne...*, s. 101. Stan na 1933 r.

⁴² Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926–1937)*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. V. *Tradycje i współczesność kultury fizycznej w Polsce*, Częstochowa 2003, s. 101–110.

⁴³ „Młoda Wieś” (Warszawa) 1937, nr 1–2, s. 2.

⁴⁴ Zob. E. Małolepszy, *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej...*, s. 33.

⁴⁵ „Wici” 1938, nr 3.

wania fizycznego, sportu i innych form uczestnictwa w kulturze fizycznej wśród młodzieży wiejskiej na terenie województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Na polu aktywności fizycznej jego działalność nasiliła się w II połowie lat dwudziestych i na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX w. Ważne miejsce w rozwijaniu aktywności fizycznej przez MZM przy MTR odgrywało przysposobienie wojskowe. Na terenie województwa wołyńskiego działalność w obszarze kultury fizycznej wśród młodzieży wiejskiej prowadził Wołyński ZMW, natomiast na terenie województwa poznańskiego – Wielkopolski ZMW. Z inicjatywy Związków organizowano kursy, w programie których były zajęcia wychowania fizycznego i sportu, tworzone sekcje wychowania fizycznego i sportu przy KMW oraz organizowano zawody sportowe i zajęcia rekreacyjne. W pracach Wołyńskiego ZMW brała udział młodzież polska, ukraińska oraz innych narodowości.

W okresie międzywojennym istotny wkład w rozwój życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego wsi, w tym również upowszechniania wychowania fizycznego, sportu i innych form uczestnictwa w kulturze fizycznej, wniosły organizacje młodzieżowe i społeczne, m. in. Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej (KSMMiŻ), Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (TG „Sokół”) i Związek Strzelecki (ZS).

Podczas zjazdu sekretarzy generalnych stopnia diecezjalnego Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej (SMP) w 1919 r., utworzono ogólnokrajową organizację pod nazwą – Zjednoczenie Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej (ZSMP). Jej siedziba mieściła się w Poznaniu. W 1934 r. istniejącą dotychczas centralę krajową ZSMP przekształcono na dwie ogólnokrajowe: Katolicki Związek Młodzieży Męskiej (KZMM) i Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej (KZMŻ). Centralom KZMM i KZMŻ podlegały odtąd Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej (KSMM) i Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ)⁴⁶. W Katolickich Stowarzyszeniach Młodzieży (KSM) w myśl zasady „W zdrowym ciele – zdrowy duch”, ważną rolę odgrywały dziedziny aktywności fizycznej. Wychowanie fizyczne w działalności KSM spełniało m. in. takie cele jak: „podtrzymanie i pomnażanie zdrowia, przeciwdziałanie ujemnym wpływom życia codziennego i przyczynianie się do naturalnego rozwoju członków oraz zahartowanie ich na trudy i zmienne warunki pogody; rozwój sprawności ruchowej oraz prowadzenie wychowania fizycznego racjonalnie, aby wyrabiać zamięłowanie dla uprawiania sportu dla zdrowia i moralności”⁴⁷. Wychowanie fizyczne traktowano jako dział wychowania ogólnego. Liczba członków KSMM (a wcześniej młodzieży męskiej w ZSMP), uległa zwiększeniu: w 1927 r. – 68 989 członków, w 1929 r. – 72 544, w 1931 r. – 76 285, w 1933 r. – 133 997, a w 1935 r. – 134 000. Katolickie Stowarzyszenia

⁴⁶ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej na wsi w II Rzeczypospolitej*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *„Antropologia sportu”*, Warszawa 2002, s. 426–427.

⁴⁷ „Czyn Katolicki” 1934, nr 5.

Młodzieży Żeńskiej liczyły w 1936 r. – 180 000 członkiń, natomiast w 1937 r. – 175 000⁴⁸. Najwięcej młodzieży w KSMM i KSMŻ pochodziło ze wsi. Odsetek ten w KSMM w latach trzydziestych XX w. wynosił ponad 75%, a w KSMŻ był jeszcze wyższy i przekroczył 80%⁴⁹. Liczba członków i oddziałów SMP, a następnie KSMM i KSMŻ uczestniczących w wychowaniu fizycznym, sporcie i przysposobieniu wojskowym w okresie międzywojennym ciągle wzrastała. W 1932 r. ZSMP liczyło 1669 kół wychowania fizycznego, w których ćwiczyło 32 830 młodzieży męskiej i żeńskiej. Koła te zorganizowały 2679 zawodów i 6428 wycieczek oraz wysłały na kursy instruktorskie 577 osób. W 1933 r. w KZMM funkcjonowało 1210 kół prowadzących wychowanie fizyczne i sport (48 534 ćwiczących) i 238 kół przysposobienia wojskowego (3 323 ćwiczących). Oddziały KSMM urządziły 5333 zawodów sportowych i 6124 wycieczek. W 1935 r. w 1611 kołach realizowano aktywność fizyczną przy udziale 30 966 ćwiczących; w 1936 r. – 37 832 członków uprawiało aktywność fizyczną. W KZMŻ wychowanie fizyczne i sport uprawiało w 1934 r. – 16 342 osób; w 1935 r. – 30 790; a w 1936 r. – 25 925⁵⁰. Wzrost liczby ćwiczących członków ZSMP, a następnie KSMM i KSMŻ wymagał kadry instruktorów wychowania fizycznego oraz odpowiedniej infrastruktury sportowej. Kursy i obozy wychowania fizycznego poszczególne Związki Diecezjalne KSMM i KSMŻ przeprowadzały przeważnie w środowisku wiejskim. Zwiększał się stan infrastruktury sportowej, m.in. KSMM w 1933 r. posiadały 315 boisk własnych i 1062 wynajętych; w 1935 r. – 708 boisk własnych i 1280 wynajętych; a w 1936 r. – 833 boiska własne⁵¹. W ramach rozgrywek sportowych, młodzież wiejska KSMM i KSMŻ brała udział, m. in. w zawodach parafialnych, okręgowych i diecezjalnych oraz w zdobywaniu Państwowej Odznaki Sportowej (POS).

Towarzystwo Gimnastyczne na wsi w Polsce w okresie międzywojennym nie rozwinęło szerszej działalności. Najszerzej uwidoczniła się działalność gniazd wiejskich w Diecezji Pomorskiej i Wielkopolskiej. Stosunkowo więcej gniazd na wsi prowadziło działalność w latach dwudziestych XX w., w porównaniu z okresem lat trzydziestych XX w. Najprężniej działającym gniazdem w środowisku wiejskim było TG „Sokół” w Kozłowie gdzie odbywały się kursy instruktorskie dla sokolic. W gniazdach wiejskich, w miarę możliwości prowadzono ćwiczenia wychowania fizycznego i sportu (przede wszystkim gimnastyki i lekkoatletyki), przysposobienia wojskowego oraz pracy kulturalno-oświatowej, wychowawczej i patriotycznej⁵².

⁴⁸ *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 351.

⁴⁹ Zob. M. Ponczek, *Kultura fizyczna w Polskich Katolickich Organizacjach Młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Katowice 1997, s. 28.

⁵⁰ Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej...*, s. 429–431.

⁵¹ Tamże, s. 433.

⁵² Zob. E. Małolepszy, *Rola i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na wsi w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokółów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego*, Kraków 2010, s. 66.

Znaczącą rolę w propagowaniu i upowszechnianiu wychowania fizycznego i sportu na wsi odegrał również ZS. Wiejskie oddziały ZS tworzyły koła i sekcje wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Członkowie ZS ze środowiska wiejskiego uczestniczyli w kursach i obozach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Brali udział we współzawodnictwie sportowym. Wśród najpopularniejszych dziedzin aktywności fizycznej należy wymienić: gry sportowe (piłka nożna, siatkówka), lekkoatletykę i strzelectwo. Aktywny był też udział osób, wchodzących w skład ZS, w zawodach i próbach mających za cel zdobycie odznak sportowych (m.in. Państwowej Odznaki Sportowej – POS i Odznaki Strzeleckiej).

W Polsce międzywojennej, w zakresie wychowania fizycznego i sportu na wsi zaszło wiele korzystnych przeobrażeń. Dużą rolę w popularyzowaniu i upowszechnianiu aktywności fizycznej na wsi odegrała działalność struktur administracyjnych PUWFiPW, a także postulaty i wnioski wypracowane na posiedzeniach RNWF. Aktywność fizyczna obecna była na zajęciach dydaktycznych szkół zlokalizowanych w środowisku wiejskim, głównie szkół rolniczych. Kolejnym istotnym elementem w propagowaniu wychowania fizycznego i sportu była działalność WUL, w programie których obecne były zajęcia wychowania fizycznego, sportu, higieny, a także turystyki i krajoznawstwa. Ważne miejsce zajmowało wychowanie fizyczne, sport i przysposobienie wojskowe w programach i działalności wiejskich organizacji młodzieżowych. Oprócz organizacji młodzieży wiejskiej, aktywność fizyczną, również o zabarwieniu paramilitarnym realizowały organizacje młodzieżowe i społeczne, działające w środowisku wiejskim, jak KSM, TG „Sokół” oraz ZS.

Po zakończeniu II wojny światowej, w dniu 10 marca 1946 r. podczas II Zjazdu Związku „Samopomocy Chłopskiej” (ZSch) została podjęta uchwała, na mocy której na terenie całego kraju rozpoczęto szeroką akcję programowo – organizacyjną, której celem – poprzez zakładanie LZS – było upowszechnianie wychowania fizycznego na wsi. W marcu 1947 r. powołano Przysposobienie Rolniczo-Wojskowe. Była to inicjatywa dwóch ministerstw: Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Ministerstwa Obrony. W latach 1948–1952 na wszystkich szczeblach powoływano Rady Sportu Wiejskiego. Jedną z pierwszych decyzji Głównej Rady Sportu Wiejskiego było ustalenie, że wszelkie formy organizacyjne sportu na wsi, które działały w zakładach rolnych, świetlicach oraz przy organizacjach młodzieżowych i uniwersytetach ludowych, przyjmą nazwę LZS⁵³.

Powszechnie przyjmuje się, iż pierwszym LZS po II wojnie światowej był LZS „Swornica” Czarnowąsy na Opolszczyźnie. Jak pisze P. Czacza, „16 marca 1946 r. przy Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej założono najpierw Towarzystwo Sportowe „Swornica”, które następnie przybrało nazwę Wiejskiego Klubu Sportowego w Czarnowásach, aby ostatecznie przyjąć nazwę Ludowego Zespołu

⁵³ „Wiadomości Sportowe” (wydanie specjalne z okazji 50 lat LZS), brak numeru i brw., s. 14.

Sportowego „Swornica” Czarnowąs⁵⁴. Jednym z działaczy LZS „Swornica” Czarnowąs był Antoni Janiak. W rejestrze ZSch LZS „Swornica” otrzymał nr 1⁵⁵. Warto zwrócić uwagę, iż na początku 1946 r. powstał także LZS Złotniki Kujawskie⁵⁶.

Badacz dziejów Zrzeszenia LZS – Stanisław Drążdżewski – wyróżnił w okresie do połowy lat siedemdziesiątych XX w. pięć okresów w rozwoju organizacji⁵⁷. Są to m.in. lata 1944–1951 – okres I, okres II – lata 1952–1955, okres III – lata 1956–1959, okres IV – lata 1960–1967 i okres V – 1968–1973.

W dniu 19 kwietnia 1952 r. – na mocy uchwały Głównego Komitetu Kultury Fizycznej (GKKF) – powołano Zrzeszenie „Ludowe Zespoły Sportowe”. Rok później (22 marzec 1953 r.) odbyła się I Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza, którą uznano za I Zjazd. Podczas Zjazdu uchwalono „[...]” statut Zrzeszenia LZS jako masowej, dobrowolnej organizacji wychowania fizycznego i sportu młodzieży oraz mieszkańców wsi i miasteczek o charakterze rolniczym oraz pracowników instytucji związanych z rolnictwem [...]”⁵⁸. „Patronat” nad Zrzeszeniem LZS objęła Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (PO „SP”). Zrzeszenie LZS pod koniec 1952 r. liczyło 284649 członków⁵⁹. Usamodzielnienie Zrzeszenia nastąpiło trzy lata później, w końcu 1955 r. Lata działalności LZS „pod opieką PO „SP” charakteryzuje przekształcanie okazjonalnych imprez i dorywczych zawodów w systemy własnych masowych form kultury fizycznej. Powstał i rozwinął się ruch spartakiadowy [...]. Z dużym rozmachem przystąpiono do krzewienia kultury fizycznej wśród młodzieży szkół i techników rolniczych. [...] Członkowie LZS w coraz większych stanach stawali się posiadaczami nie tylko odznak sprawności fizycznej, ale i klas sportowych, będących świadectwem reprezentowanego przez nich poziomu”⁶⁰.

W dniu 1 sierpnia 1953 r. ukazał się pierwszy numer „Przeglądu Sportowe – Wydanie dla wsi”. W późniejszych latach o sporcie na wsi pisano na łamach „W barwach LZS” i „Wiadomości Sportowe”. Warto też nadmienić, że od 1945 r. Polskie Radio nadawało audycję o nazwie „Sportowcy wiejscy na start”⁶¹.

Powstanie w 1957 r. ZMW spowodowało, że narodziła się inicjatywa prowadzenia przez ZMW i LZS zorganizowanych form turystyki. Plany te zaczęto szybko realizować, gdyż w 1958 r. władze obu organizacji podjęły decyzję o budowie własnej bazy turystycznej. W ślad za tym, 11 lutego 1959 r. powołano Zarząd Działalności Gospodarczej Zrzeszenia LZS⁶².

⁵⁴ Zob. P. Czaczka, *Sport na wsi opolskiej w latach 1945–1989*, Opole 2014, s. 159; zob. też: A. Brzezicki, A. Miller, *Kartki z historii kultury fizycznej i turystyki 1945–1964*, Warszawa 1964, s. 74.

⁵⁵ Zob. R. Szubert, *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej...*, Wrocław 2010, s. 89.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Zob. S. Drążdżewski, *Ludowe Zespoły Sportowe...*, Warszawa 1974, s. 22–67.

⁵⁸ „Wiadomości Sportowe” (wydanie specjalne z okazji 50 lat LZS), brak numeru i brw., s. 14.

⁵⁹ Zob. S. Drążdżewski, *Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 37.

⁶⁰ *Księga Sportu Polskiego 1944–1974*, Warszawa 1975, s. 70–71.

⁶¹ „Wiadomości Sportowe” (wydanie specjalne z okazji 50 lat LZS), brak numeru i brw., s. 14.

⁶² Tamże.

Obradujący w dniach 16–17 kwietnia 1957 r. III Krajowy Zjazd LZS wniósł ważną poprawkę do statutu. Stworzono możliwość powoływania Ludowych Klubów Sportowych (LKS). Z kolei od IV Zjazdu w 1960 r. wprowadzono turystykę jako statutową część działalności LZS. Przystąpiono do tworzenia bazy turystycznej dla potrzeb rozwijającego się ruchu turystycznego⁶³. Jak pisze J. Gaj,

w rozbudzonych sportowo niektórych środowiskach wiejskich, przede wszystkim znaczących gospodarstwach lub przedsiębiorstwach rolnych, przystąpiono do tworzenia ludowych klubów sportowych, a w latach sześćdziesiątych Wojewódzkich Ludowych Klubów Sportowych, w których rozwijano sport wyczynowy w wybranych dyscyplinach, np. piłkę nożną, kolarstwo, zapasy itp.⁶⁴

W latach sześćdziesiątych i w I połowie lat siedemdziesiątych XX w., Zrzeszenie LZS powiększało liczbę ogniw i stan liczebny członków, jak również nastąpiła pewna stabilizacja w tym zakresie, m. in. w 1965 r. liczyło 15 255 ogniw i 628 608 członków (w tym 173 357 kobiet); w 1970 r. liczyło 19 267 ogniw i 995 269 członków (w tym 288 279 kobiet); w 1974 r. liczyło 17 696 ogniw i 947 854 członków (w tym 252 258 kobiet)⁶⁵.

Na początku lat siedemdziesiątych XX w. decyzja centralnych władz sportowych pozbawiła młodzież wiejską możliwości awansu sportowego. Wyłączono sport wyczynowy, prowadzony przez Zrzeszenie LZS, z pomocy państwa. W listopadzie 1973 r. powołano do życia specjalistyczny Uniwersytet Ludowy Kultury Fizycznej w Rudnikach Pasymskich. W pierwszym roku działalności przeszkolił ponad 1000 organizatorów i instruktorów z zakresu rekreacji i turystyki. W 1973 r. w strukturze organizacyjnej, rozpoczęto też powoływanie rad gminnych Zrzeszenia LZS⁶⁶. Sportowcy wiejscy największe sukcesy na arenie ogólnopolskiej i międzynarodowej odnosili m.in. w jeździectwie, kolarstwie, lekkoatletyce, łucznictwie, narciarstwie, podnoszeniu ciężarów, saneczkarstwie, strzelectwie, zapasach i żeglarskim⁶⁷.

⁶³ Zob. J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa–Poznań 1987, s. 148–149.

⁶⁴ Tamże, s. 149.

⁶⁵ Tamże, s. 151.

⁶⁶ „Wiadomości Sportowe” (wydanie specjalne z okazji 50 lat LZS), brak numeru i brw., s. 14–15.

⁶⁷ Zob. J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 1991, s. 317–319.

ROZDZIAŁ II

SPORT W DZIAŁALNOŚCI KRAJOWEGO ZRZESZENIA LUDOWE ZESPOŁY SPORTOWE W LATACH 1975–1998

1. Sport w Zrzeszeniu Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–1989

Reorganizacja administracji państwowej (z 1 czerwca 1975 r.), stworzyła dla działalności Zrzeszenia LZS odmienne warunki. Funkcje programowe, które przed podziałem administracyjnym kraju spełniały Rady Powiatowe Zrzeszenia LZS, zostały przejęte przez Wojewódzkie Zrzeszenia LZS¹.

Celem Zrzeszenia, opierając się na przykładowym statucie Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Częstochowie, było przede wszystkim wszechstronne krzewienie kultury fizycznej (sportu) i turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem problemów środowiska wiejskiego, w szczególności poprzez:

1. upowszechnianie i rozwijanie kultury fizycznej (sportu) i turystyki głównie wśród dzieci i młodzieży, jak również stwarzanie odpowiednich warunków w tym zakresie w oparciu o pomoc władz państwowych i samorządowych;
2. współudział w dbałości o zdrowie, jak i rozwój fizyczny i duchowy młodzieży;
3. czynny udział w gospodarczym, społecznym i kulturalnym życiu kraju;
4. uczestniczenie w ochronie przyrody, krajobrazu, zabytków kultury i naturalnego środowiska człowieka².

Największa liczba ogniw działających pod szyldem Zrzeszenia LZS (jak i należących do nich członków) istniała w II połowie lat siedemdziesiątych XX w. Natomiast stopniowy spadek liczby ogniw, który zaznaczył się w latach osiemdziesiątych XX w. (najmniej ogniw, biorąc pod uwagę okres 1980–1989, zanotowano w 1989 r.), swoje apogeum osiągnął po 1989 r.

¹ Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie (dalej: SAKZLZ-SW), Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 14–15.

² Archiwum Państwowe w Częstochowie, Urząd Wojewódzki w Częstochowie, sygn. 35/12, Statut Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Częstochowie, s. 34–35.

Tabela nr 1. Liczba ogniw i członków LZS/LKS w Polsce w latach 1975–1989

Rok	Liczba ogniw			Liczba członków			
	Ogółem	W tym		Ogółem	W tym		
		LZS	LKS		Kobiet	LZS	LKS
1975	16 544	–	–	914 488	224 222	–	–
1976	16 765	16 254	511	910 652	219 189	848 307	62 345
1977	16 977	16 392	585	946 424	236 340	842 498	103 926
1978	17 393	16 761	632	988 406	256 778	866 874	121 612
1979	17 351	16 706	645	988 768	258 472	863 555	125 213
1980	16 547	15 901	646	907 923	236 857	786 645	121 878
1981	15 707	15 063	644	821 381	203 934	712 251	109 130
1982	15 656	15 022	634	801 698	188 593	697 531	104 167
1983	15 538	14 876	662	778 171	173 133	668 061	110 170
1984	15 532	14 824	708	768 978	164 671	660 104	108 874
1985	15 668	14 923	745	779 002	167 477	659 579	119 323
1986	15 865	15 086	779	788 435	168 328	663 862	124 573
1987	15 823	15 014	809	803 052	170 485	667 146	135 906
1988	15 788	14 948	853	808 891	173 248	667 001	141 890
1989	14 693	13 833	860	744 922	154 006	607 976	136 946

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 97

Fundusze na działalność Zrzeszenia LZS, opierając się na danych z 1978 r., pochodziły z takich źródeł, jak składki członkowskie; dotacja państwowa; dotacje celowe; dochody własne z pracy społecznej; dobrowolne wpłaty organizacji związkowych, spółdzielczych, produkcyjnych i handlowych; dobrowolne świadczenia rzeczowe oraz darowizny w postaci sprzętu sportowego. Finansowo Zrzeszenie LZS wspierał także Totalizator Sportowy³.

Na przykład, w 1977 r. wydatki jednego LZS w kraju (średnioroczne) wyniosły 5400 zł. Należy jednak zaznaczyć, że różnice w warunkach materialnych poszczególnych LZS – w skali kraju – były ogromne. Od 355 zł na 1 LZS w województwie białostockim i 540 zł w łomżyńskim do aż 30 000 zł w bielskim, 20 000 zł w bydgoskim i 10 000 zł w opolskim (rocznie)⁴. Dochody (a wzięto dla przykładu 1979 r.); w przeliczeniu na jednego członka LZS, w poszczególnych wojewódzkich zrze-

³ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 60.

⁴ Tamże, s. 61.

szeniach; kształtowały się następująco: od 72 zł w Ostrołęce, 94 zł w Suwałkach i Zielonej Górze do 292 zł w Krakowie, 325 zł w Legnicy i 369 zł w Łodzi⁵. Z kolei 4 lata później (w 1983 r.), dochody te były wyższe⁶: od 223 zł w Zielonej Górze, 294 zł w Ostrołęce do 1248 zł w Koszalinie, 1567 zł w Katowicach i Zamościu oraz 2972 zł w Warszawie⁷.

Wojewódzkie Zrzeszenia LZS, rady gminne LZS, jak i ognia podstawowe, by łątać dziury w budżecie, podejmowały działania, które zmierzały do wypracowania własnych środków materialnych na działalność statutową. Dodatkowe środki pozyskiwano np. z odpłatnej pracy członków w zakładach, z wypożyczalni sprzętu, jak i z nauki jazdy konnej⁸. W latach osiemdziesiątych XX w. podstawę materialną Zrzeszenia LZS stanowiła w głównej mierze dotacja z budżetu państwa oraz środki, które Zrzeszenie wypracowało w ramach usług sportowo-turystycznych i w ramach działalności gospodarczej⁹.

W dużym stopniu o możliwościach działalności Zrzeszenia LZS decydowała kadra etatowa. Według stanu na dzień 31 grudnia 1983 r. w Zrzeszeniu zatrudnionych było 949 pracowników. Wśród nich szczególnie istotną grupę stanowili inspektorzy ds. gmin, bezpośrednio działający wśród poszczególnych LZS¹⁰. W 1975 r. przeszkolono 480 inspektorów ds. gmin, a dwa lata później (w 1977 r.) podobne szkolenie zorganizowano dla 170 osób¹¹. W 1983 r. liczba inspektorów ds. gmin wynosiła 504. W skali całego kraju 1 inspektor przypadał na 4 gminy (na około 30 LZS)¹². W 1987 r. zatrudnionych było 1325 pracowników, w tym 625 inspektorów ds. gmin. Tym samym na jednego inspektora przypadało w 1987 r. 3,76 gminy¹³.

Ważnym punktem działalności Zrzeszenia LZS było szkolenie kadry specjalistycznej (m.in. instruktorów sportu). To od nich zależały treść, poziom i jakość realizacji programu Zrzeszenia LZS w środowisku i gminie (tab. nr 2).

⁵ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 78.

⁶ W 1982 r. doszło do wysokiej inflacji, po czym do 1985 r. jej stopa uległa sukcesywnej redukcji.

⁷ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 78.

⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 62.

⁹ SAKZLZSW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 76.

¹⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 16.

¹¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 42.

¹² SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 16–17.

¹³ SAKZLZSW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 14.

Tab. nr 2. Szkolenie kadr dla potrzeb sportu w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987

Rok	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Liczba osób, które ukończyły kurs instruktora sportu	301	521	601	538	357	266	–	115	209	339	318	271	282

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 85; Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 62; XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 65

W środowisku wiejskim i małomiasteczkowym rozwój sportu warunkowała infrastruktura sportowa. Dlatego też budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów i urządzeń sportowych zajmowały ważne miejsce w programie działania Zrzeszenia LZS. Według danych z 31 grudnia 1978 r. Zrzeszenie LZS dysponowało tylko 10 952 boiskami do piłki nożnej (niewielka liczba spośród tych boisk posiadała zaplecze sanitarne i była zweryfikowana do rozgrywek związkowych). Poza tym większość boisk nie była zlokalizowana na terenach prawnie na ten cel przeznaczonych. Niezadowolająca była także liczba innych obiektów: 12 654 boisk do piłki siatkowej, 2077 sal gimnastycznych (z czego 2000 sal nie było własnością Zrzeszenia LZS, tylko udostępniano je na potrzeby prowadzonych zajęć) i 3404 urządzenia do lekkoatletyki¹⁴. Nieco gorzej sytuacja przedstawiała się w latach 1979–1983. Na bazę sportową, według danych z 30 czerwca 1983 r., składało się 8898 boisk do piłki nożnej (w tym 5224 boiska zweryfikowane przez Okręgowe Związki Piłki Nożnej) i 10 238 boisk do zespołowych gier sportowych (w tym 1852 boiska zweryfikowane przez okręgowe związki sportowe)¹⁵. Z kolei biorąc pod uwagę dane z 1 stycznia 1988 r., stan własnej bazy sportowej (również i turystycznej) Zrzeszenia LZS przedstawiał się następująco: 7207 boisk (w tym 4624 do piłki nożnej), 223 hale sportowe, 23 pływalnie (w tym 1 kryta), 251 kortów tenisowych, 1545 szatni, 1143 świetlic, 77 przystani i campingów oraz 629 innych obiektów. Oprócz tego Zrzeszenie LZS korzystało z bazy sportowo-turystycznej, która nie była jego własnością¹⁶.

Trafną inicjatywą, której podjęło się Zrzeszenie LZS (a która przyczyniła się do zwiększenia infrastruktury sportowo-rekreacyjnej), był konkurs pt. „Boisko

¹⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 57.

¹⁵ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 69.

¹⁶ SAKZLZSW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 73–74.

w każdej wsi – ośrodek sportu i rekreacji w każdej gminie”. W latach 1975–1977 uczestniczyło w nim łącznie ponad 4000 środowisk. Wartość wybudowanych obiektów i urządzeń sportowych wyniosła 959 mln zł¹⁷. Z kolei w latach 1979–1982 wartość wybudowanych obiektów wyniosła prawie 2 mld zł. Do konkursu przystąpiło nieco mniej środowisk niż w latach 1975–1977 (około 4000). Obiekty te budowano głównie w czynnie społecznym mieszkańców wsi, załóg przedsiębiorstw, zakładów i spółdzielni, które działały w środowisku wiejskim. W latach 1979–1982 konkurs „Boisko w każdej wsi – ośrodek sportu i rekreacji w każdej gminie” największą popularność (mając na uwadze także efektywność) osiągnął w województwach: bielskim, katowickim, miejskim krakowskim, olsztyńskim i zamojskim. Natomiast najmniejszą w ciechanowskim, legnickim, łomżyńskim, lubelskim i suwalskim¹⁸. Z kolei od 1984 do 1987 r. w ramach konkursu wybudowano 1407 obiektów¹⁹.

Niepokojącym zjawiskiem była nierównomierność dotacji, które przyznawano środowisku wiejskiemu. Dla przykładu w 1983 r. ze środków Centralnego Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej i Sportu, przeznaczonego na budownictwo sportowe na wsi nie skorzystało 17 województw. Z kolei 4 województwa rozdysonowały w omawianym okresie około 40% krajowej puli środków, które były przeznaczone na ten cel²⁰.

W 1976 r. do programu działalności Zrzeszenia LZS wprowadzono Igrzyska Rekreacyjno-Sportowe LZS Pracowników Resortu Rolnictwa. Natomiast od 1977 r., dzięki Uchwale Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z dnia 17 kwietnia 1977 r., impreza ta objęła swym zasięgiem wszystkich pracowników gospodarki żywnościowej (zaczęła obowiązywać nazwa: Igrzyska Sportowo-Rekreacyjne LZS Pracowników Gospodarki Żywnościowej). Organizacją Igrzysk zajmowały się Zrzeszenie LZS, Ministerstwo Rolnictwa, Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Związek Zawodowy Pracowników Rolnych, Związek Zawodowy Pracowników Handlu i Spółdzielczości, Kółka Rolnicze, Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, Związek Rolniczych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” i Bank Gospodarki Żywnościowej²¹. Co dwa lata w ramach tych Igrzysk rywalizowano w kolarstwie, lekkoatletyce, podnoszeniu ciężarów i zapasach.

¹⁷ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 58.

¹⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 70–71.

¹⁹ SAKZLZSW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 75.

²⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 72.

²¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 14–15.

Fot. 3. Srebrny medal zdobyty przez Eligiusza Małolepszego w podnoszeniu ciężarów podczas IV Wojewódzkich Igrzysk Rekreacyjno-Sportowych Przedsiębiorstw Gospodarki Żywnościowej (WZ LZS Piotrków Trybunalski), Ręčno 1980 r.

Źródło: Składnica Akt Eligiusza Małolepszego, zbiory ikonograficzne

Najbardziej powszechnymi, i cieszącymi się największą popularnością wśród mieszkańców środowisk wiejskich i małomiasteczkowych, imprezami sportowymi w ramach „masowej kultury fizycznej”, były m.in.: Ogólnopolski Turniej Szachowy „O Złotą Wieżę”, Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeką” (od 1985 r.) i Ogólnopolskie Masowe Biegi Przełajowe Zrzeszenia LZS²².

W latach 1975–1989 finały centralne Ogólnopolskiego Turnieju Szachowego „O Złotą Wieżę” odbyły się w: Bytowie (1988 r.), Głogowie (1986), Książu (1977), Lublinie (1980), Łańcucie (1987), Opinogórze (1982), Piotrkowie Trybunalskim (1979), Rydzynie (1981), Słupsku (1976), Starej Wsi (1985), Sulejowie (1984), Uniejowie (1975), Warszawie (1978 i 1983) i Zagórzu Śląskim (1989)²³.

Liczba imprez sportowych w latach 1975–1979 i uczestników biorących udział w tych imprezach wykazywała tendencję wzrostową. Najwięcej imprez zorganizowano latach 1977–1979. Wtedy też liczba uczestników tychże imprez przekroczyła 10–11 mln. W latach 1980–1981 zaznaczył się stopniowy regres. Dopiero od 1982 r. zaczęła się zwiększać liczba imprez sportowych i ich uczestników (tab. nr 3).

Zawodnicy LZS osiągnęli w latach 1975–1989 wiele sukcesów w mistrzostwach Europy i świata. Dyscyplinami, w których wiodli prym, były: jeździectwo (np. Władysław Adamczak, Wiesław Hartman, Adam Langa, Antoni Musiał, Zygmunt Waliszewski, Rajmund Wodkowski), kolarstwo (np. Joachim Halupczok, Benedykt

²² Zob. E. Małolepszy, *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] R. Muszkieta, W. Żukow, M. Napierała, E. Saks (red.), *Stan i rozwój regionalnego sportu i rekreacji*, Bydgoszcz 2010, s. 10.

²³ Zob. J. Moraś, Z. Tyszkiewicz, *50 lat Turnieju Szachowego „O Złotą Wieżę”*, Warszawa (brw.), s. 26–55.

Kocot, Czesław Lang, Lech Piasecki, Stanisław Szozda), lekkoatletyka (np. Genowefa Błaszak, Stefan Piecyk, Andrzej Popa, Jan Pusty), łucznictwo (np. Alicja Ciskowska, Lucyna Skowronek), podnoszenie ciężarów (np. Andrzej Komar, Dariusz Osuch, Paweł Rabczewski, Marek Zielonka), sporty zimowe (np. Jan Lindert w saneczkarstwie, Kalina Malik w skibobach, Zenon Podźerski w skibobach, Zbigniew Stanisławski w bojerach, Beata Tłołka w skibobach) i zapasy (np. Stanisław Chiliński, Andrzej Głąb, Jan Szymański, Radosław Turkot)²⁴.

Tab. nr 3. Liczba imprez sportowych (wraz z uczestnikami) w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987

Rok	Liczba imprez sportowych	Liczba uczestników imprez sportowych
1975	262 611	7 301 482
1976	282 027	8 127 434
1977	316 553	10 019 484
1978	337 801	11 116 006
1979	332 721	11 299 300
1980	278 032	9 836 110
1981	239 385	8 094 001
1982	238 100	7 776 709
1983	242 774	8 012 187
1984	253 749	8 433 775
1985	265 904	8 764 746
1986	274 234	9 263 581
1987	283 320	9 671 719

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 70, 72; Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 22–23; Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS, Warszawa, brw., b. pag.

Wysokie miejsca reprezentanci LZS zajmowali także na igrzyskach olimpijskich (IO). W Montrealu (1976 r.), podczas XXI IO, wystąpiło 4 reprezentantów Zrzeszenia LZS (w lekkoatletyce Ryszard Podlas i w kolarstwie – Benedykt Kocot, Czesław Lang i Stanisław Szozda). Spośród tej czwórki największy sukces osiągnął Ryszard Podlas i Stanisław Szozda. Oboje wywalczyli srebrne medale. Pierwszy z nich w sztafecie 4 × 400 m, a drugi w wyścigu drużynowym (na szosie)²⁵. Z kolei

²⁴ Opracowano na podstawie sprawozdań na IX, X, XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS z lat 1975–1987.

²⁵ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 30; Z. Głuszek, *Leksykon polskich olimpijczyków 1924–1998*, Warszawa 1999, s. 303, 343.

na zimowych IO w Innsbrucku (1976 r.) Polskę w narciarstwie reprezentowało 5 zawodników Zrzeszenia LZS: Jan Dragon, Władysława Majerczyk, Irena Piel (rezerwowa), Władysław Podgórski i Maria Trebunia²⁶.

Na IO w Moskwie (1980 r.) w polskiej reprezentacji znalazło się 33 zawodników i zawodniczek LZS. Była to najliczniejsza grupa w dotychczasowych startach reprezentantów LZS w IO²⁷. Największy sukces w Moskwie osiągnął Wiesław Hartman i Janusz Bobik (jeździectwo). Zdobyli srebrny medal w drużynowym konkursie skoków przez przeszkody (w skład tej drużyny wchodził także Jan Kowalczyk i Marian Kozicki). Warto nadmienić, że kilku innych zawodników w jeździectwie, kolarstwie, lekkoatletyce i podnoszeniu ciężarów zajęło podczas tych igrzysk czołowe lokaty (od IV do VI miejsca). Należy jednak pamiętać, że ze względów politycznych nie wzięło w tych igrzyskach udziału np. wielu znanych jeźdźców z innych krajów, co mogłoby wpłynąć na punktację końcową²⁸.

W 1984 r. Polacy, przyłączając się do bojkotu IO w Los Angeles, nie wzięli w nich udziału²⁹. Na start w tak dużej imprezie sportowej musieli czekać kolejne 4 lata. Podczas IO w Seulu w 1988 r. największy sukces, spośród zawodników LZS, osiągnęli Joachim Halupczok i Zenon Jaskuła. Zdobyli srebrny medal w drużynowym wyścigu szosowym na 100 km (wspólnie z Markiem Leśniewskim i Andrzejem Sypytkowskim)³⁰.

2. Działalność Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w zakresie sportu w okresie transformacji ustrojowej (1990–1998)

W pierwszych latach okresu transformacji ustrojowej nastąpił regres w liczbie ogniw i członków Zrzeszenia LZS. W latach 1991–1995 najbardziej zmniejszyła się liczba członków w byłych województwach: śląskie – 81,5%, radomskie – 80,9%, częstochowskie – 65,9%, szczecińskie – 55,5%, siedleckie – 47,1% oraz gorzowskie i koszalińskie – 45,8%. Natomiast zwiększyła się w następujących województwach: łódzkim – 17,2%, opolskim – 15,9%, kaliskim – 4,7%, gdańskim – 3,3%, nowosądeckim – 3,0%, przemyskim – 1,1% i białostockim – 0,2%³¹.

²⁶ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 30–31.

²⁷ Zob. J. Gaj, K. Hądzalek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 247.

²⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 30; J. Gaj, K. Hądzalek, *Dzieje kultury fizycznej...*, s. 247; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 207.

²⁹ Zob. R. Falewicz, *Historia igrzysk olimpijskich*, Poznań 2004, s. 120.

³⁰ www.olimpijski.pl/pl/subpages/displayfid/294_785.html [dostęp: 2.06.2013 r.]; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 207.

³¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 7–8. W latach 1991–1995 stan osobowy Zrzeszenia LZS zmniejszył się o 28,9%.

Co do regresu liczby członków Zrzeszenia LZS – największy był spadek liczby kobiet. W 1991 r. wynosiła ona 107 266, natomiast w 1995 r. – 61 805 (zmniejszenie o 42,4%).

Tab. nr 4. Liczba ogniw i członków LZS/LKS w Polsce w latach 1990–1998

Rok	Liczba ogniw			Liczba członków			
	Ogółem	W tym		Ogółem	W tym		
		LZS	LKS		Kobiet	LZS	LKS
1990	12 914	12 057	857	634 902	126 063	524 135	110 767
1991	11 743	10 857	884	566 342	107 266	463 310	103 032
1992*	9355	8 547	808	444 263	73 198	363 142	81 121
1993**	8344	7586	758	393 989	63 674	323 311	70 678
1994***	7824	7093	731	363 870	57 489	300 979	62 891
1995****	8410	7426	984	395 723	61 805	319 607	76 116
1996	8331	–	–	380 492	–	–	–
1997	8516	–	–	361 932	–	–	–
1998	8813	–	–	357 576	–	–	–

* Bez danych z 4 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

** Bez danych z 7 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

*** Bez danych z 8 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

**** Bez danych z 2 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 97; XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 83, 86

W latach dziewięćdziesiątych XX w. głównymi środkami finansowymi Zrzeszenia LZS, były: dotacja Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT) na zadania zlecone z zakresu sportu, jak i turystyki oraz środki, które Zrzeszenie wypracowało w ramach usług sportowo – turystycznych. Dotacje przekazane na działalność Zrzeszenia LZS w latach 1991–1998, przez UKFiT, przedstawiały się następująco: 1991 r. – 446 072 zł, 1992 r. – 306 400 zł, 1993 r. – 493 000 zł, 1994 r. – 789 755 zł, 1995 r. – 1 053 000 zł, 1996 r. – 1 782 880 zł, 1997 r. – 13 017 550 zł i 1998 r. – 13 932 810 zł³². Na uwagę zasługuje również fakt, że od 1997 r. Zrzeszenie LZS otrzymywało z budżetu państwa dodatkowe środki na dofinansowanie w ramach Wiodących Ludowych Klubów Sportowych (WLKS). W 1997 r. istniały 74 WLKS

³² Zob. E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w latach 1989–2008. Zarys problematyki*, [w:] J. Chełmecki (red.), *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży*, t. II, Warszawa 2009, s. 211.

(prowadziły szkolenie w 12 dyscyplinach sportowych), a w 1998 r. – 114 (prowadziły szkolenie w 17 dyscyplinach sportowych)³³.

Pomimo że sukcesywnie zwiększano dotacje na „masową kulturę fizyczną”, to sytuacja ta nie była zadowalająca. Duży wpływ na sytuację materialną Zrzeszenia LZS miała gospodarka wolnorynkowa. Wzrost kosztów wyżywienia, transportu i zakwaterowania ograniczał działalność. Poza tym od 1990 r. Zrzeszenie przeszło z działalności podmiotowej na przedmiotową (czyli z finansowania przez budżet państwa całej działalności statutowej Zrzeszenia LZS na finansowanie wyłącznie działalności zadań zleconych)³⁴.

Od II połowy lat dziewięćdziesiątych XX w. tworzone internaty sportowe. Tą formą szkolenia obejmowano najzdolniejszą młodzież, która uprawiała sport w LKS i odznaczała się określonymi wynikami sportowymi. W internatach stwarzano młodzieży optymalne warunki nie tylko szkoleniowe i socjalne, ale również do nauki. Podkreślić także należy, że internaty powstawały w ośrodkach gdzie byli zawodnicy, którzy zasługiwali na objęcie tą formą pomocy. Tym samym pozostawali we własnych klubach, szkołach i środowiskach. W 1997 r. powołano 53 internaty sportowe w 10 dyscyplinach sportowych, ale z racji tego, że funkcjonowały też internaty interdyscyplinarne, to w 1997 r. 1095 zawodników szkolono w 70 sekcjach sportowych. Z kolei rok później internatów sportowych było 48 (w 8 dyscyplinach sportowych), ale biorąc pod uwagę doświadczenie poprzedniego roku, szkoleniem objęto 700 zawodników w 61 sekcjach sportowych³⁵.

Zrzeszenie LZS prowadziło ponadto przygotowanie kadr w celu prowadzenia działalności rekreacyjno – sportowej. W latach 1991–1995 zrealizowano 21 kursów, które ukończyło 649 osób³⁶. Część ogólną kursu instruktora ukończyły 354 osoby; a części specjalistyczne: z lekkoatletyki – 79 osób, piłki nożnej – 101, podnoszenia ciężarów – 11, rekreacji fizycznej – 38, tenisa stołowego – 66. Jak czytamy w sprawozdaniu Zrzeszenia LZS za lata 1991–1995: „W minionym okresie nie występuje zupełnie zjawisko powszechne do 1989 roku uczestnictwa w kursach instruktorskich pracowników różnego rodzaju zakładów pracy, zlokalizowanych na wsi, a tym samym urlopowania na podwyższanie lub zdobywanie kwalifikacji”³⁷. W II połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. zorganizowano 18 kursów, w których uczestniczyło 660 osób. Część ogólną instruktora sportu ukończyło 355 osób, a części specjalistyczne: z koszykówki – 22, z lekkoatletyki – 52, piłki nożnej – 94, piłki siatkowej – 31, podnoszenia ciężarów – 20, teni-

³³ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 42–47.

³⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 75.

³⁵ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 53, 56.

³⁶ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 36.

³⁷ Tamże, s. 36–37.

sa stołowego – 63, zapasów – 23. W kursach uczestniczyli głównie nauczyciele, chcący uzyskać dodatkowe uprawnienia oraz starsi zawodnicy, by podjąć pracę szkoleniową w swoich sekcjach³⁸.

Warto też nadmienić, że Rada Główna Zrzeszenia LZS przygotowywała społeczne kadry organizatorów, sędziów oraz działaczy sportu i rekreacji. W latach 1996–1998 kursy ukończyło 11 820 osób.

W ostatniej dekadzie XX w. Zrzeszenie LZS miało do dyspozycji około 25 000 obiektów sportowych (około 40% stanowiło własność LZS)³⁹. Godne uwagi jest również to, że na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. głównym fundatorem nagród dla laureatów konkursu „Boisko w każdej wsi – ośrodek sportu i rekreacji w każdej gminie” przestał być UKFiT, a stało się nim Ministerstwo Edukacji Narodowej. Dlatego też po zmianie fundatora konkurs organizowano jedynie w kategorii obiektów szkolnych (były to obiekty wybudowane na terenach szkolnych albo użytkowane przez szkoły)⁴⁰. W 1997 r. laureatami konkursu zostały: Szkoła Podstawowa (SP) w Suchej Koszalińskiej (województwo koszalińskie) – I miejsce, SP w Cekcynie (bydgoskie) – II i Zasadnicza Szkoła Mechanizacji Rolnictwa w Stoczku Łukowskim (sieradzkie) – III. Natomiast w 1998 r. pierwsze trzy lokaty w konkursie zajęły: SP w Zaborowie (warszawskie), SP w Chalinie (wrocławskie) i SP w Bystrzycy Oławskiej (wrocławskie)⁴¹.

W zakresie upowszechnienia „masowej kultury fizycznej” Zrzeszenie LZS organizowało w latach 1991–1998 średnio rocznie około 140 000 imprez sportowych. Sporą popularnością nadal cieszył się Ogólnopolski Turniej Szachowy „O Złotą Wieżę”. W latach 1990–1998 finały centralne tej imprezy odbyły się w Augustowie (1996 r.), Kołobrzegu (1990), Koszęcinie (1998), Kruszwicy (1997), Legnicy (1992 i 1993), Piotrowicach k. Chojnowa (1991), Szczyrku (1995) i Żaganiu (1994)⁴².

Sportowcy Zrzeszenia LZS reprezentowali Polskę na arenie międzynarodowej, uczestniczyli w IO, mistrzostwach świata i mistrzostwach Europy. Największe sukcesy odnosili w następujących dyscyplinach: badminton, jeździectwo, kolarstwo, lekkoatletyka, łucznictwo, narciarstwo, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy.

Na IO w Barcelonie (1992 r.) wystąpiło 5 reprezentantów Zrzeszenia LZS, natomiast na IO w Atlancie (1996 r.) Polskę reprezentowało 11 sportowców Zrzeszenia LZS. W Atlancie sportowcy LZS zdobyli jeden medal (Katarzyna Kłata – „Mazowsze” Teresin – zdobyła brązowy medal w łucznictwie w konkurencji drużynowej). Z kolei punktowane miejsca wywalczyli: Dariusz Jabłoński (LKS „Gryf” Chełm),

³⁸ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 36–37.

³⁹ Zob. E. Małolepszy, *Sport i turystyka...*, s. 9.

⁴⁰ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 73.

⁴¹ Tamże, s. 74.

⁴² Zob. J. Moraś, Z. Tyszkiewicz, *50 lat Turnieju Szachowego...*, s. 57–74.

który uplasował się na VIII miejscu w zapasach w stylu klasycznym i Dariusz Osuch (LKS „Światowit” Myszków) – zajął VIII pozycję w podnoszeniu ciężarów⁴³.

Jak czytamy w sprawozdaniu z działalności LZS za lata 1996–1999, „[...] zawodnicy Zrzeszenia LZS w latach 1996–1999, startując w reprezentacji Polski. na najważniejszych imprezach mistrzowskich plasowali się 442 razy w finałowych ósemkach. Zdobyli 198 medali, w tym 74 złote, 60 srebrnych i 64 brązowe”⁴⁴.

3. Sport w szkołach rolniczych (1975–1998)

Tradycje ruchu sportowego w szkołach rolniczych sięgają okresu II Rzeczypospolitej⁴⁵. Po 1945 r. istotnym elementem w rozwoju sportu w szkołach rolniczych było porozumienie pomiędzy Ministerstwem Rolnictwa i Radą Główną Zrzeszenia LZS w 1956 r.⁴⁶ Rozpoczęto wówczas organizowanie wojewódzkich zawodów szkół rolniczych. Popularnymi dyscyplinami sportu były m.in.: gry sportowe, lekkoatletyka, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy. Począwszy od 1965 r. rozgrywane były w cyklu dwuletnim Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych. W związku z tym działalność sportowa w szkołach rolniczych realizowana była w oparciu o dwuletni program pracy sportowo-rekreacyjnej⁴⁷. Jak czytamy w sprawozdaniu na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS: „Realizacja programu masowej działalności ma na celu stworzenie jak najszerszej bazy rekreacyjnej dla sportu wyczynowego w takich dyscyplinach jak LA, akrobatyka sportowa, łucznictwo, podnoszenie ciężarów i zapasy”⁴⁸. W kolejnych latach nastąpiła rozbudowa infrastruktury sportowej. W latach 1984–1987 oddano do użytku 22 sale gimnastyczne. Wówczas szkoły rolnicze i leśne posiadały 230 sal gimnastycznych i sportowych⁴⁹.

Nastąpiła coraz szersza współpraca sportowa pomiędzy szkołami rolniczymi a LKS, m.in.: LKS „Agrokompleks” Kętrzyn – Zespół Szkół Rolniczych (ZSR) Karolewo; LKS „Orkan” Poznań – ZSR Golęcin, ZSR Września; LKS „Pomorze” Stargard – ZSR Stargard; LKS „Stella” Kielce – ZSR Podzamcze”⁵⁰. Do rozwoju

⁴³ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 64.

⁴⁴ Tamże, s. 65.

⁴⁵ Zob. E. Małolepszy, A. Płomiński, *Kultura fizyczna i turystyka...*, s. 467–478.

⁴⁶ Składnica Akt Podlaskiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Białymstoku (dalej: SAPZL-ZSB), Jubileusz Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe 1946–2006, Białystok 24 marzec 2007, b. pag.

⁴⁷ SAPZLZSB, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1991–1995, b. pag.

⁴⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 45.

⁴⁹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 49.

⁵⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 45.

sportu w szkołach rolniczych przyczyniła się działalność w zakresie szkolenia sportowego nauczycieli wychowania fizycznego oraz pomoc i wsparcie dyrektorów szkół i nauczycieli innych przedmiotów. Działalność szkolnych kół LZS i LKS koncentrowała się m. in. na organizowaniu i realizacji pozalekcyjnych form sportowo-rekreacyjnych oraz realizacji sportu kwalifikowanego, głównie w takich dyscyplinach, jak: lekkoatletyka, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy. W ramach systemu rozgrywek sportowo-rekreacyjnych należy wyróżnić: mistrzostwa klas i szkół w różnych dyscyplinach sportu; igrzyska szkolne; święta sportu szkolnego. W okresie sprawozdawczym 1979–1983 działalność prowadziło ponad 500 szkolnych LZS i LKS, obejmujących ponad 90 000 młodzieży szkół rolniczych i spółdzielczych⁵¹. W kolejnym etapie (1984–1987) spośród 167 500 uczącej się młodzieży – 126 700 skupionej było w szkolnych LZS/LKS⁵². Jak czytamy w sprawozdaniu na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS: „Nadzór nad działalnością ogniw oraz klubów sprawowały Rady Wojewódzkie Zrzeszenia LZS w ścisłym współdziałaniu z Wydziałami Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Oddziałami Oświaty Rolniczej Urzędów Wojewódzkich, Dyrekcjami Lasów Państwowych oraz Zespołem Szkolenia CZS «Sch»»⁵³.

Pewien kryzys sportu w szkołach rolniczych, leśnych i spółdzielczych wystąpił w pierwszym okresie transformacji ustrojowej w Polsce – I połowa lat dziewięćdziesiątych XX w. Ze „względów finansowych” nastąpiła likwidacja dodatkowych godzin zajęć sportowych w szkołach. Brak środków na opłacanie nauczycieli i instruktorów, prowadzących zajęcia sportowe w szkołach, „w znacznym stopniu wpłynął na obniżenie poziomu sprawności fizycznej ogółu młodzieży”. Sytuację tę starano się zniwelować ofiarnością i pracą dyrekcji szkół, a przede wszystkim nauczycieli wychowania fizycznego⁵⁴.

Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych były najważniejszą imprezą w Polsce w zakresie współzawodnictwa sportowego uczniów szkół rolniczych. VI Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych odbyły się w 1975 r. w Białymstoku, natomiast VII – w 1977 r. w Bydgoszczy. Podczas Igrzysk uczniowie rywalizowali w ośmiu dyscyplinach sportu, m.in. w akrobatyce sportowej, w lekkoatletyce i podnoszeniu ciężarów. Plonem VII Igrzysk było ustanowienie 23 rekordów w lekkoatletyce i 20 w podnoszeniu ciężarów⁵⁵.

⁵¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 43–44.

⁵² SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 48.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 26.

⁵⁵ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 45.

Tab. nr 5. Trzy najlepsze szkoły rolnicze we współzawodnictwie sportowym podczas Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych (i CZSR „SCH”) w latach 1975–1997

Rok	I miejsce	II miejsce	III miejsce
1975	LE CRS Olkusz (Kraków)	TR Płoty (Szczecin)	TR Różanystok (Białystok)
1977	ZSR Kaczki Średnie (Konin)	ZSZ CZSR Olkusz (Katowice)	ZSR Karolewo (Olsztyn)
1979	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Szczecin Dąbie	ZSR Września (Poznań)
1981	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Marianowo (Łomża)	ZSZ CZSR Olkusz
1983	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Szczecinek (Koszalin)	ZSR Karolewo
1985	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Słubice (Gorzów Wlkp.)	ZSR Karolewo
1987	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Karolewo	ZSR Września
1989	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Karolewo	ZSR Września
1991	ZSR Słubice	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Marianowo (Łomża)
1993	ZSR Kaczki Średnie	ZSR Białystok	ZSMR Pyrzyce (Szczecin)
1995	ZSR Białystok	ZSR Kaczki Średnie	ZSMR Pyrzyce
1997	ZSR Białystok	ZSMR Stargard (Szczecin)	ZSR Kaczki Średnie

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 34–35; XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 32

Kolejne – VIII Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i CZSR „SCH” – odbyły się w Koszalinie w 1979 r. W zawodach wzięło udział 1400 sportowców z 250 szkół. Poziom zawodów był wysoki, czego efekt stanowiło ustanowienie 44 rekordów Igrzysk: 11 rekordów w lekkoatletyce, 13 w podnoszeniu ciężarów oraz 20 w łucznictwie. W klasyfikacji drużynowej, po raz drugi z rzędu zwyciężył ZSR Kaczki Średnie (tab. nr 5). IX Igrzyska odbyły się w Poznaniu w 1981 r. W Igrzyskach wystąpiło 1007 zawodniczek i zawodników z 265 szkół, reprezentujących wszystkie województwa. Podczas zawodów ustanowiono 29 rekordów Igrzysk w lekkoatletyce, 11 w łucznictwie oraz 13 w podnoszeniu ciężarów. Tak duża liczba rekordów w lekkoatletyce wynikała z zastosowania po raz pierwszy w zawodach lekkoatletycznych pomiaru elektronicznego⁵⁶.

⁵⁶ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 45–46.

Tab. nr 6. Trzy najlepsze województwa we współzawodnictwie sportowym podczas Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych (i Centralny Związek Spółdzielni Rolniczych – CZSR „SCH”) w latach 1975–1997

Rok	I miejsce	II miejsce	III miejsce
1975	Białystok	Zielona Góra	Poznań
1977	Szczecin	Gdańsk	Poznań
1979	Szczecin	Białystok	Wrocław
1981	Poznań	Białystok	Opole
1983	Białystok	Koszalin	Poznań
1985	Szczecin	Poznań	Suwałki
1987	Olsztyn	Białystok	Poznań
1989	Poznań	Białystok	Gorzów Wlkp.
1991	Białystok	Poznań	Olsztyn
1993	Poznań	Olsztyn	Szczecin
1995	Białystok	Szczecin	Poznań
1997	Szczecin	Białystok	Olsztyn

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 34–35; XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 32

X Jubileuszowe Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i CZSR odbyły się w Łodzi w dniach 30 czerwca – 4 lipca 1983 r. Uczestniczyło w nich 1467 uczniów i uczennic z 281 szkół (ze wszystkich województw). Uczniowie rywalizowali m. in. w następujących dyscyplinach: gry sportowe, lekkoatletyka, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, zapasy (styl wolny)⁵⁷. Sportowcy ustanowili 21 rekordów Igrzysk w lekkoatletyce, 3 rekordy w łucznictwie oraz 4 w podnoszeniu ciężarów⁵⁸. Podczas Igrzysk organizowano imprezy towarzyszące o charakterze patriotyczno-wychowawczym oraz turystycznym. W trakcie trwania X Igrzysk odbył się też I Zlot Turystyczny. Zlot zgromadził 282 turystów z 47 województw⁵⁹. Gospodarzem XI Igrzysk, które odbyły się w dniach 28–30 czerwca 1985 r., był Białystok. W zawodach udział wzięło 1452 sportowców z 286 szkół, reprezentujących wszystkie województwa. Do programu Igrzysk włączono sporty obronne. Młodzież szkolna

⁵⁷ Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie (dalej: SAWZL-ZSL), Komunikat X Jubileuszowych Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i CZRS, b. pag.

⁵⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 46. W Igrzyskach wziął udział współautor pracy Eligiusz Małolepszy. Reprezentował ZSR w Dobryszkach (województwo piotrkowskie). Wystąpił w podnoszeniu ciężarów w kat. 75 kg, zajmując V miejsce z wynikiem 220 kg (100 kg + 120 kg).

⁵⁹ Tamże, s. 47.

ustanowiła 46 rekordów Igrzysk, w tym w lekkoatletyce – 21, w sportach obronnych – 6, w łucznictwie – 4, w podnoszeniu ciężarów – 15⁶⁰.

Kolejne, XII Igrzyska przeprowadzono w Krakowie w dniach 26–28 czerwca 1987 r. W zawodach finałowych wzięło udział 1409 zawodniczek i zawodników z 258 szkół (ze wszystkich województw). Podobnie, jak w poprzednich Igrzyskach, poziom sportowy zawodów był wysoki. Ustanowiono 38 rekordów: w lekkoatletyce – 14, w podnoszeniu ciężarów – 18 i w łucznictwie – 6⁶¹.

Warto nadmienić, że podczas Igrzysk w Krakowie niebywały sukces odniosły uczennice ZSR z Sędziejowic (województwo sieradzkie) w piłce siatkowej. Na uwagę zasługują tym bardziej, że rzadko się zdarza, by drużyna podczas zawodów wygrała wszystkie mecze, nie tracąc żadnego seta. Zwycięski zespół występował w składzie Anna Badowska, Leonarda Celeban, Renata Chojdas, Bogumiła Gabriasiak, Wioletta Grzesiak, Beata Knapik, Dorota Krawczyk, Sylwia Krawczyk, Monika Skotnicka i Dorota Pawlak (kapitan)⁶².

XIII Igrzyska zorganizowano 23–25 czerwca 1989 r. w Szczecinie⁶³. Natomiast pierwsze w okresie transformacji ustrojowej – a z kolei XIV Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych – odbyły się w dniach 24–25 czerwca 1991 r. w Lublinie. W Igrzyskach wystartowało 1048 uczniów, w tym 342 zawodniczki i 706 zawodników ze 182 szkół z 45 województw. Do zawodów finałowych (Igrzysk) nie zakwalifikowała się młodzież szkolna z województwa częstochowskiego, nowosądeckiego, tarnowskiego i warszawskiego. W zawodach eliminacyjnych do Igrzysk w grach sportowych i tenisie stołowym uczestniczyło 2505 uczniów z 47 województw (nie wystartowała młodzież szkolna z województwa nowosądeckiego i warszawskiego). Program zawodów składał się z siedmiu dyscyplin, były to m.in. lekkoatletyka, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy, zapasy oraz gry sportowe. Najwięcej osób – 461 (177 dziewcząt i 284 chłopców) – wzięło udział w rywalizacji w lekkoatletyce. Podczas Igrzysk ustanowiono 21 rekordów, z tego 9 w lekkoatletyce i 12 w podnoszeniu ciężarów⁶⁴. XV Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych zostały rozegrane w Pile w dniach 26–27 czerwca 1993 r. Wzięło w nich udział 341 dziewcząt i 709 chłopców (1050 uczniów i uczennic) ze 167 szkół z 42 województw. W zawodach finałowych zabrakło przedstawicieli szkół z województwa częstochowskiego, krakowskiego, legnickiego, nowosądeckiego, przemyskiego, tarnowskiego i warszawskiego. Był to pierwszy przypadek w historii Igrzysk, że 7 województw nie posiadało reprezentacji podczas rozgrywania Igrzysk na szczeblu centralnym. W zawodach eliminacyjnych gier sportowych uczestniczyło około 1970 młodzieży szkolnej z 44 województw i 130 szkół. Sportowcy szkół rolniczych ustanowili 23 rekordy Igrzysk

⁶⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 50.

⁶¹ Tamże, s. 51.

⁶² „Nad Wartą” 1987, nr 28, s. 12.

⁶³ zs7.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=43 [dostęp: 18.09.2014 r.].

⁶⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 27–29.

w konkurencjach lekkoatletycznych i w podnoszeniu ciężarów⁶⁵. XVI Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych odbyły się w dniach 24–25 czerwca 1995 r. w Suwałkach. We współzawodnictwie sportowym wzięło udział 1098 osób (370 dziewcząt i 728 chłopców) ze 176 szkół i 47 województw. W Igrzyskach w Suwałkach nie brali udziału sportowcy – uczniowie z województwa: elbląskiego i krakowskiego. Po raz pierwszy w Igrzyskach rozegrano walki pokazowe w zapasach dziewcząt. Sportowcy ustanowili 27 rekordów Igrzysk (5 w lekkoatletyce i 22 w podnoszeniu ciężarów)⁶⁶. Rekordowymi – w okresie transformacji ustrojowej – pod względem liczby startujących, rozegranych dyscyplin sportowych, jak również poziomu sportowego były rozegrane 22–23 czerwca 1997 r. XVII Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych we Wrocławiu. Program zawodów składał się z 8 dyscyplin sportowych (do programu Igrzysk wprowadzono pływanie). W Igrzyskach uczestniczyło 2051 osób, z których 1327 wzięło udział w zawodach sportowych (467 dziewcząt i 860 chłopców), z 206 szkół reprezentujących wszystkie województwa. Oprócz zawodów sportowych, program Igrzysk przewidywał „Dzień Turystyki”. W tej imprezie uczestniczyło 714 osób. W ramach współzawodnictwa sportowego młodzież szkolna ustanowiła 32 rekordy Igrzysk (10 w lekkoatletyce i 22 w podnoszeniu ciężarów)⁶⁷.

Fot. 4. Otwarcie Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych w Białymstoku w 1985 r.

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.

⁶⁵ Tamże, s. 29–31.

⁶⁶ Tamże, s. 31–33.

⁶⁷ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 31–32.

W latach pomiędzy Igrzyskami przeprowadzano Mistrzostwa Polski Szkół Rolniczych (MPSR) w wybranych dyscyplinach sportu. W roku szkolnym 1979/1980 oraz 1981/1982 przeprowadzono mistrzostwa szkół w lekkoatletyce, łucznictwie, podnoszeniu ciężarów i zapasach. Ponadto, w roku szkolnym 1981/1982 wprowadzono do programu zawodów tenis stołowy⁶⁸.

Kolejne MPSR odbyły się w latach szkolnych 1983/1984 i 1985/1986. Program zawodów obejmował lekkoatletykę, łucznictwo, sporty obronne, tenis stołowy i zapasy. W roku szkolnym 1985/1986 po raz pierwszy młodzież szkolna rywalizowała w kolarstwie. Młodzież szkół spółdzielczych uczestniczyła we współzawodnictwie szkół w biegach przełajowych, koszykówce, piłce siatkowej oraz w piłce ręcznej. Do najpopularniejszych dyscyplin sportowych należały sporty obronne, lekkoatletyka, tenis stołowy oraz biegi przełajowe, np. w roku szkolnym 1983/1984 w MPSR wzięło udział w sportach obronnych 300 uczniów; w lekkoatletyce – 289; w biegach przełajowych – 275; w tenisie stołowym – 228; z kolei w roku szkolnym 1985/1986 w sportach obronnych uczestniczyło 406 uczniów; w lekkoatletyce – 296; w tenisie stołowym – 258; a w biegach przełajowych – 251⁶⁹.

Tab. nr 7. Uczestnicy Mistrzostw Polski Szkół Rolniczych w latach szkolnych 1991/1992 i 1993/1994

Dyscypliny sportu	Rok szkolny 1991/1992			Rok szkolny 1993/1994		
	województwo	szkoły	liczba młodzieży	województwo	szkoły	liczba młodzieży
Biegi przełajowe	21	31	85	24	51	113
Lekkoatletyka	29	66	292	29	78	300
Podnoszenie ciężarów	17	20	84	16	20	134
Tenis stołowy	30	88	254	26	86	255
Zapasy	11	14	69	11	17	105

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 27

W latach szkolnych 1991/1992 i 1993/1994 MPSR zorganizowano w biegach przełajowych, lekkoatletyce, podnoszeniu ciężarów, tenisie stołowym i zapasach. Najwięcej młodzieży w roku szkolnym 1991/1992 rywalizowało w lekkoatletyce

⁶⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 45.

⁶⁹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 49–50.

(292 osoby z 66 szkół z całej Polski) i tenisie stołowym (254 osoby z 88 szkół). We współzawodnictwie w tenisie stołowym uczestniczyła młodzież reprezentująca szkoły z 30 województw, a w lekkoatletyce z 29 województw. Dane te świadczyły również o tym, jak dużą popularnością cieszyły się te dwie dyscypliny w środowisku szkolnym. Podobnie w roku szkolnym 1993/1994 największe zainteresowanie młodzieży wzbudzała rywalizacja w lekkoatletyce i tenisie stołowym. Z kolei najmniej uczestników w latach szkolnych 1991/1992 i 1993/1994 uczestniczyło we współzawodnictwie w zapasach (1991/1992 – 69 zawodników; 1993/1994 – 105). Mała liczba startujących w zapasach wynikała prawdopodobnie z braku sal przystosowanych do uprawiania zapasów, a nie każda szkoła mogła sobie pozwolić na takie wyposażenie (tab. nr 7).

O wiele więcej młodzieży startowało w MPSR w latach szkolnych 1995/1996 i 1997/1998. Na uwagę zasługują przede wszystkim biegi przełajowe, które w poprzednich latach nie cieszyły się sporym zainteresowaniem, a zupełnie inaczej było w roku szkolnym 1995/1996 (544 osoby z 40 szkół z 28 województw) i 1997/1998 (999 osób z 79 szkół z 45 województw). Najmniejsza liczba uczniów startowała w pływaniu, ale wynikało to z tego, że młodzież niejednokrotnie nie miała warunków by przygotować się do współzawodnictwa w tej dyscyplinie sportowej (tab. nr 8).

Tab. nr 8. Uczestnicy Mistrzostw Polski Szkół Rolniczych w latach szkolnych 1995/1996 i 1997/1998

Dyscypliny sportu	Rok szkolny 1995/1996			Rok szkolny 1997/1998		
	województwo	szkoły	liczba młodzieży	województwo	szkoły	liczba młodzieży
Biegi przełajowe	28	40	544	45	79	999
Lekkoatletyka	43	86	740	48	101	974
Podnoszenie ciężarów	15	17	174	21	29	190
Pływanie	8	17	87	14	31	151
Tenis stołowy – elim. 4 strefy	32	115	376	38	133	411
Tenis stołowy – finał	23	48	125	28	52	130
Zapasy	13	16	142	18	24	200

Źródło: SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 31

Oprócz uczestnictwa w Ogólnopolskich Igrzyskach LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i MPSR uczniowie ZSR uczestniczyli w innych formach współzawodnictwa, m.in. w Ogólnopolskich Spartakiadach Młodzieży, Mistrzostwach Polski Zrzeszenia LZS czy Ogólnopolskich Igrzyskach Sportowo-Rekreacyjnych LZS Pracowników Wsi i Gospodarki Żywnościowej. Często brali także udział w obchodach rocznic świąt narodowych, np. Święcie Pracy (1 maja) czy Święcie Odrodzenia Polski – 22 lipca.

Fot. 5. Członkowie LZS szkół rolniczych województwa zielonogórskiego podczas otwarcia I Ogólnopolskich Igrzysk Sportowo-Rekreacyjnych LZS Pracowników Gospodarki Żywnościowej – Zielona Góra 1978

Źródło: Biblioteka Narodowa w Warszawie, Sprawozdanie z działalności Zrzeszenia LZS w województwie zielonogórskim w latach 1975–1978, Zielona Góra 25 lutego 1979 roku, s. 34

Wraz z rywalizacją młodzieży szkół rolniczych prowadzono współzawodnictwo nauczycieli, mające za cel „aktywizację i ocenę pracy nauczyciela, prowadzącego szkolenie sportowe z młodzieżą”⁷⁰. W ramach współzawodnictwa brano pod uwagę rezultaty odniesione przez młodzież szkolną w poszczególnych dyscyplinach podczas m.in. Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży, Mistrzostw Polski, Mistrzostw Zrzeszenia LZS i Mistrzostw Szkół. W tej klasyfikacji w latach szkol-

⁷⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 48.

nych 1978/1979 – 1983/1984; 1985/1986 zwyciężył Mirosław Panfil – nauczyciel w ZSR Kaczki Średnie (województwo konińskie); natomiast w roku szkolnym 1984/1985 i 1986/1987 zwyciężył Adam Kaczor – nauczyciel w ZSR Września (województwo poznańskie)⁷¹. Warto zwrócić uwagę, iż w latach szkolnych, kiedy najlepszym nauczycielem w klasyfikacji był A. Kaczor, M. Panfil zajmował II miejsce. Oprócz nich wyróżniającymi się nauczycielami – szkoleniowcami sportowymi byli: Zygfryd Anhalt (ZSR Skórcz), Andrzej Bakulin (ZSR Poznań), Zbigniew Barcikowski (ZSR Gronowo), Janusz Cukierman (ZSR Supraśl, województwo białostockie), Krzysztof Herbaciński (ZSR CZS Rzeszów), Jerzy Huczek (ZSR Breń, województwo tarnowskie), Edward Jonak (ZSR Rakowice Wlkp., województwo jeleniogórskie), Mirosław Kaczor (ZSR Środa Wlkp.), Eugeniusz Klimczak (Zespół Szkół Mechanizacji Rolnictwa – ZSMR Pyrzyce), Andrzej Kobierski (ZSR Środa Wlkp., woj. poznańskie), Henryk Lebiódowicz (ZSMR Hrubieszów, woj. zamojskie), Andrzej Mierzejewski (ZSR Marszew), Leon Musiał (ZSR Słubice, woj. gorzowskie), Piotr Pakosz (ZSR Komorno, woj. opolskie), Włodzimierz Purol (ZSR Strzałkowo), Ryszard Soćko (ZSR Siedlce), Tadeusz Susoł (ZSR Marianowo, woj. łomżyńskie), Aleksander Wojna (ZSR Różanystok, ZSR Supraśl, woj. białostockie), Tadeusz Wolanin (ZSR Szczecin Dąbie, woj. szczecińskie) i Henryk Wołymec (ZSR Szczecin Dąbie)⁷².

Reasumując, należy stwierdzić, że sztandarowymi imprezami sportowymi, w których udział brali uczniowie (sportowcy) szkół rolniczych, były: MPSR (w latach parzystych) i Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych (w latach nieparzystych). Warto jednak nadmienić, że program pracy sportowo-rekreacyjnej z młodzieżą, który był realizowany w szkolnych LZS stanowił integralną część planów dydaktyczno-wychowawczych.

W latach 1975–1998 najlepszą szkołą we współzawodnictwie sportowym podczas Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych (i CZSR „SCH”) był ZSR Kaczki Średnie. Od 1977 do 1989 r. ta placówka oświatowa – nieprzerwanie co dwa lata – zajmowała I miejsce we współzawodnictwie szkół rolniczych. Ponadto, w omawianym okresie do wyróżniających się szkół we współzawodnictwie sportowym należy zaliczyć: ZSR Białystok, ZSR Karolewo, ZSMR Pyrzyce, ZSR Słubice i ZSR Września. W klasyfikacji województw, najlepsze pod względem sportowym szkoły rolnicze posiadały: Białystok, Olsztyn, Poznań i Szczecin.

Oprócz współzawodnictwa sportowego młodzieży prowadzono również „współzawodnictwo nauczycieli”. Kryteria, według których dokonywano oceny

⁷¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 48–50; Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 51–53.

⁷² SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 49–50; Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 51–53. Wymienione osoby zajmowały w klasyfikacji „nauczycieli – szkoleniowców sportowych” w poszczególnych latach szkolnych miejsca od 2. do 6.

nauczycieli wychowania fizycznego, obejmowały osiągnięcia uczniów w sporcie kwalifikowanym, a także zdobyte przez nich klasy sportowe. Ponadto punktowane były zespoły, które uczestniczyły w rozgrywkach związkowych od I ligi do ligi okręgowej włącznie, a prowadzone (szkolone) przez danego nauczyciela. Najlepszym nauczycielem w tej klasyfikacji głównie pod koniec lat siedemdziesiątych i lat osiemdziesiątych XX w. był M. Panfil (nauczyciel w ZSR Kaczki Średnie).

ROZDZIAŁ III

RUCH SPORTOWY W DZIAŁALNOŚCI KRAJOWEGO ZRZESZENIA LUDOWE ZESPOŁY SPORTOWE W LATACH 1999–2015

1. Sport dzieci i młodzieży

W 1999 r. do Krajowego Zrzeszenia LZS należało 2346 klubów, podczas gdy w 2014 r. 5875. W I dekadzie XXI w. Krajowe Zrzeszenie LZS liczyło od 270 000 do 350 000 członków. Stabilizację należy odnotować w zakresie liczby członków do 18. roku życia, było ich od 170 000 do 190 000. Zrzeszenie LZS było w latach I dekady XXI w. najliczniejszą organizacją w środowisku wiejskim, propagującą i upowszechniającą wychowanie fizyczne i sport, rekreację fizyczną, jak i turystykę. Najwięcej członków liczyły wojewódzkie organizacje Zrzeszenia LZS w następujących województwach: dolnośląskim, lubelskim, łódzkim, małopolskim, pomorskim i wielkopolskim¹. Wymienione organizacje wojewódzkie liczyły w omawianym okresie około 20 000 i więcej członków. Pod względem liczebnym najmniejszymi organizacjami wojewódzkimi Zrzeszenia LZS były: lubuskie, opolskie i świętokrzyskie. W tych województwach Zrzeszenie LZS, w latach I i II dekady XXI w., liczyło od około 8500 do 15 000 członków.

System sportu młodzieżowego w Polsce obejmował następujące zawody sportowe: Młodzieżowe Mistrzostwa Polski, Mistrzostwa Polski Juniorów, Mistrzostwa Polski Juniorów Młodszych (Ogólnopolska Olimpiada Młodzieży) i Międzywojewódzkie Mistrzostwa Młodzików.

¹ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 53; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 75; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 89.

Tab. nr 9. Stan organizacyjny Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2014

Rok	Liczba ogniw	Liczba klubów	Liczba członków	Liczba członków do lat 18
1999	8612	2346	335 559	221 786
2000	8339	2511	285 453	180 329
2001	8193	2772	277 057	172 354
2002	8079	2786	274 302	174 595
2003	8215	3342	280 170	179 296
2004	8116	3506	300 277	177 745
2005	8051	3806	349 134	181 157
2006	8352	4225	333 270	181 871
2007	8265	4271	253 659	182 147
2008	8282	4356	284 958	187 465
2009	9117	4734	295 488	190 162
2010	9218	4964	294 247	188 344
2011	9069	5034	290 971	190 535
2012	8389	5640	270 203	175 859
2013	8179	5672	265 685	169 506
2014	8004	5875	266 426	179 194

Źródło: SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 82–88; Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 51; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 73; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 86–87; Statystyka 2012–2014. Zestawienia zbiorcze

Zrzeszenie LZS prowadziło program dla młodzieży uzdolnionej sportowo. W 1997 r. powołano internaty sportowe. Od 2003 r. zmieniono ich nazwę na Ośrodki Szkolenia Sportowego Młodzieży (OSSM) Zrzeszenia LZS². Szkolenie sportowców realizowano m.in. w następujących dyscyplinach: badminton, kolarstwo, lekkoatletyka, łucznictwo, narciarstwo klasyczne, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy oraz zapasy kobiet i mężczyzn. W latach 2004–2007 liczba sekcji i sportowców objętych szkoleniem sportowym w ramach OSSM Zrzeszenia LZS wykazywała tendencje spadkowe. W 2004 r. objętych dofinansowaniem było 85 sekcji i 641 sportowców; w 2005 r. – 83 sekcje i 601 sportowców; w 2006 r. – 68 sekcji i 546 sportowców; a w 2007 r. – 68 sekcji i 562 sportowców³. W latach następnych liczba OSSM

² SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa, maj 2008, s. 36–37.

³ Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] F. Kampka, S. Stępa (red.), *Wieś i ruch ludowy w Polsce i w Europie, t. 2. Idee, organizacje, środowisko*, Warszawa 2012, s. 448.

Zrzeszenia LZS utrzymywała się na podobnym poziomie. W 2008 r. prowadzono 80 ośrodków, w których realizowało zajęcia 624 sportowców; w 2009 r. prowadzono 70 ośrodków, w których uprawiało sport 585 osób; w 2010 r. działalność prowadziły 73 ośrodki z 585 sportowcami; a w 2011 r. – 75 ośrodków z grupą 596 sportowców (tab. nr 10)⁴. Ośrodki były prowadzone we wszystkich 16 województwach, np. w 2011 r. w województwie dolnośląskim prowadzono 7 OSSM Zrzeszenia LZS, w kujawsko-pomorskim – 4; w lubuskim – 6; w lubelskim – 12; w łódzkim – 3; w mazowieckim – 9; w małopolskim – 2; w opolskim – 3; w podlaskim – 4; w podkarpackim – 2; w pomorskim – 2; w śląskim – 3; w świętokrzyskim – 2; w wielkopolskim – 10 i w zachodniopomorskim – 5⁵.

Tab. nr 10. Ośrodki Szkolenia Sportowego Młodzieży Zrzeszenia LZS w latach 2008–2011

Lp.	Dyscyplina	2008		2009		2010		2011	
		Liczba OSSM	Liczba sportowców	Liczba OSMM	Liczba sportowców	Liczba OSMM	Liczba sportowców	Liczba OSMM	Liczba sportowców
1.	Badminton	1	10	x	x	x	x	x	x
2.	Kolarstwo	15	119	12	111	13	114	13	107
3.	Lekkoatletyka	23	192	22	184	22	190	20	194
4.	Łuczniectwo	4	29	3	27	4	32	5	40
5.	Narciarstwo klasyczne	4	31	4	29	3	25	3	25
6.	Podnoszenie ciężarów	9	70	9	72	9	72	11	67
7.	Tenis stołowy	4	29	4	29	3	21	3	31
8.	Zapasy (kobiety)	8	62	5	43	5	32	6	41
9.	Zapasy (mężczyźni)	12	82	11	90	14	99	14	91
Razem		80	624	70	585	73	585	75	596

Źródło: SAKZLZS, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 46–47

W 2013 r. prowadzono 60 OSSM Zrzeszenia LZS, w których szkolono 603 sportowców; a w roku następnym (2014) – 61 OSSM Zrzeszenia LZS, w których

⁴ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 46–47.

⁵ Tamże, s. 47–52.

realizowało zajęcia 600 sportowców. W 2015 r. także istniały 61 OSSM Zrzeszenia LZS, w ramach których szkolono 567 sportowców⁶.

Od 1997 r. Zrzeszenie LZS – w systemie sportu młodzieżowego – było wspierane dodatkowymi środkami z budżetu państwa na dofinansowanie w ramach WLKS. Warunkiem, by otrzymać status „WLKS”, jak czytamy w sprawozdaniu z działalności Zrzeszenia LZS z lat 2000–2003, „[...] jest odpowiedni poziom sportowy, wyrażony w liczbie punktów zdobytych we współzawodnictwie młodzieżowym oraz wykazanie się współpracą z sekcjami tzw. naborowymi umiejscowionymi w najbliższym środowisku. Każdego roku powołane są kluby osiągające ustalony limit punktów we współzawodnictwie młodzieżowym”⁷. Przyznane środki finansowe – w ramach WLKS – były przeznaczone na udział młodzieży w zawodach sportowych, zgrupowaniach szkoleniowych (sportowych), opłacenie kadry trenerskiej (szkoleniowej) w klubach i towarzystwach sportowych oraz zakup odpowiedniego sprzętu specjalistycznego (sportowego)⁸. Liczba WLKS wzrosła pod koniec I dekady XXI w. i na początku II dekady XXI w. – 2011 r. (tab. nr 11).

Dofinansowaniem w ramach WLKS w 2009 r. objęto 158 klubów sportowych, w następujących dyscyplinach sportowych: badminton, biathlon, biegi na orientację, boks, gry sportowe (hokej na trawie, koszykówka, piłka nożna, piłka ręczna, piłka siatkowa i unihokey), jeździectwo, kajakarstwo, karate WKF, kolarstwo, kręglarstwo, lekkoatletyka, łucznictwo, łyżwiarstwo (łyżwy krótkie), narciarstwo alpejskie, narciarstwo klasyczne, podnoszenie ciężarów, saneczkarstwo, szachy, taekwondo ITF, taekwondo olimpijskie, tenis stołowy, wrotkarstwo i zapasy (styl wolny i klasyczny)⁹. W klubach tych trenowało ponad 6000 sportowców.

Dotacja z budżetu państwa na działalność WLKS wykazywała w latach 2000–2007 tendencję spadkową, m. in. w 2000 r. wynosiła 2 900 000 zł, w 2002 r. – 1 820 000 zł, w 2004 r. – 1 980 000 zł, w 2005 r. – 1 545 000 zł, w 2006 r. – 850 000 zł, a w 2007 r. – 1 054 830 zł¹⁰. W końcu I dekady XXI w. i w 2011 r. dotacja z budżetu państwa na działalność WLKS wynosiła: w 2008 r. – 1 200 000 zł, w 2009 r. – 1 600 000 zł, w 2010 r. – 2 700 000 zł, w 2011 r. – 1 500 000 zł¹¹. W 2013 r. prowadzono 213 WLKS, w których szkolono około 10 000 sportowców w 38 dyscyplinach sportowych; rok później (2014), w ramach Zrzeszenia LZS prowadzono 232 WLKS, szkolące około 8000 sportowców w 38 dyscyplinach, zaś w 2015 r. w 235 WLKS szkolono 7001 zawodniczek i zawodników w 38 dziedzinach sportu¹².

⁶ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 2; grudzień 2014, s. 3; grudzień 2015, s. 3.

⁷ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 30.

⁸ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 34.

⁹ SAKZLZSW, Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2009 roku, Warszawa, grudzień 2009, s. 9–12.

¹⁰ Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 449.

¹¹ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 82.

¹² „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 2; grudzień 2014, s. 3; grudzień 2015, s. 3.

Tab. nr 11. Liczba Wiodących Ludowych Klubów Sportowych w latach 2000–2011

Lp.	Województwo	2000	2001	2003	2005	2008	2010	2011
1.	Dolnośląskie	9	7	9	11	13	21	22
2.	Kujawsko-pomorskie	8	6	7	9	9	12	11
3.	Lubelskie	12	11	10	12	11	15	17
4.	Lubuskie	15	5	8	6	2	9	9
5.	Łódzkie	7	5	6	5	3	5	4
6.	Małopolskie	9	5	10	17	7	11	13
7.	Mazowieckie	10	6	9	14	8	12	14
8.	Opolskie	5	2	5	3	3	6	9
9.	Podkarpackie	3	3	2	3	4	6	4
10.	Podlaskie	6	9	8	7	6	7	7
11.	Pomorskie	7	8	6	7	6	9	9
12.	Śląskie	9	8	11	12	11	17	20
13.	Świętokrzyskie	4	2	2	9	6	7	6
14.	Warmińsko-mazurskie	15	10	10	20	11	11	13
15.	Wielkopolskie	15	8	12	8	4	17	16
16.	Zachodniopomorskie	12	5	8	7	10	12	16
Razem		146	100	123	150	114	177	190

Źródło: SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa, maj 2004, s. 31; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 35; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 35

W latach 1999–2015 liczba klubów i towarzystw sportowych Krajowego Zrzeszenia LZS sklasyfikowanych w systemie sportu młodzieżowego wzrosła. Było to szczególnie widoczne na początku II dekadę XXI w. Wzrost liczby klubów Krajowego Zrzeszenia LZS w systemie sportu młodzieżowego świadczył o rozwoju liczebnym klubów i towarzystw sportowych, które nie tylko prowadziły działalność w zakresie sportu rekreacyjnego, lecz również w sporcie kwalifikowanym. Warto zwrócić uwagę, iż wskaźnik udziału klubów w systemie sportu młodzieżowego był czynnikiem ilościowym.

Tab. nr 12. Liczba sklasyfikowanych klubów w systemie sportu młodzieżowego w Polsce latach 1999–2015

Rok	Liczba sklasyfikowanych klubów w systemie sportu młodzieżowego w Polsce	Liczba sklasyfikowanych klubów KZ LZS w systemie sportu młodzieżowego
1999	2029	482
2000	2065	432
2001	2233	437
2002	2390	452
2003	2599	541
2004	2698	554
2005	2827	613
2006	2889	620
2007	2944	593
2008	3009	614
2009	3047	612
2010	3070	638
2011	3195	711
2012	3333	709
2013	3354	716
2014	3401	712
2015	-	712

Źródło: SAKZLZSW, Liczba sklasyfikowanych klubów w systemie sportu młodzieżowego w latach 1990–2015, Liczba sklasyfikowanych klubów Zrzeszenia LZS w systemie sportu młodzieżowego (1998–2015)

Wyznacznikiem sportu młodzieżowego był procentowy wskaźnik punktów zdobytych przez kluby Krajowego Zrzeszenia LZS w systemie sportu młodzieżowego. Wskaźnik ten oscylował w granicach 20% (tab. nr 13). Stosunkowo najwyższy wskaźnik procentowy zanotowano w I połowie II dekady XXI w. Sportowcy należący do klubów Krajowego Zrzeszenia LZS zdobyli ponad 1/5 wszystkich punktów w systemie sportu młodzieżowego. Świadczy to o wysokim poziomie sportowym, jak również o dość prężnej działalności w zakresie sportu dzieci i młodzieży Krajowego Zrzeszenia LZS. Do dyscyplin sportowych, w których kluby i towarzystwa sportowe Zrzeszenia LZS zdobyły procentowo największy udział w systemie sportu młodzieżowego, należy zaliczyć biegi przełajowe, kolarstwo, lekkoatletyka, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, saneczkarstwo, sumo, tenis stołowy, warcaby i zapasy (styl klasyczny i styl wolny)¹³.

¹³ SAKZLZSW, Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2005 roku, Warszawa – grudzień 2005, s. 20–21; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2009 roku, Warszawa – grudzień 2009, s. 20–21; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2010 roku, Warszawa – grudzień 2010, s. 20–21; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2011 roku, Warszawa – grudzień 2011, s. 22–23.

Tab. nr 13. Udział procentowy punktów zdobytych przez kluby Zrzeszenia LZS w systemie sportu młodzieżowego w latach 1999–2015

Rok	Wskaźnik procentowy punktów zdobytych przez kluby Zrzeszenia LZS	Ogólna liczba zdobytych punktów przez kluby Zrzeszenia LZS
1999	16,35	16 066,12
2000	17,24	18 268,82
2001	18,31	20 674,59
2002	19,04	21 962,16
2003	20,15	25 167,44
2004	19,71	–
2005	20,32	26 932,32
2006	20,36	–
2007	20,41	–
2008	20,21	27 699,35
2009	19,78	28 133,74
2010	20,99	29 712,37
2011	22,38	32 222,57
2012	22,32	32 762,51
2013	22,67	33 643,90
2014	23,19	34 253,99
2015	22,55	33 789,65

Źródło: SAKZLZSW, Udział procentowy punktów zdobytych przez kluby Zrzeszenia LZS w systemie sportu młodzieżowego w latach 1998–2014; „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2015, s. 4

Do najlepszych klubów i towarzystw sportowych Zrzeszenia LZS, biorących udział w systemie sportu młodzieżowego w latach 1999–2015, należały m.in.: Miejski Ludowy Klub Sportowy (MLKS) „Agros” Żary (województwo lubuskie), Autonomiczna Ludowa Kolarska Sekcja (ALKS) „Stal” Grudziądz (kujawsko-pomorskie), Atletyczny Klub Sportowy (AKS) Białogard (zachodniopomorskie), AKS Piotrków Trybunalski (łódzkie), Biathlonowy Ludowy Klub Sportowy (BLKS) Żywiec (śląskie), „Błękitni” Osowa Sień (lubuskie), LKS „Ceramik” Krotoszyn (wielkopolskie), Gminny Klub Sportowy (GKS) „Cartusia” Kartuzy (pomorskie), Gminny Ludowy Klub Sportowy (GLKS) Nadarzyn (mazowieckie), „Gwda” Piła (wielkopolskie), Klub Kolarski (KK) „Ziemia Darłowska” Darłowo (zachodniopomorskie), KK „Tarnovia” Tarnowo Podgórne (wielkopolskie), Klub Sportowy – (KS) „Agros” Zamość (lubelskie), KS „Podlasie” Białystok (podlaskie), KS „Sobieski” Poznań (wielkopolskie), KS „Społem” Łódź (łódzkie), KS „Wisła-Ustroniana” Wisła (śląskie), KTC Konin (wielkopolskie), LKS „Łucznik” Żywiec (śląskie), LKS „Mazowsze” Teresin (mazowieckie), LKS „Odra” Księginice (dolnośląskie), LKS „Orzeł” Namysłów (opolskie), LKS „Spartakus” Pyrzyce (zachodniopomorskie), Ludowy Łomżyński Klub Spor-

towy (ŁŁKS) „Prefabet” Śniadowo-Łomża (podlaskie), Ludowy Uczniowski Klub Sportowy (LUKS) „Spręcograf” Olsztyn (warmińsko-mazurskie), LUKS „Warmia” Lidzbark Warmiński (warmińsko-mazurskie), Ciechanowski Ludowy Klub Sportowy (CLKS) „Mazovia” Ciechanów (mazowieckie), „Medyk” Łomża (podlaskie), Miejski Klub Sportowy (MKS) „Cement-Gryf” Chełm (lubelskie), MKS „Lewart” Lubartów (lubelskie), Toruński Klub Kolarski (TKK) „Pacyfic” Toruń (kujawsko-pomorskie), „Orkan” Wielkopolska (wielkopolskie), „Orlęta” Gorzów Wlkp. (lubuskie), LKS „Poroniec” Poronin (małopolskie), „Stella” Kielce (świętokrzyskie), „Technik” Głubczyce (opolskie), Uczniowski Klub Sportowy (UKS) „Hubal” Białystok (podlaskie), UKS „Jedynka Limaro” Kórnik (wielkopolskie), UKS Nowiny Wielkie (lubuskie), UKS „Sokół” Szczyrk (śląskie), UKS „Talent” Wrocław (dolnośląskie), „Unia” Hrubieszów (lubelskie), „Vectra” Włocławek (kujawsko-pomorskie), „Wikingowie” Pisz (warmińsko-mazurskie), WLKS Siedlce-Iganie Nowe (mazowieckie), Zielonogórski Ludowy Klub Lekkoatletyczny (ZLKL) Zielona Góra (lubuskie), „Znicz” Biłgoraj (lubelskie) i MKS „Żak” Biała Podlaska (lubelskie)¹⁴. W punktacji generalnej klubów i towarzystw sportowych – sklasyfikowanych na miejscach od 1 do 100, najwięcej (25 klubów) znalazło się w rankingu za 2011 r. W klasyfikacji województw do najlepszych w punktacji klubów Zrzeszenia LZS należały: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, mazowieckie, śląskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie.

„Młodzi” sportowcy Zrzeszenia LZS osiągnęli też sukcesy na arenie międzynarodowej. W 2000 r. medale na mistrzostwach Europy w tenisie stołowym zdobyli tenisiści LKS „Odra” Głóska Księginice: Marcin Czerniawski, Jakub Kosowski i Bartosz Such; a w podnoszeniu ciężarów: Ewa Kuraś (Bartoszyce) i Agata Mika (WLKS Siedlce)¹⁵.

¹⁴ SAKZLZS, Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 1999 roku, Warszawa – grudzień 1999, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2000 roku, Warszawa – grudzień 2000, s. 2–3; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2001 roku, Warszawa – grudzień 2001, s. 2–3; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2002 roku, Warszawa – listopad 2002, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2003 roku, Warszawa – grudzień 2003, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2005 roku, Warszawa – grudzień 2005, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2009 roku, Warszawa – grudzień 2009, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2010 roku, Warszawa – grudzień 2010, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2011 roku, Warszawa – grudzień 2011, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2012 roku, Warszawa – grudzień 2012, s. 4–5; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2013 roku, Warszawa – grudzień 2013, s. 5–6; Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2014 roku, Warszawa – grudzień 2014, s. 4–5. W klasyfikacji klubów sportowych Zrzeszenia LZS uwzględniono te, które zostały sklasyfikowane na miejscach od 1 do 100.

¹⁵ „Wiadomości Sportowe” 2000, s. 12–13.

W latach 2008–2013 sukcesy osiągnęli m.in. Jakub Szałankiewicz (MLUKS „Stakolo” Staszów) i Michał Kądzioła zdobyli tytuł mistrzów świata juniorów w siatkówce plażowej w 2009 r., natomiast w 2010 r. tytuł mistrzów Europy do lat 23¹⁶. Podczas mistrzostw świata juniorów w lekkoatletyce w Barcelonie, rozegranych w lipcu 2012 r., Wojciech Praczyk (UKS „Uczniak” Szprotawa) wywalczył srebrny medal w rzucie dyskiem¹⁷. Dwa medale srebrne mistrzostw świata w narciarstwie w 2012 r. (w konkursie indywidualnym i drużynowym) zdobył Aleksander Zniszczoł w skokach narciarskich¹⁸. Jarosław Samoraj (CLKS „Mazovia” Ciechanów) zajął III miejsce w mistrzostwach świata juniorów w podnoszeniu ciężarów w 2013 r. (Lima)¹⁹. Zawodniczka UKS „Jedynka Limaro” Kórnik – Katarzyna Pawłowska – w kolarstwie torowym zdobyła dwa srebrne medale podczas mistrzostw Europy do lat 23. W mistrzostwach Europy juniorów i młodzieżowców w kolarstwie torowym w 2013 r., sportowcy Zrzeszenia LZS zdobyli 3 medale: Łucja Pietrzak (UKS „Kozmianka” Koźminek) – złoty, Krzysztof Maksel (ALKS „Stal” Grudziądz) – brązowy, Patryk Rajkowski (UKS „Jedynka Limaro” Kórnik) – brązowy (sprint drużynowy)²⁰.

Sukcesy były również dziełem lekkoatletów. Bartosz Kowalczyk zajął II miejsce na mistrzostwach Europy w Tallinie w 2011 r. w biegu na dystansie 5000 m, natomiast na tej samej imprezie – inny zawodnik Zrzeszenia LZS – Szymon Kulka (ULKS Lipinki) zdobył brązowy medal w biegu na dystansie 10 000 m. Na Młodzieżowych Mistrzostwach Europy w Ostrawie w 2011 r. I lokatę w konkursie rzutu młotem zajął Paweł Fajdek („Agros” Zamość), natomiast Joanna Fiodorow (LŁKS „Prefabet” Śniadowo-Łomża) wywalczyła srebrny medal (rzut młotem)²¹.

Fot. 6. Katarzyna Pawłowska – reprezentantka ULKS „Jedynka Limaro” Kórnik

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbioru ikonograficzne

¹⁶ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 55–56.

¹⁷ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2012, s. 7.

¹⁸ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 8.

¹⁹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11.

²⁰ Tamże.

²¹ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 55–56.

Podczas mistrzostw Europy juniorów w Rieti w 2013 r., Sofia Ennaoui (LKS „Lubusz” Słubice) zajęła II pozycję w biegu na dystansie 1500 m, natomiast Tomasz Mudlaff (LKS Ziemi Puckiej Puck), wspólnie z kolegami w sztafecie 4×100 m zdobył mistrzostwo Europy²². Medale srebrne mistrzostw Europy (w kategorii młodzieżowej) – w 2013 r. – zdobyli: Karolina Kołeczek (UKS „Trójka” Sandomierz) w biegu na dystansie 100 m przez płotki oraz Dominik Witczak (ZTE Radom) w pchnięciu kulą²³.

Spory dorobek medalowy w omawianym okresie zgromadzili też ciężarowcy. Zawodniczka „Znicza” Biłgoraj Marzena Karpińska wywalczyła tytuł mistrzyni Europy juniorów w podnoszeniu ciężarów w 2008 r.²⁴ W 2013 r. mistrzostwa Europy w podnoszeniu ciężarów do lat 15 i do lat 17 odbyły się w Kłajpedzie²⁵. Sztangiści Zrzeszenia LZS zdobyli 7 medali: Sylwia Oleśkiewicz (LKS Dobryszce), Kacper Bodziągowski (LKS „Sokół” Więcbork) wywalczyli złote medale; Agata Rok (WLKS Siedlce – Iganie Nowe), Kinga Kaczmarczyk (Miejski Atletyczny Klub Sportowy – MAKS „Tytan” Oława) – srebrne medale; a Izabela Wróblewska (CLKS „Mazovia” Ciechanów), Adrian Franczyk (LKS „Polwica” Wierzбно), Piotr Kudłaszyk (LKS „Budowlani” Nowy Tomyśl) – brązowe medale. Z kolei podczas mistrzostw Europy do lat 20 i do lat 23 ciężarowcy zdobyli 5 medali: srebrny medal – Jarosław Samoraj; a brązowe medale – Marta Drózdziel („Znicz” Biłgoraj), Wioletta Jastrzębska (WLKS Siedlce – Iganie Nowe), Patrycja Piechowiak („Budowlani” Nowy Tomyśl) i Krzysztof Klicki (CLKS „Mazovia” Ciechanów)²⁶. Niezłe na arenach międzynarodowych wypadli również zapaśnicy. Srebrny medal mistrzostw Europy juniorów (Zagrzeb 2012) w zapasach w kat. 55 kg wywalczyła Karolina Krawczyk (MKS „Cement-Gryf” Chełm)²⁷. Wicemistrzem Europy kadetów w tenisie stołowym (2012) został Patryk Zatówka (LKS „Odra” Głóska). Mistrzostwa Europy kadetów w zapasach w 2012 r. odbyły się w Katowicach²⁸. Brązowy medal w zapasach w stylu wolnym w kat. 42 kg wywalczył Patryk Ołęczyn (LKS „Dąb” Brzeźnica). Kolejne medale mistrzostw Europy zapaśnicy wywalczyli w 2013 r., m.in. na mistrzostwach Europy juniorów w Skopje Mateusz Bernatek (AKS Piotrków Trybunalski), w zapasach w stylu klasycznym w kat. 66 kg zdobył złoty medal, natomiast Katarzyna Mądrowska („Feniks” Stargard Szczeciński) w kat. 59 kg wywalczyła srebrny medal²⁹. Kolejne sukcesy zapaśnicy Zrzeszenia LZS osiągnęli na mistrzostwach Europy kadetów (2013): srebrny medal zdoby-

²² „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11. Sofia Ennaoui została wicemistrzynią Europy w biegach przełajowych. Zawody odbyły się 8 grudnia 2013 r. w Belgradzie.

²³ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11.

²⁴ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 55–56.

²⁵ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11.

²⁶ Tamże.

²⁷ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 8.

²⁸ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2012, s. 7.

²⁹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11.

ła Aleksandra Wólczyńska (LUKS „Suples” Kraśnik), zaś medale brązowe: Marta Szyrkowska (LUKS „Suples” Kraśnik), Klaudia Klemm („Cement-Gryf” Chełm) i Oskar Czyżewski (MLUKS MOSIR Grajewo)³⁰.

Sukcesy w sporcie młodzieżowym członkowie Zrzeszenia LZS odnosili też w latach 2014–2015. Podczas mistrzostw świata juniorów w narciarstwie klasycznym rozegranych w lutym 2014 r. udanie wystartowali skoczkowie narciarscy³¹. Jakub Wolny (LKS „Klimczok” Bystra) zdobył tytuł mistrza świata w konkursie indywidualnym na średniej skoczni, natomiast wspólnie z innymi zawodnikami Zrzeszenia LZS – Aleksandrem Zniszczołem (KS „Wisła – Ustronianka” Wisła) i Krzysztofem Biegunem (LKS „Sokół” Szczyrk) – zajął I miejsce w konkursie drużynowym. Pierwszą lokatę w mistrzostwach świata juniorów w podnoszeniu ciężarów w Kazaniu w 2014 r. zajął Jarosław Samoraj (CLKS „Mazovia” Ciechanów)³².

Fot. 7. Jedna z walk podczas Turnieju Zapaśniczego Młodzików i Młodziczek o Puchar Przewodniczącego Krajowego Zrzeszenia LZS, Przysucha 2014 r.

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

³⁰ Tamże.

³¹ „Wiadomości Sportowe”, czerwiec 2014, s. 3.

³² „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2014, s. 11.

Na mistrzostwach Europy młodzieżowców, juniorów i kadetów (2014) medale przypadły m.in. następującym sportowcom Krajowego Zrzeszenia LZS: w boksie – Adrianna Jędrzejczyk (KS „Skalnik” Wiśniówka) – złoty medal; w kolarstwie torowym – Patryk Rajkowski (UKS „Jedynka Limaro” Kórnik) – 4 medale (złoty, 2 srebrne i brązowy); w łucznictwie – Rafał Wójcik (ULKS Włoszczowice) – medal brązowy (indywidualnie) oraz medal srebrny w drużynie (z Kaspem Helbinem – KS „Obuwnik” Prudnik i Kacprem Szulkowskim – GLKS Unia Pielgrzymka); w podnoszeniu ciężarów – Wioleta Jastrzębska (WLKS Siedlce – Iganie Nowe) – złoty medal, Katarzyna Ordzińska (LUKS „Gryf” Bujny) – srebrny medal, Magdalena Pasko (MLKS „Lechia” Sędziszów Małopolski), Daniel Bajer (MGLKS „Tarpian” Mrocza) i Jarosław Samoraj – brązowe medale; w zapasach kobiet – Ewelina Ciunek („Orzeł” Namysłów) i Aleksandra Wólczyńska („Suples” Kraśnik) – medale złote, Aleksandra Kotlewska („Wiking” Wolin) – medal brązowy; w zapasach mężczyzn w stylu wolnym – Michał Ogonowski („Suples” Kraśnik), Kamil Rybicki („Mazowsze” Teresin) – medale brązowe oraz w stylu klasycznym Mateusz Bernatek (AKS Piotrków Trybunalski) – medal brązowy³³.

W ramach Krajowego Zrzeszenia LZS organizowano imprezy sportowe w ramach mistrzostw Polski Zrzeszenia LZS w kategoriach młodzieżowych czy też inne zawody sportowe przeznaczone dla dzieci i młodzieży. Od 1985 r. organizowany był Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeki”. Od 2002 r. turniej rozgrywany był w kategorii do lat 16. W ramach turnieju przeprowadzano współzawodnictwo sportowe w piłce nożnej, począwszy od eliminacji gminnych, rejonowych i powiatowych po rozgrywki wojewódzkie, międzywojewódzkie i finał ogólnopolski. W turnieju brało udział ponad 2000 drużyn, m.in. w 2004 r. udział wzięło 2021 zespołów, w 2005 r. – 2681 drużyn, w 2006 r. – 2362 drużyny, a w 2007 r. – 2189 drużyn. W Ogólnopolskim Turnieju „Piłkarska Kadra Czeki” najlepszymi drużynami okazały się: SP Bobolice (województwo zachodniopomorskie) – 1999 r., LKS „Spartakus” Daleszyce – w latach 2000–2001, MLKS „Gopło” Kruszwica – 2002 r., LZS „Orzeł” Trąbki Wielkie (województwo pomorskie) – 2003 r., GLKS Gorzkowice (łódzkie) – 2004 r., LKS „Niwa” Nowa Wieś (małopolskie), w latach 2006–2007 – Tomaszowski Klub Sportowy (TKS) „Tomasovia” Tomaszów Lubelski (lubelskie), KS „Mazowsze” Miętne (mazowieckie) – 2008 r., LKS „Gród” Podgrodzie (małopolskie) – 2009 r., GLKS „Włóknarz” (łódzkie) – 2010 r. i TKS „Tomasovia” Tomaszów Lubelski – 2011 r.³⁴ Finał Centralny Ogólnopolskiego Turnieju „Piłkarska Kadra Czeki” w 2012 r. w kategorii chłopców odbył się w Słubicach³⁵. W turnieju zwyciężyli piłkarze SP „Olo” Władysławów (województwo wielkopolskie), wyprzedzając LKS „Orzeł” Trąbki Wielkie i MGLKS „Gryf” Kamień Pomorski (zachodniopomorskie). Podczas zawodów odbyły się konkursy, m.in.

³³ „Wiadomości Sportowe”, czerwiec 2014, s. 3.

³⁴ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 20–21; E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 444.

³⁵ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2012, s. 10–11.

w żonglerce głową (zwyciężył Jakub Michalik – LKS „Orzeł”), w żonglerce nogą (wygrał Filip Plewiński – MGLKS „Gryf”), konkurs na celność (I lokatę zajął Błażej Borowiak – SP „Olo”)³⁶. W następnych latach najlepszymi zespołami turnieju okazały się: w 2013 r. I miejsce zajęli piłkarze KS „Polonia” Środa Wielkopolska (wielkopolskie), przed LKS „Gród” Podegrodzie (małopolskie) i LKS „Ceramik” Opoczno (łódzkie); w 2014 r. zwyciężyli piłkarze LKS „Omega” Kleszczów (łódzkie); a w 2015 r. – LKS „Wilga” Garwolin (mazowieckie)³⁷.

W ramach Ogólnopolskiego Turnieju „Piłkarska Kadra CzeKa” wprowadzono od 2001 r. rozgrywki dziewcząt. W latach 2001–2002 zwyciężyła drużyna GLKS „Zryw” Książki, w 2003 r. – LZS „Tęcza” Kozłówki, w latach 2004–2006 – Koniński Klub Piłkarstwa Kobiecego (KKPK) „Medyk” Konin (województwo wielkopolskie), w 2007 r. – KS Michałowo (podlaskie), a w 2008 r. – UMKS „Ostrowia” Ostrówek (łódzkie). W 2009 r. zwyciężył zespół LUKS Ecoren Ziemia Lubińska (dolnośląskie), wyprzedzając UKS „Andrusy” Lipnik (małopolskie), KKPK „Medyk” Konin i UKS „Orlik” Burkat (warmińsko-mazurskie); w 2010 r. najlepszy okazał się zespół KKPK „Medyk” Konin, natomiast w 2011 r. – UKS „Sparta” Daleszyce. W rozgrywkach dziewcząt rokrocznie brało udział ponad 500 drużyn. Świadczy to o dużej popularności sportu piłki nożnej wśród dziewcząt w sekcjach sportowych zrzeszonych w LZS. Najlepszymi drużynami Ogólnopolskiego Turnieju „Piłkarska Kadra CzeKa” w kolejnych latach były: w 2012 r. piłkarki nożne KKPK „Medyk” Konin, wyprzedzając LKS „Szczyt” Boguszów Gorce (województwo dolnośląskie) i LKS „Rolnik” Biedrzychowice (opolskie); w latach 2013–2015 ponownie najlepsza okazała się drużyna KKPK „Medyk” Konin³⁸.

Z inicjatywy Krajowego Zrzeszenia LZS w 2011 r. po raz pierwszy zorganizowano Ogólnopolski Turniej Dziewcząt i Chłopców „Mała Piłkarska Kadra CzeKa” w kategorii do lat 13 lat. Wśród dziewcząt zwyciężył zespół LKS „Rolnik” Biedrzychowice, wyprzedzając LUKS „Sport z Kulturą” Wydminy (województwo warmińsko-mazurskie) i UKS „Ziółka” Kłęka (wielkopolskie). Z kolei w rozgrywkach chłopców zwyciężyli piłkarze Kaliski Klub Sportowy (KKS) „Włókniarz 1925” Kalisz (wielkopolskie). Drugie miejsce zajęła drużyna MKS „Tuchovia” Tuchów (małopolskie), a III – GZ LZS Dobrzeń Wielki (opolskie)³⁹. W następnym roku zawody z cyklu „Mała Piłkarska Kadra CzeKa” odbyły się w lipcu w Opolu⁴⁰. W kategorii dziewcząt zwyciężył zespół KKS „Włókniarz 1925” Kalisz, wyprzedzając LUKS „Sport z Kulturą” Wydminy i ISD-AJD Częstochowa (województwo śląskie). Najlepsza w zawodach w kategorii chłopców okazała się drużyna KS „Polonia” Środa Wielkopolska, II miejsce zajął zespół GZ LZS Dobrzeń Wielki, zaś

³⁶ Tamże.

³⁷ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2013, s. 15; sierpień 2014, s. 11–13; sierpień 2015, s. 12, 17.

³⁸ „Wiadomości Sportowe”, listopad 2012, s. 14–15; sierpień 2013, s. 14; sierpień 2014, s. 10.

³⁹ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 21–22.

⁴⁰ „Wiadomości Sportowe”, lipiec 2012, s. 19.

III – MULKS Łask (województwo łódzkie)⁴¹. Podczas turnieju finałowego przeprowadzonego w 2013 r. w kategorii dziewcząt wygrał zespół LKS „Naprzód” Sobolów (województwo małopolskie), natomiast w kategorii chłopców – Miejsko-Gminny Ludowy Klub Sportowy (MGLKS) „Gryf” Kamień Pomorski; w 2014 r. zwyciężyły drużyny KKPK „Medyk” Konin (wśród dziewcząt) i UKS „Dubler” Opole Lubelskie – wśród chłopców (lubelskie); w 2015 r. po raz kolejny I miejsce zajęły piłkarki nożne KKPK Medyk Konin, natomiast w kategorii chłopców – Akademia Piłkarska Gołcza (małopolskie)⁴².

Krajowe Zrzeszenie LZS corocznie organizowało Mistrzostwa Polski Zrzeszenia LZS w kategoriach młodzieżowych, m.in. w kajakarstwie, kolarstwie (szosowym i torowym), lekkoatletyce (osobne zawody realizowano w biegach przełajowych), łucznictwie, podnoszeniu ciężarów, tenisie stołowym i zapasach⁴³.

Duże znaczenie Zrzeszenie LZS przywiązywało do działalności w szkołach rolniczych. Z inicjatywy Zrzeszenia LZS, w latach parzystych organizowano MPSR, w latach nieparzystych – Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych⁴⁴. Młodzież szkół rolniczych współzawodniczyła m.in. w biegach przełajowych, grach sportowych, kolarstwie, lekkoatletyce, pływaniu, podnoszeniu ciężarów, tenisie stołowym i zapasach.

Na początku XXI w. zrezygnowano z rozgrywania MPSR, natomiast od 2003 r. Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkolnej zorganizowano w nowej formule – dopuszczając do startu wszystkie szkoły, w których działały LZS⁴⁵. W Ogólnopolskich Igrzyskach LZS Szkół Rolniczych do najlepszych należy zaliczyć następujące szkoły: ZSR Białystok, ZSR Centrum Kształcenia Praktycznego (CKP) Bujny (województwo łódzkie), ZSR CKP Karolewo (warmińsko-mazurskie), ZSR Powodowo (wielkopolskie), Zespół Szkół Agrobiznesu (ZSA) Skórcz (pomorskie), ZSMR CKP Stargard (zachodniopomorskie), ZSR Suwałki (podlaskie) i ZSR Centrum Kształcenia Ustawicznego (CKU) Szprotawa (lubuskie)⁴⁶.

W klasyfikacji województw XXII Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkolnej w Zamościu, które zostały rozegrane w czerwcu 2007 r., uczestniczyło 1209 sportowców z 16 województw i 377 szkół⁴⁷. W klasyfikacji szkół zwyciężyła

⁴¹ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2012, s. 8–9.

⁴² „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2013, s. 12–13; sierpień 2014, s. 13–15; sierpień 2015, s. 15.

⁴³ „Wiadomości Sportowe”, maj 2012, s. 13–16; lipiec 2012, s. 7, 9–10, 15–18; grudzień 2012, s. 12; czerwiec 2013, s. 12–13; sierpień 2013, s. 11; listopad 2013, s. 17.

⁴⁴ Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych rozgrywano od 1965 r.

⁴⁵ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 21–24.

⁴⁶ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 31–34; Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 21–24; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 28–30.

⁴⁷ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 29–30.

drużyna ZSR CKP Białystok, II miejsce zajął ZSR CKP Bujny, a III – ZSR Powodowo. W klasyfikacji województw I lokatę zajęli uczniowie ze szkół województwa lubelskiego, przed województwem dolnośląskim i mazowieckim.

Począwszy od 2008 r. Zrzeszenie LZS realizowało zadanie „Wspieranie działań o szczególnym znaczeniu dla upowszechnienia kultury fizycznej, sportu i turystyki wśród uczniów szkół rolniczych oraz zamieszkałych na wsi uczniów innych szkół ponadgimnazjalnych, poprzez organizację na szczeblu szkolnym, międzyszkolnym, wojewódzkim i centralnym imprez sportowych i turystycznych oraz obozów szkoleniowych”⁴⁸. W tym zakresie współpracowało z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). Środki finansowe przeznaczone na ten cel przez MRiRW miały tendencję spadkową: w 2008 r. przeznaczono 500 000 zł, w 2009 r. – 452 000 zł, w 2010 r. – 335 000 zł, w 2011 r. – 350 000 zł.

W działalności Krajowego Zrzeszenia LZS prowadzono podsumowanie osiągnięć sportowych za rok działalności, m.in. jednym z elementów było podsumowanie plebiscytu na „5 Nadziei Olimpijskich Zrzeszenia LZS”. Dla przykładu, w 2010 r. wśród laureatów konkursu znaleźli się: Patryk Hładniuk (LKS „Lubusz” Ślubice, lekkoatletyka), Paula Kozłowa (KS „Podlasie” Białystok, zapasy), Katarzyna Krawczyk (MKS „Cement – Gryf” Chełm, zapasy), Vincent Słomiński (LKS „Piast” Człuchów, kajakarstwo), Anna Włoka (LUKS „Podium” Kup, lekkoatletyka); w 2011 r. laureatami konkursu zostali: Bartosz Kowalczyk (PLKS „Gwda” Piła, lekkoatletyka), Szymon Kulka (ULKS Lipinki, lekkoatletyka), Tobiasz Lis (LKS „Ziemia Opolska”, kolarstwo), Wojciech Praczyk (ULKS „Uczniak” Szprotawa), Anna Włoka (LUKS „Podium” Kup, lekkoatletyka); a w 2012 r. laureatami tego konkursu byli: Karolina Krawczyk (MKS „Cement – Gryf” Chełm, zapasy), Patryk Ołenczyn (LKS „Dąb” Brzeźnica, zapasy), Wojciech Praczyk (UKS „Uczniak” Szprotawa, lekkoatletyka), Patryk Zatówka (LKS „Odra” Głóska, tenis stołowy), Aleksander Zniszczoł (KS „Wisła – Ustroniana” Wisła, narciarstwo)⁴⁹.

W latach 1999–2015 nastąpił rozwój sportu dzieci i młodzieży w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS. Widoczne było to głównie w liczbie klubów i towarzystw Sportowych Zrzeszenia LZS zdobywających punkty, jak również udziału procentowego w zdobyczy punktowej w systemie sportu młodzieżowego. W zakresie uwarunkowań istotnym elementem była działalność OSSM Zrzeszenia LZS i WLKS.

Sportowcy Zrzeszenia LZS uzyskiwali bardzo dobre wyniki na szczeblu współzawodnictwa ogólnopolskiego w kategorii młodzików, juniorów młodszych, juniorów starszych i młodzieżowców, jak i na arenie międzynarodowej w mistrzostwach Europy i świata w kategorii juniorów i młodzieżowców. Najlepsze wyniki młodzi sportowcy Zrzeszenia LZS uzyskiwali we współzawodnictwie w następujących dyscyplinach: kolarstwo, lekkoatletyka, piłka siatkowa, podnoszenie ciężarów i zapasy.

⁴⁸ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 30–31.

⁴⁹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 8; SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 57–58.

2. Sport w kategorii seniorów

Krajowe Zrzeszenie LZS corocznie organizowało Ogólnopolskie Igrzyska LZS⁵⁰. W ramach imprezy przeprowadzano konkurencje w następujących blokach: sportowym, rekreacyjno-turystycznym i integracyjnym (które nie były zaliczane do końcowej klasyfikacji). Igrzyska w każdym roku prowadzono w systemie eliminacji od „środowiska” do finału centralnego. Wśród dyscyplin sportowych współzawodnictwem objęto jeździectwo, kolarstwo, lekkoatletykę, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy. Rokrocznie w Ogólnopolskich Igrzyskach LZS brało udział około 2000 uczestników. Warto jednak zwrócić uwagę, iż w ostatnich latach Ogólnopolskie Igrzyska LZS gromadziły około 1000 uczestników⁵¹. W omawianym okresie Ogólnopolskie Igrzyska LZS odbyły się w 1999 r. w Kielcach (III), w 2000 r. w Białymstoku (IV), w 2001 r. w Spale (V), w 2002 r. w Zamościu (VI), w 2003 r. w Zielonej Górze (VII), w 2004 r. w Spale (VIII), w 2005 r. w Kielcach (IX), w 2006 r. w Siedlcach (X), w 2007 r. igrzyska się nie odbyły, w 2008 r. w Słubicach (XI), w 2009 r. w Opolu (XII), w 2010 r. w Kielcach (XIII), w 2011 r. w Siedlcach (XIV), w 2012 r. w Opolu (XV), w 2013 r. w Ełku (XVI), w 2014 r. w Słubicach (XVII) i w 2015 r. w Zamościu (XVIII)⁵². Warto zwrócić uwagę, iż w 2007 r. igrzyska się nie odbyły z powodu braku środków na organizację imprezy. Igrzyska w 2009 r. zorganizowano na obiektach Dobrzecza Wielkiego, Opola i Suchego Boru⁵³. W bloku dyscyplin sportowych najlepsi okazali się sportowcy z województwa wielkopolskiego, wyprzedzając reprezentantów województwa lubelskiego i dolnośląskiego.

Jubileuszowe XV Ogólnopolskie Igrzyska LZS odbyły się w 2012 r. w Opolu. W rywalizacji wojewódzkiej – punktowej – zwyciężyli reprezentanci województwa lubelskiego, przed opolskim i dolnośląskim; natomiast w rywalizacji medalowej zwyciężyło województwo lubelskie przed opolskim i małopolskim⁵⁴. Ogólnopolskie Igrzyska LZS były bodźcem do upowszechniania i propagowania aktywności fizycznej w środowisku wiejskim.

Kolejną imprezą realizowaną przez Krajowe Zrzeszenie LZS był Ogólnopolski Turniej Szachowy o „Złotą Wieżę”. W 1999 r. odbył się XLI finał centralny turnieju w Ustce. Kolejne finały odbyły się w 2000 r. w Bochni (XLII edycja), w 2001 r. w Ostródzie (XLIII), w 2002 r. w Bartkowie (XLIV), w 2003 r. w Chotowej (XLV), w 2004 r. w Jarnołtówku (XLVI), w 2005 r. w Międzybrodzu Żywieckim (XLVII),

⁵⁰ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2012, s. 3.

⁵¹ SAKZLZSW, Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2012 roku, Warszawa 15 XII 2012 r., s. 14–15; Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2013 roku, Warszawa 14 XII 2013 r., s. 15–16; Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2014 roku, Warszawa 13 XII 2014 r., s. 11–12.

⁵² SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 24–26; „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2010, s. 2; sierpień 2013, s. 2–3; sierpień 2014, s. 2–3; sierpień 2015, s. 2–3.

⁵³ SAKZLZSW, Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2009 roku, Warszawa XII 2009, s. 2–3.

⁵⁴ „Wiadomości Sportowe”, listopad 2012, s. 16.

w 2006 r. w Chotowej (XLVIII), w 2007 r. w Gnieźnie (XLIX), w 2008 r. w Puławsku (L), w 2009 r. w Ostródzie (LI), w 2010 r. w Mielnie (LII), w 2011 r. w Augustowie (LIII), w 2012 r. w Olkuszu (LIV), w 2013 r. w Zamościu (LV), w 2014 r. w Chotowej (LVI) i w 2015 r. również w Chotowej (LVII)⁵⁵. W finale turnieju „O Złotą Wieżę” brały udział najlepsze drużyny wyłonione z eliminacji wojewódzkich. Wśród zwycięzców imprezy szachowej należy wymienić następujące zespoły: GKS „Solny” Zieloniewo, Klub Szachowy (KSz) „Juwenia” Hańcza Suwałki, LKS „Kormoran” Ostróda, LKS „Rolnik” Róża, Ludowy Klub Szachowy (LKSz) GCKiP Czarna, LKSz ZPD Jasień i MLKS „Nadnarwianka” Pułtusk.

Najważniejszymi zawodami ogólnopolskimi dla sportowców w tej kategorii wiekowej (seniorzy) były mistrzostwa Polski, w których reprezentanci Krajowego Zrzeszenia LZS odnosili liczne sukcesy. Wśród dyscyplin, w których sportowcy Zrzeszenia LZS zdobywali sporo medali, była lekkoatletyka. Podczas mistrzostw Polski seniorów w lekkoatletyce w Bielsku-Białej w 2012 r. złote medale zdobyli: Paweł Fajdek („Agros” Zamość) w rzucie młotem, Anna Jesień (LKS „Prefbet Śniadowo” Łomża) w biegu na dystansie 400 m przez płotki, Angelika Cichocka (LUKS „Talex” Borzytuchom) w biegu na dystansie 800 m, Kamil Kryński (KS „Podlasie” Białystok) w biegu na dystansie 200 m, Łukasz Parszczyński (KS „Podlasie” Białystok) w biegu na dystansie 3000 m z przeszkodami, Szymon Kiecana („Agros” Zamość) w skoku wzwyż, Joanna Wiśniewska (LKS Polkowice) w rzucie dyskiem i Katarzyna Kowalska („Vectra” Włocławek) w biegu na dystansie 3 000 m z przeszkodami⁵⁶.

W latach 2000–2009 do najlepszych sportowców Zrzeszenia LZS należy zaliczyć m.in.: Pawła Czapiewskiego („Lubusz” Słubice, lekkoatletyka), Rafała Dobrowolskiego („Stella” Kielce, łucznictwo), Dariusza Jabłońskiego („Cement – Gryf” Chełm, zapasy), Bartosza Kizierowskiego (LKS „Delfin” Połaniec, pływanie), Aleksandrę Klejnowską (WLKS Siedlce, podnoszenie ciężarów), Adama Małysza („Wisła – Ustronianka” Wisła, narciarstwo), Piotra Piątka („Łucznicz” Żywiec, łucznictwo), Monikę Michalik (Rogień) („Orlęta” Trzciel, zapasy), Justynę Smosarską („Mazovia” Ciechanów, podnoszenie ciężarów) i Krystynę Danilczyk-Zabawską („Podlasie” Białystok, lekkoatletyka)⁵⁷.

Sportowcy Krajowego Zrzeszenia LZS osiągalili też sukcesy na arenie międzynarodowej (w IO, mistrzostwach świata i mistrzostwach Europy). Medale zdobywali m.in. w następujących dyscyplinach: badminton, kolarstwo, jeździectwo, lekkoatletyka, łucznictwo, łyżwiarstwo szybkie, narciarstwo, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy.

⁵⁵ Zob. J. Moraś, Z. Tyszkiewicz, *50 lat Turnieju Szachowego...* s. 79–97; SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 18–19; Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2012 roku, Warszawa 15 XII 2012 r., s. 12; Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2013 roku, Warszawa 14 XII 2013 r., s. 13; Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2014 roku, Warszawa 13 XII 2014 r., s. 9; „Wiadomości Sportowe”, czerwiec 2015, s. 17.

⁵⁶ „Wiadomości Sportowe”, lipiec 2012, s. 17.

⁵⁷ Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 455.

Na zimowych IO w Salt Lake City w 2002 r. jeden z najlepszych sportowców Zrzeszenia LZS Adam Małysz zdobył 2 medale w skokach narciarskich⁵⁸: srebrny w konkursie skoków na dużej skoczni (K-120) i brązowy w konkursie skoków na skoczni średniej (K-90). W konkursie drużynowym reprezentacja Polski, w której wystąpił Małysz, zajęła VI pozycję⁵⁹.

Bez zdobyczy medalowych zakończyli udział sportowcy LZS reprezentujący Polskę na XX Zimowych IO w Turynie (Włochy) w 2006 r. Punktowane miejsca wywalczyli zawodnicy narciarstwa klasycznego, m.in. zajęli V miejsce w konkursie drużynowym w skokach narciarskich (Adam Małysz, Kamil Stoch – LKS „Poroniec” Poronin, Stefan Hula – SSR LZS „Sokół” Szczyrk); Adam Małysz zajął VII miejsce w konkursie skoków na skoczni normalnej (K-95), XIV lokatę w konkursie skoków na skoczni dużej (K-125); a Stefan Hula był na XXIX w konkursie skoków na skoczni K-95⁶⁰.

Podczas XXI Zimowych IO w Vancouver (Kanada) w 2010 r., sportowcy Krajowego Zrzeszenia LZS zdobyli 3 medale⁶¹. Adam Małysz (KS „Wisła – Ustroniana” Wisła) został dwukrotnym wicemistrzem olimpijskim w konkursach skoków narciarskich na skoczni normalnej oraz na skoczni dużej, natomiast Katarzyna Bachle-da-Curuś (LKS „Poroniec” Poronin) wraz z Katarzyną Woźniak i Luizą Złotkowską zdobyła brązowy medal w wyścigu drużynowym w łyżwiarstwie szybkim. Ponadto na IO w Vancouver startowali inni sportowcy Zrzeszenia LZS, m.in. biathlonistka Magdalena Gwizdoń (BLKS Żywiec) zajęła XXXV miejsce w sprincie na dystansie 7,5 km, XXXI pozycję w biegu pościgowym na dystansie 10 km, LIX pozycję w biegu indywidualnym na dystansie 15 km oraz XII lokatę w biegu sztafetowym 4×6 km. Z kolei Stefan Hula uplasował się na: XXXI miejscu w konkursie skoków narciarskich na skoczni K-95, był XIX w konkursie skoków na skoczni K-125 oraz VI w konkursie drużynowym (wspólnie z Adamem Małyszem)⁶².

W ekipie na XXII Zimowe IO w Soczi (Rosja) w 2014 r. wśród 59 sportowców 21 reprezentowało kluby wchodzące w skład Krajowego Zrzeszenia LZS⁶³. Bardzo dobrze zaprezentowali się łyżwiarze szybcy. Życiowy sukces odniósł Zbigniew Bródka (UKS „Błyskawica” Domaniewice), który został mistrzem olimpijskim

⁵⁸ Zob. P. Michalski (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2002*, Warszawa 2003, s. 123.

⁵⁹ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 126. Uczestnikiem IO w Salt Lake City był także zawodnik LKS „Klimczok” Bystra – Łukasz Kruczek. Ł. Kruczek nie wziął udziału w konkursach indywidualnych i konkursie drużynowym.

⁶⁰ SAKZLZSW, XVI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa 2008, s. 91–192; D. Bakota, E. Małolepszy, A. Płomiński, *Sport w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach w latach 1999–2013*, [w:] M. Zowisto, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Kraków 2015, s. 278.

⁶¹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2010, s. 15.

⁶² Zob. D. Bakota, E. Małolepszy, A. Płomiński, *Sport w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach...*, s. 278.

⁶³ „Wiadomości Sportowe”, czerwiec 2014, s. 3.

w wyścigu na dystansie 1 500 m. Bródka, Jan Szymański i Konrad Niedźwiedzi (LKS „Poroniec” Poronin) zdobyli brązowy medal w wyścigu drużynowym. Ponadto, w drużynie kobiet w łyżwiarstwie szybkim, która wywalczyła srebrny krążek, znalazły się dwie zawodniczki LKS „Poroniec” Poronin – Katarzyna Bachleda-Curuś i Luiza Złotkowska⁶⁴. Warto też odnotować, iż wychowanek klubów Zrzeszenia LZS (LKS Ząb i LKS „Poroniec” Poronin) Kamil Stoch zdobył dwa złote medale olimpijskie.

Sportowcy Zrzeszenia LZS startowali również na letnich IO. Podczas XXVII Letnich IO w Sydney w 2000 r. Aleksandra Klejnowska, sztangistka z Siedlec, zajęła V miejsce w kat. 58 kg⁶⁵. Oprócz niej na pozycjach punktowanych uplasowali się: Krystyna Danilczyk-Zabawska (LKS „Podlasie” Białystok), piąta w pchnięciu kulą (19,18 m); Lidia Chojacka (WLKS Siedlce), piąta w biegu na dystansie 1500 m; Barbara Prei (LKS „Grom” Więcbork), siódma w podnoszeniu ciężarów, i Marcin Jurecki (AKS Białogard) – ósmy w zapasach w stylu wolnym. Ponadto sportowcy Zrzeszenia LZS uczestniczyli we współzawodnictwie w innych dyscyplinach, m.in. w badmintonie (Katarzyna Krasowska i Michał Łogosz, LKS „Technik” Głubczyce; Robert Mateusiak, SKB „Polam” Suwałki); w kolarstwie (Marek Galiński, LKS „Optex” Opoczno); w łucznictwie (Agata Bulwa LKS „Dąbrovia” Dąbrowa Tarnowska; Bartosz Mikos, „Stella” Kielce); w kolarstwie torowym (Konrad Czajkowski, Marcin Mientki, „Pacyfic” Toruń); w podnoszeniu ciężarów (Mariusz Rytkowski, LKS „Mazovia” Ciechanów – IX miejsce); w tenisie stołowym (Tomasz Krzeszewski, LKS „Kormoran” Ostróda); w zapasach – w stylu klasycznym i stylu wolnym (Mariusz Dąbrowski, ZKS Koszalin; Dariusz Jabłoński, LKS „Cement – Gryf” Chełm)⁶⁶. Wśród sportowców LZS w Sydney miłą niespodziankę sprawiły Krystyna Danilczyk-Zabawska i Aleksandra Klejnowska.

Podczas XXVIII Letnich IO w Atenach (2004) sportowcy Krajowego Zrzeszenia LZS reprezentowali Polskę w jeździectwie, kajakarstwie, lekkoatletyce, łucznictwie, podnoszeniu ciężarów i zapasach⁶⁷. Plonem występu było kilka punktowanych miejsc, m. in. Aleksandra Klejnowska (WLKS Siedlce) uplasowała się na VII pozycji w podnoszeniu ciężarów w kat. 58 kg; Anna Jakubczak („Agros” Zamość) była siódma w lekkoatletyce (w biegu na dystansie 1500 m), oraz Grzegorz Krejner i Damian Zieliński zajęli VII miejsce w kolarstwie torowym. Ponadto Małgorzata Sobieraj (MLKS „Czarna Strzała” Bytom, łucznictwo) zajęła XXIX pozycję w rywalizacji indywidualnej oraz XV we współzawodnictwie drużynowym

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Zob. J. Lis, J. Żemantowski (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2001*, Warszawa 2002, s. 158.

⁶⁶ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 65–145; „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2000, s. 2–4; E. Małolepszy, D. Bakota, A. Płomiński, *Sport w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Opolu w latach 1999–2011. Zarys dziejów*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, 2013 t. 12, nr 2, s. 132.

⁶⁷ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa 2008, s. 91–192.

(wspólnie z Iwoną Dziecioł-Marcinkiewicz i Justyną Mospinek)⁶⁸. Na IO w Atenach wzięli udział też zapaśnicy – Dariusz Jabłoński i Radosław Truszkowski („Cement – Gryf” Chełm)⁶⁹. W ramach igrzysk paraolimpijskich w Atenach Adam Jurasz (Ludowe Integracyjne Towarzystwo Sportowe (LITS) „Anders” Żywiec) zdobył srebrny medal w tenisie stołowym.

Reprezentacja Polski na XXIX Letnie IO w Pekinie (2008) liczyła 263 sportowców, w tym 26 zrzeszonych w LZS, m.in. w badmintonie, jeździectwie, kajakarstwie, lekkoatletyce, kolarstwie torowym, łucznictwie, podnoszeniu ciężarów, tenisie stołowym, triathlonie i zapasach⁷⁰. Spośród sportowców LZS kolejny raz miejsce w pierwszej ósemce zajęła Aleksandra Klejnowska, która w kat. 58 kg była siódma; Małgorzata Sobieraj w łucznictwie, wspólnie z Iwoną Dziecioł-Marcinkiewicz i Justyną Mospinek, zajęła VI miejsce w rywalizacji drużynowej; Ewa Dederko (Wiodący LKS „Kmicie” Częstochowa, triathlon) uplasowała się w czwartej dziesiątce; Rafał Dobrowolski („Stella” Kielce, łucznictwo) zajął XIII pozycję; Piotr Piątek (LKS „Łucznik” Żywiec, łucznictwo) był w klasyfikacji indywidualnej XXXVI, a w rywalizacji drużynowej – V (startowali Rafał Dobrowolski i Piotr Piątek)⁷¹. Zawodniczka „Znicza” Biłgoraj Marzena Karpińska uplasowała się na IX miejscu w podnoszeniu ciężarów w kat. 48 kg. W igrzyskach wzięli też udział lekkoatleci: Dorota Gruca, Anna Jakubczak, Izabela Kostrybała (wszystkie „Agros” Zamość) oraz Artur Brzozowski („Znicz” Biłgoraj)⁷².

W dniu 7 lipca 2012 r. PKOL ogłosił skład na XXX Letnie IO w Londynie (2012)⁷³. Polskę miało reprezentować 216 sportowców w 22 dyscyplinach. W tym gronie byli obecni sportowcy zrzeszeni w klubach LZS, m.in.: Kamila Augustyn, Adam Cwalina, Michał Łogosz (Suwalski Klub Badmintonu (SKB) Suwałki), Robert Mateusiak, Nadieżda Zięba (UKS „Hubal” Białystok), Przemysław Wacha (LKS „Technik” Głubczyce) w badmintonie; Beata Stremler (Ludowy Klub Jeździecki (LKJ) „Lewada” Zakrzów) w jeździectwie; Grzegorz Kiljanek (LKK Drzewica) w kajakarstwie górskim; Adrian Tekliński (ALKS „Stal” Grudziądz) w kolarstwie torowym; Katarzyna Pawłowska (UKS „Jedynka Limaro” Kórnik) w kolarstwie szosowym; Paweł Fajdek (KS „Agros” Zamość), Anna Jesień (LŁKS „Prefbet Śniadowo” Łomża), Katarzyna Kowalska (LKS „Vectra-DGS” Włocławek), Kamil Kryński i Łukasz

⁶⁸ Zob. D. Bakota, E. Małolepszy, A. Płomiński, *Sport w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach ...*, s. 277–278.

⁶⁹ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Sport i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie w latach 2000–2012*, „Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku”, 2014, nr 1–4, s. 37.

⁷⁰ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 55.

⁷¹ Zob. D. Bakota, E. Małolepszy, A. Płomiński, *Sport w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach...*, s. 277–278; E. Małolepszy, A. Płomiński, *Sport i turystyka w działalności Świętokrzyskiego Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe” w latach 1999–2012*, „Zeszyty Naukowe ALMAMER Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie” 2014 nr 2 (71), s. 206–207.

⁷² Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Sport i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie...*, s. 37.

⁷³ „Wiadomości Sportowe”, lipiec 2012, s. 2.

Parszczyński (KS „Podlasie” Białystok) w lekkoatletyce; Rafał Dobrowolski („Stella” Kielce), Natalia Leśniak („Łucznik” Żywiec) w łucznictwie; Ewa Mizdał („Unia” Hrubieszów), Adrian Zieliński i Tomasz Zieliński („Tarpan” Mroczka) w podnoszeniu ciężarów; Maria Cześniak (Wiodący LKS „Kmicic” Częstochowa) w triathlonie; Iwona Matkowska („Agros” Żary), Monika Michalik (MGLKS „Orlęta” Trzciel) w zapasach⁷⁴. Ponadto na igrzyskach w Londynie wystąpiła Karolina Tymińska (ZLKL Zielona Góra) w lekkoatletyce. Najlepszy wynik na IO w Londynie osiągnął Adrian Zieliński, który został mistrzem olimpijskim w podnoszeniu ciężarów w kat. 85 kg. Z reprezentantów Zrzeszenia LZS miejsca w pierwszej ósemce zajęli m.in. Ewa Mizdał w podnoszeniu ciężarów (VII); Monika Michalik (V) i Iwona Matkowska (VII) w zapasach; Robert Mateusiak i Nadeжда Zięba w badmintonie w grze mieszanej (V–VIII) i Beata Stremleir w ujeżdżaniu drużynowo (VIII miejsce)⁷⁵.

Fot. 8. Ewa Mizdał w Polskim Komitecie Olimpijskim przed wyjazdem na IO do Londynu w 2012 r.

Źródło: Składnica Akt Leszka Tarnawskiego, zbiory ikonograficzne

Dyscypliną, w której sportowcy Zrzeszenia LZS osiągnęli sukcesy w mistrzostwach świata, było kolarstwo. Katarzyna Pawłowska zdobyła złoto w kolarstwie torowym (w konkurencji scratch) podczas mistrzostw świata, które rozegrano w 2012 r.⁷⁶ Był to pierwszy medal wywalczony przez polską kolkarkę na mistrzo-

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2012, s. 2.

⁷⁶ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2015, s. 6.

stwach świata. Agnieszka Skalniak (TKK „Pacifik” Toruń) w latach 2014–2015 zdobyła dwa brązowe medale na mistrzostwach świata (w kolarstwie szosowym) w Ponferradzie i Richmond (USA)⁷⁷.

Kolejną dziedziną sportu, w której sportowcy Krajowego Zrzeszenia LZS odnotowali sukcesy na arenie międzynarodowej, była lekkoatletyka (zarówno w hali, jak i na otwartym stadionie). W 2000 r. Lidia Chojecka wywalczyła tytuł wicemistrzyni świata w biegu na dystansie 3000 m⁷⁸. Z kolei podczas halowych mistrzostw świata w lekkoatletyce, które odbyły się w 2014 r. w Sopocie, reprezentanci Zrzeszenia LZS zdobyli dwa medale. Kamila Lićwinko („Podlasie” Białystok) zajęła I miejsce w skoku wzwyż, natomiast Angelika Cichocka (ULKS „Talex” Borzytuchom) została wicemistrzynią w biegu na dystansie 800 m⁷⁹. Na mistrzostwach świata w lekkoatletyce, które zorganizowano w sierpniu 2015 r. w Pekinie, doskonale zaprezentowali się Paweł Fajdek („Agros” Zamość) i Wojciech Nowicki (KS „Podlasie” Białystok). Fajdek zdobył tytuł mistrza świata, zaś Nowicki był trzeci⁸⁰. Rafał Dobrowolski wywalczył w halowych mistrzostwach świata w 2009 r. w Rzeszowie tytuł wicemistrza świata w łucznictwie⁸¹.

Jednym z najbardziej utytułowanych przedstawicieli polskiego narciarstwa na mistrzostwach świata był Adam Małysz. Na imprezie sportowej tej rangi zdobył 6 medali (4 złote, 1 srebrny i 1 brązowy)⁸². Podczas mistrzostw świata w Lahti w 2001 r. wywalczył złoty medal w konkursie skoków na skoczni „normalnej” oraz srebrny medal w konkursie skoków na skoczni „dużej”; a w 2003 r. we włoskiej miejscowości Val di Fiemme został dwukrotnym mistrzem świata. Kolejne mistrzostwo świata wywalczył w 2007 r. (Sapporo, skocznia „normalna”). Z kolei podczas mistrzostw świata w Oslo w 2011 r. na skoczni „normalnej” zdobył medal brązowy⁸³. Przez ponad dekadę Adam Małysz należał do najlepszych skoczków narciarskich na świecie, m.in. czterokrotnie – w sezonach 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003, 2006/2007 – zwyciężył w Pucharze Świata, zaś w sezonie 2010/2011 zajął III miejsce. Wśród skoczków narciarskich duży sukces osiągnął też zawodnik LKS „Poroniec” Poronin (wcześniej, do 2002 r. LKS Ząb) – Kamil Stoch. Zajął IV pozycję w konkursie skoków na średniej skoczni (K-100), w mistrzostwach świata w Libercu (2009)⁸⁴. Natomiast podczas mistrzostw świata w narciarstwie klasycznym w Falun w 2015 r., Sylwia Jaśkowiec (narciarka LKS Hilltop Wiśniowa Osieczany), wspólnie z Justyną Kowalczyk, zdobyła brązowy medal w sprincie drużynowym⁸⁵.

⁷⁷ Tamże, s. 12.

⁷⁸ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2000, s. 13.

⁷⁹ „Wiadomości Sportowe”, czerwiec 2014, s. 3.

⁸⁰ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2015, s. 12.

⁸¹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 7.

⁸² Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 454.

⁸³ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 55.

⁸⁴ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2009*, Warszawa 2010, s. 287.

⁸⁵ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2015, s. 11.

Sportowcy Zrzeszenia LZS wysokie lokaty zajmowali też w sportach wodnych. Sandra Pawełczak i Paweł Skowroński (UKS „Dojlidy” Białystok) zdobyli brązowe medale w kajakarstwie na mistrzostwach świata w 2010 r.⁸⁶

Dyscyplinami, w których tradycyjnie sportowcy Zrzeszenia LZS odnosili sukcesy w mistrzostwach świata w kategorii seniorów, były podnoszenie ciężarów i zapasy. Największym sukcesem Aleksandry Klejnowskiej (WLKS Siedlce) było wywalczenie tytułu mistrzyni świata w podnoszeniu ciężarów podczas zawodów w Antalyi w 2001 r. w kat. 58 kg⁸⁷. Natomiast tytuł mistrza świata w 2010 r. zdobył Adrian Zieliński. Rok później zajął III miejsce⁸⁸. Z kolei Iwona Sadowska („Agros” Żary) w kat. 48 kg i Monika Michalik-Rogień w kat. 63 kg, podczas mistrzostw świata w zapasach rozegranych w 2006 r. w chińskiej miejscowości Guangzhou, wywalczyły medale brązowe⁸⁹.

Czołowym zapaśnikiem na świecie był reprezentant Zrzeszenia LZS Dariusz Jabłoński („Cement – Gryf” Chełm). Został mistrzem świata w 2003 r. w kat. 55 kg⁹⁰. Zawody odbyły się we francuskiej miejscowości Creteil. Natomiast zawodniczka „Platana” Borkowice Edyta Witkowska w 2002 r. została brązową medalistką mistrzostw świata w zapasach w stylu klasycznym w kat. 72 kg (Chalkida, Grecja), a także mistrzynią świata w sumo na zawodach przeprowadzonych we Wrocławiu. Wcześniej, bo w 2000 r. została wicemistrzynią świata w zapasach⁹¹. Z kolei Agata Pietrzyk („Suples” Kraśnik) w 2008 r. zdobyła brązowy medal w zapasach podczas mistrzostw świata w Tokio, natomiast rok później podczas zawodów w Herning – medal srebrny⁹². Inna zawodniczka Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie – Monika Skiba wywalczyła brązowy medal mistrzostw świata w sumo (2008 r.).

Znaczącym dorobkiem medalowym mogą poszczycić się reprezentanci Krajowego Zrzeszenia LZS w mistrzostwach Europy. Bartosz Kizierowski reprezentował w latach 2001–2002 LKS „Delfin” Połaniec. Na mistrzostwach Europy w pływaniu w Berlinie w 2002 r. (na pływalni 50-metrowej) zdobył złoty medal w wyścigu na dystansie 50 m stylem dowolnym i brązowy medal w wyścigu na dystansie 50 m stylem grzbietowym⁹³.

Piotr Piątek („Łucznik” Żywiec) zdobył brązowy medal na mistrzostwach Europy w łucznictwie, które odbyły się w Atenach w 2006 r.⁹⁴ Wyczyn Piotra Piątka

⁸⁶ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2010, s. 15.

⁸⁷ Zob. J. Lis, J. Żemantowski (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2001...*, Warszawa 2002, s. 155.

⁸⁸ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 6.

⁸⁹ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2006*, Warszawa 2007, s. 444.

⁹⁰ Zob. M. Pacek, M. Piłat (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2003*, Warszawa 2004, s. 264.

⁹¹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2000, s. 13; P. Michalski (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2002*, Warszawa 2003, s. 236–237.

⁹² SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 56; E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Sport i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie ...*, s. 37.

⁹³ Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 455.

⁹⁴ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2006...*, s. 208–209.

powtórzył inny reprezentant Zrzeszenia LZS Rafał Dobrowolski, który na mistrzostwach Europy w Vittel we Francji w 2008 r. zajął III miejsce⁹⁵. Na zawodach w Atenach (2006) brązowy medal w rywalizacji drużynowej (wspólnie z Justyną Mospinek i Iwoną Dziecioł-Marcinkiewicz zdobyła Małgorzata Ćwieniecz (MGLKS „Czarna Strzała” Bytom).

Sukcesy na mistrzostwach Europy osiągalni także badmintoniści Zrzeszenia LZS. Michał Łogosz (LKS „Technik” Głubczyce) – wspólnie z Robertem Mateusiakiem – wywalczyli w 2000 r. w Glasgow medal brązowy. Dwa lata później (2002) również zdobyli brąz – w Malmö (Szwecja) – w grze podwójnej, jako zawodnicy SKB Suwałki. Po raz kolejny medal brązowy w grze podwójnej wywalczyli podczas mistrzostw Europy w Den Bosch (Holandia)⁹⁶. Nadieżda Zięba (Kostiuczuk) i Mateusiak zdobyli w 2008 r. srebrny medal mistrzostw Europy w grze mieszanej, natomiast w 2006 r. – brązowy⁹⁷.

Czołowa reprezentantka Polski w zapasach Iwona Matkowska („Agros” Żary) zdobyła na mistrzostwach Europy w 2005 r. srebrny medal, a w 2008 r. – medal brązowy. Z kolei Monika Michalik-Rogień („Orlęta” Trzciel) wywalczyła na mistrzostwach Europy 3 złote medale (w 2003 r. w Rydze; w 2005 r. w Warnie i w 2009 r. w Wilnie), 3 srebrne (w 2000 r. w Sofii, w 2002 r. w Seinäjoki – kat. 59 kg i w 2006 r. w Moskwie) oraz 2 brązowe (w 2007 r. w Sofii i w 2008 r. w Tampere)⁹⁸. Inny przedstawiciel sportu zapaśniczego – Dariusz Jabłoński wywalczył brązowe medale mistrzostw Europy w zapasach podczas zawodów w Istambule (2001) i w Seinäjoki (2002, kat. 55 kg)⁹⁹. Mariusz Łoś („Agros” Zamość) podczas mistrzostw Europy w Wilnie (2009) zdobył srebro.

Znaczące sukcesy w mistrzostwach Europy odnosili też ciężarowcy. Aleksandra Klejnowska na mistrzostwach Europy zdobyła 7 medali (3 złote, 2 srebrne i 2 brązowe) w kat. 58 kg¹⁰⁰. Inna zawodniczka WLKS Siedlce – Dominika Misterska – na mistrzostwach Europy we Władysławowie w 2006 r. zajęła III miejsce w kat. 69 kg (99 kg + 122 kg = 221 kg)¹⁰¹. W 2009 r. Marzena Karpińska (LKS „Znicz” Biłgoraj) zdobyła brązowy medal mistrzostw Europy w kat. 48 kg (rozegrano je w Bukareszcie)¹⁰². Mariusz Rytkowski („Mazovia” Ciechanów) został wicemistrzem Europy

⁹⁵ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2008*, Warszawa 2009, s. 288–289.

⁹⁶ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 110–111; P. Michalski (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2002...*, s. 22–24; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2006...*, s. 25–26.

⁹⁷ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa 2008, s. 152.

⁹⁸ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 75–77; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 56.

⁹⁹ Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 455.

¹⁰⁰ Zob. Kroniki Sportu Polskiego za lata 2000–2009.

¹⁰¹ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2006...*, s. 280–281.

¹⁰² Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 455.

w podnoszeniu ciężarów w 2002 r. w kat. 85 kg (380 kg)¹⁰³. Zawody odbyły się w Antalyi (Turcja).

W latach 2010–2015 medale mistrzostw Europy zdobyli m.in. w badmintonie: Nadeżda Zięba i Robert Mateusiak (UKS „Hubal” Białystok) sięgnęli po mistrzostwo Europy w grze mieszanej podczas zawodów w Karlskronie (Szwecja), rozegranych w dniach 16–21 kwietnia 2012 r., oraz po srebrny medal mistrzostw Europy w grze mieszanej w Manchester (14–18 kwietnia 2010 r.)¹⁰⁴; w kolarstwie: Piotr Gawroński (TKK „Pacific” Toruń) – medal złoty, Katarzyna Pawłowska – srebrny (w wyścigu punktowym), Rafał Ratajczyk („Gryf” Szczecin) – brązowy; w lekkoatletyce: Paweł Fajdek – medal srebrny, Joanna Wiśniewska – brązowy; w łucznictwie: Rafał Dobrowolski („Stella” Kielce) – brązowy, Natalia Leśniak (LKS „Łucznik” Żywiec) – srebrny, a drużyna kobiet (w składzie m.in. Adriana Żurańska – „Unia” Pielgrzymka, Karina Lipiarska-Pałka – „Grot” Zabierzów i Natalia Leśniak) – brązowy; w podnoszeniu ciężarów: Adrian Zieliński („Tarpan” Mroczka) – złoty, Tomasz Zieliński („Tarpan” Mroczka) – srebrny, Marzena Karpińska (LKS „Znicz” Biłgoraj) – srebrny, Ewa Mizdal („Unia” Hrubieszów) – srebrny; w zapasach: Iwona Matkowska („Agros” Żary) – złoty i dwa brązowe; Krystian Brzozowski („Orzeł” Namysłów) – brązowy, Agata Pietrzyk („Suples” Kraśnik) – brązowy¹⁰⁵. Joanna Wiśniewska podczas mistrzostw Europy w lekkoatletyce w Barcelonie (27 lipca–1 sierpnia 2010 r.) zajęła III pozycję w rzucie dyskiem. Marzena Karpińska w podnoszeniu ciężarów wywalczyła srebrny medal na mistrzostwach Europy w Mińsku (Białoruś) w kat. 48 kg (83 kg + 96 kg = 179 kg). Z kolei brązowe krążki w zapasach Iwona Matkowska (w kat. 48 kg) i Agata Pietrzyk (w kat. 55 kg) zdobyły podczas mistrzostw Europy w Baku (Azerbejdżan) w 2010 r.¹⁰⁶

Pewnym określeniem potencjału sportowego Zrzeszenia LZS może być liczba zdobytych medali przez Zrzeszenia Wojewódzkie, np. w latach 2008–2011 sportowcy Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie zdobyli 393 medale (117 złotych, 108 srebrnych i 168 brązowych) mistrzostw Polski seniorów oraz w kategoriach młodzieżowych¹⁰⁷.

Swego rodzaju podsumowaniem działalności sportowej w Krajowym Zrzeszeniu LZS były plebiscyty na najlepszego sportowca Zrzeszenia. W Plebiscycie na „10 Najlepszych Sportowców Zrzeszenia LZS” za 2002 r. zwyciężył Adam Małyśz, II miejsce zajął Paweł Czapiewski, III – Bartosz Kizierowski, IV – Mariusz Rytkowski („Mazovia” Ciechanów, podnoszenie ciężarów), V – Edyta Witkowska,

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2010*, Warszawa 2011, s. 94–96; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2012*, Warszawa 2013, s. 130.

¹⁰⁵ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2010, s. 15; grudzień 2012, s. 6–7; czerwiec 2014, s. 3; sierpień 2014, s. 18; grudzień 2014, s. 11.

¹⁰⁶ Zob. B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2010...*, s. 542–544.

¹⁰⁷ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Sport i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie ...*, s. 37.

(LKS „Platan” Borkowice, zapasy, sumo), VI – Dariusz Jabłoński, VII – Damian Zieliński („Gryf” Szczecin, kolarstwo torowe), VIII – Marcin Dołęga (WLKS Sieidlce, podnoszenie ciężarów), IX – Krzysztof Kuźniak („Trasa” Zielona Góra, kolarstwo przełajowe) i X – Karina Lipińska („Kmita” Zabierzów, łucznictwo)¹⁰⁸.

W plebiscycie przeprowadzonym za 2010 r. nieoczekiwanie najlepszy okazał się sztangista Adrian Zieliński, wyprzedzając znakomitego reprezentanta narciarstwa – Adama Małysza (KS „Wisła – Ustronianka” Wisła) oraz łyżwiarzkę szybką LKS „Poroniec” Poronin – Katarzynę Bachledę-Curuś¹⁰⁹. Ciężarowiec MGLKS „Tarpan” Mroczka zwyciężył w plebiscycie za 2011 r., wyprzedzając Kamila Kryńskiego (KS „Podlasie” Białystok, lekkoatletyka) oraz Vincenta Słomińskiego (KS „Piaś” Człuchów, kajakarstwo)¹¹⁰. W 2012 r. ponownie zwyciężył Adrian Zieliński¹¹¹. Kolejne miejsca zajęli: II – Katarzyna Pawłowska – UKS „Jedynka Limaro” Kórnik (kolarstwo), III – Iwona Matkowska (zapasy), IV – Nadieżda Zięba i Robert Mateusiak (badminton), V – Ewa Mizdał (podnoszenie ciężarów), VI – Rafał Dobrowolski (łucznictwo), VII – Kamil Kryński (lekkoatletyka), VIII – Grzegorz Kiljanek (kajakarstwo górskie), IX – Paweł Fajdek (lekkoatletyka) i X – Tomasz Zieliński (podnoszenie ciężarów)¹¹².

¹⁰⁸ Zob. E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 456.

¹⁰⁹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2010, s. 15.

¹¹⁰ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 57.

¹¹¹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 6.

¹¹² Tamże.

ROZDZIAŁ IV

UDZIAŁ ZRZESZENIA LUDOWE ZESPOŁY SPORTOWE W RUCHU TURYSTYCZNYM I REKREACYJNYM (1975–2015)

1. W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz w latach transformacji ustrojowej (1975–1998)

Jednym z głównych aspektów działalności Zrzeszenia LZS był rozwój turystyki i rekreacji wśród mieszkańców wsi, małych miast i miasteczek o charakterze rolniczym oraz w środowisku szkół i instytucji związanych z rolnictwem. Istotne znaczenie tych form aktywności fizycznej potwierdził IV Krajowy Zjazd Zrzeszenia LZS: „[...] Zjazd uważa, że na wsi istnieją wielkie społeczne potrzeby i możliwości w rozwoju turystyki, w związku z tym Zjazd uznaje turystykę jako podstawową formę naszej pracy na wsi obok form sportowych i dlatego przekształca nasze zrzeszenie w organizację typu sportowo-turystycznego”¹.

Ważnym elementem w zakresie działalności Zrzeszenia LZS – na polu turystyki i rekreacji fizycznej – była współpraca z Głównym Komitetem Turystyki (GKT). Jak czytamy w sprawozdaniu na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, „Stanowi i kierunkom rozwoju turystyki i wypoczynku na wsi było w całości poświęcone plenarne posiedzenie GKT w dniu 17 czerwca 1982 roku”². Kwestie turystyki wiejskiej podejmowano również na posiedzeniach GKT, dotyczących założeń kształtowania ruchu turystycznego w Polsce (3 maj 1979 r.); zakresów i podstawowych problemów działalności organizacji społecznych w turystyce (18 grudzień 1980 r.); aktualnych problemów turystyki młodzieży (12 październik 1983 r.) czy społecznego ruchu turystycznego (Serock, 5–7 kwietnia 1984 r., Miętne 27–29 kwietnia 1985 r.)³.

¹ J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2008, s. 148.

² SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 51.

³ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 51; SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 53.

W kolejnych latach Zrzeszenie LZS współpracę organizacyjną i programową (w zakresie turystyki) kontynuowało z Głównym Komitetem Kultury Fizycznej i Turystyki (GKKFiT) oraz Komitetem ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej (Kds. MiKF). W okresie transformacji ustrojowej (po 1989 r.) Zrzeszenie LZS współpracowało z UKFiT, m.in. w zakresie promocji turystyki kwalifikowanej oraz szkoleniu organizatorów i instruktorów turystyki⁴. Z inicjatywy Rady Głównej (RG) Zrzeszenia LZS odbyło się w 1998 r. seminarium pt. „Rola i miejsce Zrzeszenia LZS w rozwoju kultury fizycznej i turystyki w środowisku wiejskim”⁵. Ponadto, Zrzeszenie LZS na polu turystyki i rekreacji fizycznej współdziałało z Ministerstwem Edukacji Narodowej (MEN) i Ministerstwem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (MRiGŻ). Jednym z aspektów współpracy było współfinansowanie imprez turystyczno-rekreacyjnych przez wymienione resorty. Spośród Polskich Związków Sportowych, Zrzeszenie LZS współpracowało m. in. z Polskim Związkiem Motorowym (PZM) oraz Komisją Turystyki Polskiego Związku Kajakowego (PZK).

Działalność turystyczno-rekreacyjną Zrzeszenie LZS realizowało także w ścisłej współpracy z innymi organizacjami związanymi głównie ze środowiskiem wiejskim. Przykładami tych organizacji mogą być Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych (KZRKiOR) czy ZMW. W latach osiemdziesiątych XX w. współpraca pomiędzy Zrzeszeniem LZS a KZRKiOR dotyczyła organizacji imprez turystyczno-rekreacyjnych szczebla centralnego i wojewódzkiego, jak i kształcenia kadr, głównie organizatorów turystyki wiejskiej⁶. Związek Młodzieży Wiejskiej wspólnie ze Związkiem Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (w latach osiemdziesiątych XX w.) współdziałały z Zrzeszeniem LZS w zakresie układania kalendarza imprez turystyczno-krajoznawczych.

W różnych latach okresu 1975–1998 sprzymierzeńcem Zrzeszenia LZS w działalności turystycznej i rekreacyjnej była prasa, głównie docierająca do środowisk wiejskich i małomiasteczkowych. Wśród ogólnopolskich tytułów prasowych należy wymienić takie jak: „Gazeta Rolnicza”, „Gromada Rolnik Polski”, „Nowa Wieś”, „Poznaj swój kraj”, „Walka Młodych”, „Wiadomości Sportowe”, „Zarzewie”, „Zielony Sztandar”. Ponadto, tematykę popularyzacji turystyki i rekreacji w środowisku wiejskim niejednokrotnie podejmowała prasa regionalna i lokalna (np. „Gazeta Myszkowska”, „Głos Robotniczy”, „Nad Wartą”).

Począwszy od 1981 r. zastępca przewodniczącego RG Zrzeszenia LZS był członkiem Plenum GKT. Członkowie Zrzeszenia weszli w skład „resortowych komisji i zespołów do spraw: turystyki wiejskiej, turystyki kwalifikowanej, turystyki

⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 61.

⁵ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 68.

⁶ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 54–55.

Tab. nr 14. Szkolenie kadr w turystyce i rekreacji w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987

Rok	Liczba osób, które ukończyły kurs organizatorów rekreacji fizycznej	Liczba osób, które ukończyły kurs instruktorów rekreacji fizycznej	Liczba osób, które ukończyły kurs organizatorów turystyki	Liczba osób, które ukończyły kurs instruktorów turystyki
1975	498	99	612	48
1976	917	150	1183	71
1977	702	167	1782	89
1978	550	180	1541	38
1979	–	w latach 1979–1983 przeszkolono 336 instruktorów rekreacji fizycznej	1169	70
1980	–		1051	91
1981	–		1257	82
1982	–		1789	52
1983	–		2453	21
1984	–	–	1046	69
1985	–	–	1325	41
1986	–	–	2234	92
1987	–	–	1872	100
1991	–	–	w latach 1991–1995 przeszkolono 1470 osób organizatorów turystyki	w latach 1991–1995 przeszkolono 157 instruktorów turystyki kajakowej i motorowej
1992	–	–		
1993	0	38		
1994	1844*	0		
1995	0	–		
1996	–	0	468	34
1997	–	–	517	–
1998	–	–	538	–

* organizatorzy sportu i rekreacji.

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 82–89; Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 62–63; Sprawozdanie z realizacji programu działania Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe przyjętego przez X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS na lata 1984–1987, s. 25; Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS, Warszawa, brw., b. pag.; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 36–38; 70; XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 70–71; D. Bakota, E. Małolepszy, A. Płomiński: *Sport and tourism in the activities of the Association of Rural Sports Teams in Poland in the years 1975–1989*, [in:] J. Oborny, F. Seman (eds), *Estetika tela, telesnosti a sportoveho pohybu*, Bratislava 2013, p. 26

młodzieżowej i sezonów turystycznych”⁷. W latach dziewięćdziesiątych XX w. „przedstawiciele Rady Głównej Zrzeszenia LZS byli członkami Rady Turystyki przy Premierze Rzeczypospolitej Polskiej (Wacław Hurko) oraz Rady ds. Młodzieży przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej (Adam Daszkowski)”⁸.

Na polu turystyki w ramach Zrzeszenia LZS działalność prowadziła Centralna Komisja Turystyki Wiejskiej (CKTW). Z jej inicjatywy organizowano corocznie konkurs na „Najlepiej pracującą Wojewódzką Komisję Turystyki Wiejskiej (WKTW)”. W kwietniu 1989 r. dokonano podsumowania konkursu za 1988 r. Na konkurs napłynęło 13 sprawozdań. Najwyżej oceniono pracę WKTW w Gdańsku, Poznaniu i Elblągu⁹.

Istotnym czynnikiem wpływającym na działalność turystyczno-rekreacyjną Zrzeszenia LZS były kadry. Według stanu na dzień 31 grudnia 1978 r. Zrzeszenie LZS posiadało 3439 organizatorów rekreacji, 665 instruktorów rekreacji, 6230 organizatorów turystyki i 398 instruktorów turystyki¹⁰. W latach 1975–1978 Wojewódzkie Zrzeszenia LZS przeszkoliły 2667 instruktorów rekreacji. Najwięcej w województwach bydgoskim (339), zielonogórskim (320) oraz sieradzkim (241). W tym okresie przeszkolono 596 instruktorów rekreacji fizycznej. Znaczącą rolę w kształceniu instruktorów rekreacji fizycznej odegrał Wiejski Uniwersytet Ludowy w Radziskach, gdzie kursy tego typu ukończyły 543 osoby. Duży progres w szkoleniu organizatorów turystyki przypada na lata 1975–1978. W okresie tym przeszkolono 5118 osób. Z tej liczby 2991 organizatorów turystyki przeszkolono ze środków Ogólnokrajowej Spółdzielni Turystycznej (OST) „Gromada”. W zakresie kształcenia instruktorów turystyki, Wojewódzkie Zrzeszenia LZS współpracowały z Zarządami Wojewódzkimi Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK).

W latach 1979–1983 zwiększyła się liczba kadry turystycznej Zrzeszenia LZS. Liczba organizatorów turystyki zwiększyła się z 6261 w 1979 r. do 7719 w 1983 r., zaś liczba instruktorów turystyki z 528 w 1979 r. uległa wzrostowi do 720 w 1982 r.¹¹ W programach realizowanych szkoleń i kursów znalazły się m.in.: w programach zajęć teoretycznych zagadnienia dotyczące teorii rekreacji fizycznej, teorii i metodyki turystyki; w programach zajęć praktycznych „wzorcowe formy prowadzenia imprez [...] sportowo-rekreacyjnych oraz wycieczek i zlotów turystyczno-krajoznawczych”¹². W kolejnych latach (1984–1987) liczba kadr w działalności Zrzeszenia LZS była na podobnym poziomie. W 1984 r. pracę szkoleniową w Zrze-

⁷ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 51.

⁸ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 62.

⁹ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

¹⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 40–41.

¹¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 60.

¹² Tamże, s. 61.

szeniu prowadziło 586 instruktorów turystyki i 6513 organizatorów turystyki, zaś w 1987 r. 708 instruktorów turystyki i 7187 organizatorów turystyki¹³. Okres lat transformacji ustrojowej przyniósł zmniejszenie liczby instruktorów i organizatorów turystyki, m. in. w latach 1991–1995 liczba instruktorów wynosiła od 304 do 419, natomiast liczba organizatorów turystyki wynosiła od 3591 do 5237 osób¹⁴.

Działalność turystyczna w Zrzeszeniu LZS wspierana była przez WKTW, szczególnie w odniesieniu do turystyki kwalifikowanej, gdzie organizowano imprezy (w których istotną rolę odgrywała aktywność fizyczna) o charakterze wielodyscyplinowym, motorowym, rowerowym, wodnym, narciarskim, pieszym i jeździeckim¹⁵. Powszechnymi imprezami turystycznymi były m.in. „O Złoty Kask” czy „Rowerem Wszędzie”. Stosunkowo prężną działalność w latach 1975–1978 WKTW prowadziły w następujących województwach: gdańskim, krakowskim, lubelskim, olsztyńskim, poznańskim, sieradzkim, szczecińskim, toruńskim i zielonogórskim. W Zrzeszeniu LZS, wg stanu na 1978 r., działalność prowadziło 12 Ludowych Klubów Turystycznych i Ludowych Klubów Sportowo-Turystycznych¹⁶.

W kolejnych latach (1984–1987) WKTW prowadziły działalność przy wszystkich Wojewódzkich Zrzeszeniach LZS. Prace WKTW polegały głównie na przygotowaniu i realizacji kalendarza imprez turystyczno-rekreacyjnych. W przeważającej części województw działały także Gminne Komisje Turystyki – Gminne KT – (w 17 województwach nie istniały Gminne KT)¹⁷. Funkcjonowało 440 Gminnych KT, głównie w województwach: lubelskim (63), piotrkowskim (40), zielonogórskim (38), koszalińskim (35) i poznańskim (27). W latach dziewięćdziesiątych XX w., WKTW prowadziły działalność w 1/3 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS¹⁸. Poczynaniami WKTW i Gminnych KT kierowała CKTW.

Pewnym wyznacznikiem realizacji działalności turystycznej w Zrzeszeniu LZS była liczba sekcji turystycznych oraz liczba członków sekcji turystycznych. W omawianym okresie liczba sekcji turystycznych, jak również liczba osób zrzeszonych w sekcjach była bardzo zróżnicowana. Najwięcej sekcji turystycznych było w II połowie lat siedemdziesiątych XX w. (tab. nr 15). W tym okresie prowadziło działalność od około 10 000 do prawie 13 000 sekcji. Spadek liczby sekcji, a także względna ich stabilizacja przypadła na lata osiemdziesiąte XX w. Wówczas liczba sekcji turystycznych wahała się w granicach od około 7000 do 9000.

¹³ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 60.

¹⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 69.

¹⁵ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 50–51.

¹⁶ Tamże, s. 53.

¹⁷ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 62–63.

¹⁸ SAKZLZS, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 68.

Tab. nr 15. Liczba sekcji turystycznych, imprez turystycznych i uczestników imprez turystycznych w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998

Rok	Liczba sekcji turystycznych	Liczba członków sekcji turystycznych	Liczba imprez turystycznych	Liczba uczestników imprez turystycznych
1975	11 878	314 846	65 171	1 921 911
1976	11 707	312 685	57 277	2 004 341
1977	12 263	334 136	82 274	2 540 573
1978	12 891	–	93 881	2 997 539
1979	12 533	366 555	87 125	2 722 722
1980	10 453	–	76 665	2 327 509
1981	8901	–	65 001	1 982 763
1982	8172	–	60 497	1 816 152
1983	7289	207 381	59 895	1 654 628
1984	6893	201 709	56 854	1 737 705
1985	6895	200 383	56 158	1 747 585
1986	7014	–	60 463	1 865 536
1987	6964	214 694	57 472	1 884 520
1991	3835	124 592	26 457	954 880
1992	2511	77 316	16 164	630 556
1993	2163	66 515	13 216	502 646
1994	1902	57 629	11 519	504 515
1995	1912	57 534	10 790	452 510
1996	1835	57 392	10 910	516 807
1997	1135	23 109	9811	415 481
1998	1088	–	9748	455 394

Źródło: SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 48, 70–79; Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 55–56; Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS, Warszawa, brw., b. pag.; Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 55–56; Sprawozdanie z realizacji programu działania Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe przyjętego przez X Krajowy Zjazd Delegatów ZLZS na lata 1984–1987, s. 16; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 62–64; XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 66–67, 91–94

Najwięcej sekcji turystycznych prowadziło działalność w Wojewódzkich Zrzeszeniach LZS w Białymstoku, Kaliszu, Kielcach, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu,

Radomiu i Zielonej Górze. Znaczący spadek liczby sekcji turystycznych w działalności Zrzeszenia LZS nastąpił w okresie transformacji ustrojowej – w latach dziewięćdziesiątych XX w. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. liczba sekcji wynosiła prawie 4000, podczas gdy w 1998 r. liczba sekcji obniżyła się do poziomu około 1100. W tym okresie najwięcej sekcji turystycznych istniało w Wojewódzkim Zrzeszeniu LZS w Białymstoku, Bielsku-Białej, Gdańsku, Lublinie, Piotrkowie Trybunalskim i Poznaniu; w niektórych Wojewódzkich Zrzeszeniach LZS nie było żadnej sekcji turystycznej, m.in. (stan na 1995 r.) w Białej Podlaskiej, Chełmie, Opolu, Radomiu, Słupsku i Tarnobrzegu.

Pochodną liczby sekcji turystycznych była liczba członków tych sekcji. Wraz z tendencją spadkową liczby sekcji turystycznych zmniejszyła się liczba członków tychże sekcji, m.in. w latach siedemdziesiątych XX w. liczba członków sekcji turystycznych wynosiła ponad 300 000; w kolejnej dekadzie – w latach osiemdziesiątych XX w. liczba ta wynosiła ponad 200 000; znaczący spadek liczby członków sekcji turystycznych nastąpił w okresie transformacji ustrojowej, w 1991 r. liczba członków sekcji turystycznych wynosiła prawie 125 000 osób, natomiast w 1997 r. – około 23 000 członków.

W działalności Zrzeszenia LZS organizowano imprezy turystyczno-krajoznawcze o charakterze lokalnym, regionalnym oraz ogólnopolskim. Największa aktywność turystyczno-krajoznawcza i rekreacyjna Zrzeszenia LZS przypadła na lata 1975–1989. W tym okresie organizowano od ok. 57 000 do 94 000 imprez turystycznych, w których uczestniczyło od ok. 1 700 000 do ok. 3 000 000 osób (tab. nr 15). Okres transformacji ustrojowej (po 1989 r.) przyniósł stały regres liczby imprez turystycznych i uczestników tych imprez. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. organizowano od 27 000 imprez do ok. 10 000 w 1998 r. Liczba uczestników imprez turystycznych także uległa zmniejszeniu, z ok. 950 000 do 450 000 (tab. nr 15).

Z inicjatywy Zrzeszenia LZS w latach 1975–1978 corocznie organizowano od 7 do 8 imprez o charakterze ogólnopolskim, w których uczestniczyło od 1709 do 4200 osób¹⁹. Wśród imprez turystycznych o charakterze ogólnopolskim należy wymienić m.in.: Chłopski Rajd Narciarski w Rajczy; Szlakiem walk o wyzwolenie narodowe i społeczne na Lubelszczyźnie oraz Złoty Organizatorów i Instruktorów Turystyki Wiejskiej.

Zrzeszenie LZS w latach 1979–1983 zorganizowało 29 imprez centralnych i ogólnopolskich. Część tradycyjnych imprez w niektórych latach się nie odbyła, np. po przeprowadzeniu dwóch finałów imprezy turystycznej „Pokochajmy motorower” w Lubrańcu (1979) i w Sulejowie (1980), kolejne imprezy nie były organizowane na szczeblu centralnym z powodów finansowych (imprezę reaktywowano po kilku latach). W latach 1981–1982 nie odbyły się zloty turystyczne na Lubelsz-

¹⁹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 50–53.

czyżnie z powodu trudności organizacyjnych, natomiast Chłopski Rajd Narciarski w Rajczy w 1982 r. nie odbył się z powodu wprowadzenia w Polsce stanu wojennego²⁰.

Wśród rajdów turystycznych o charakterze ogólnopolskim znajdowały się imprezy o charakterze patriotycznym, m.in. „Szlakiem zdobywców Wału Pomorskiego”, „Szlakiem walk partyzanckiej chwały”, „Szlakiem Oręża Polskiego” oraz Ogólnopolski Zlot na Westerplatte.

W kolejnych latach (1984–1987) zwiększyła się liczba imprez turystycznych o charakterze centralnym i ogólnopolskim. Jak czytamy w sprawozdaniu na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987: „w 1984 r. w 11 imprezach wzięło udział 4150 osób; w 1985 r. w 13 – 4850, w 1986 r. w 14 – 5040 osób i w 1987 r. w 13 – 5150”²¹. Rada Główna Zrzeszenia LZS otrzymała z resortu kultury fizycznej i turystyki (GKT, GKFiT) dofinansowanie ogólnopolskich imprez turystycznych na sumę 6 622 000 zł, m. in. w 1984 r. – 900 000 zł, w 1985 r. – 1 610 000 zł, w 1986 r. – 2 134 000 zł, w 1987 r. – 1 978 000 zł²². W tym okresie największą popularnością cieszyły się następujące imprezy turystyczne: Ogólnopolski Chłopski Rajd Narciarski w Rajczy, Ogólnopolski Zlot Turystów Wiejskich „Szlakiem walk o wyzwolenie narodowe i społeczne” na Lubelszczyźnie, Ogólnopolski Zlot na Westerplatte, Ogólnopolski Rajd Kolarsko-Pieszy „Bitewnym szlakiem partyzanckiej chwały”, Ogólnopolski Zlot Organizatorów i Instruktorów Turystyki Wiejskiej²³.

Bardzo trafnie sytuację końca lat osiemdziesiątych XX w. w działalności Zrzeszenia LZS na rzecz turystyki ocenił Aleksy Chmiel, pisząc:

coraz częściej imprezom turystycznym towarzyszyły inne działania, takie jak: opieka nad parkami wiejskimi, wytyczanie „zielonych szlaków turystycznych” i tworzenie cieszących się powodzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-sportowego. Rok 1989 okazał się znacznie trudniejszy dla turystyki wiejskiej, zmalała liczba sekcji i członków, zmniejszyła się także liczba organizowanych imprez i ich uczestników” (m.in. w 1989 r. po raz ostatni odbył się centralny XXVI finał Ogólnopolskiej Imprezy Turystycznej „Złoty Kask”)²⁴.

W latach 1991–1995 liczba urządzonych imprez turystycznych o charakterze centralnym i ogólnopolskim wahała się w granicach od 7 do 14. W 1991 r. zorganizowano 7 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 1650 osób; w 1992 r.

²⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 57.

²¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 57.

²² Tamże, s. 55.

²³ Tamże.

²⁴ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 65–66; A. Chmiel, *Turystyka w Polsce w latach 1945–1989*, Warszawa 2007, s. 245.

– odbyło się 7 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 1290 osób; w 1993 r. – 8 imprez i 1860 uczestników; w 1994 r. – 12 imprez i 3100 uczestników; w 1995 r. – 14 imprez i 4930 uczestników²⁵. Wśród uczestników imprez turystycznych dużą grupę stanowiła młodzież ze szkół podstawowych i średnich. Były to imprezy upowszechniające głównie turystykę kwalifikowaną z szerokim programem o charakterze kulturalnym, krajoznawczym i patriotycznym. Wśród imprez turystycznych o charakterze ogólnopolskim i centralnym w 1991 r. odbył się po raz ostatni XVIII finał Ogólnopolskiej Imprezy Turystycznej „Rowerem Wszędzie”²⁶. Organizatorem tej cyklicznej, o długiej tradycji imprezy, obok Zrzeszenia LZS i ZMW, była redakcja „Zielonego Sztandaru”.

W dniach 19–21 sierpnia 1977 r. w Golubiu-Dobrzyniu (województwo toruńskie) odbył się IV finał imprezy „Rowerem Wszędzie”²⁷. W imprezie uczestniczyły dwuosobowe reprezentacje z 44 województw²⁸. Na program imprezy turystycznej składały się następujące konkurencje: „kontrolowana” wycieczka turystyczna, zawody zręcznościowe, jazda na rowerze, posługiwanie się sprzętem turystycznym oraz konkurs wiedzy. Wśród drużyn Wojewódzkich Zrzeszeń LZS najlepszą ekipą imprezy okazała się Zielona Góra, wyprzedzając Katowice, Gdańsk, Lublin, Toruń i Leszno; w klasyfikacji indywidualnej najlepsza wśród kobiet okazała się Anna Gładysz (Lublin), II miejsce zajęła Beata Nagły, zaś III – Mirosława Mania (Poznań), w kategorii mężczyzn zwyciężył Józef Fraha (Toruń), przed Stefanem Kleparskim (Zielona Góra) i Zbigniewem Flerkiem (Gdańsk). Sześć najlepszych ekip zostało uhonorowanych pamiątkowymi dyplomami oraz pucharami, natomiast trójka najlepszych w kategorii kobiet i mężczyzn otrzymała rowery. Kolejna impreza „Rowerem Wszędzie” odbyła się w dniach 18–20 sierpnia 1978 r. w Mirosławcu (województwo piłskie)²⁹. Została doskonale przygotowana przez Radę Gminną LZS w Mirosławcu. Najlepszymi „turystami rowerowymi” okazali się lublinianie. Zwyciężyli w klasyfikacji zespołowej oraz w kategorii kobiet. Wśród mężczyzn I miejsce zajął Bronisław Stępień (Suwałki), wyprzedzając Stanisława Wojtaszyna (Piła) oraz Zenona Iskrzaka (Toruń). Jubileuszowa, X impreza turystyczna „Rowerem Wszędzie” odbyła się 18–21 sierpnia 1983 r. w Gostyninie (województwo płockie)³⁰. W programie imprezy przewidziano wycieczkę turystyczno-krajoznawczą, gry zręcznościowo-zwinnościowe, wycieczki i zabawy kolarskie, zabawy kulturalne. Gospodarzem XI imprezy „Rowerem Wszędzie”, przeprowadzonej 17–19 sierpnia 1984 r., był Radzyń Podlaski (województwo białkopodla-

²⁵ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 65–66.

²⁶ Tamże, s. 67.

²⁷ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część I–III, b. pag.

²⁸ Nie wzięły udziału reprezentacje Wojewódzkich Zrzeszeń LZS z województw: ostrołęckiego, piłskiego, tarnowskiego, wałbrzyskiego i wrocławskiego.

²⁹ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część I–III, b. pag.

³⁰ Tamże.

skie)³¹. O randze imprezy świadczy fakt, iż w eliminacjach wojewódzkich uczestniczyło 30 000 osób. W finale imprezy uczestniczyło 70 osób z 35 województw. Gospodarze imprezy, turyści z województwa białkopodlaskiego okazali się niegościnni, wygrywając klasyfikację drużynową i indywidualną; wśród kobiet zwyciężyła A. Niewęgłowska, wśród mężczyzn J. Piasko. Kolejna impreza turystyczna z cyklu „Rowerem Wszędzie” przeprowadzona została w Warce (województwo radomskie), w dniach 15–18 sierpnia 1985 r.³² W finale wystąpili reprezentanci 35 województw. Skierniewiczanie (Beata Szczepaniak i Mieczysław Szmajda) okazali się najlepsi w rywalizacji drużynowej, zaś Dorota Olszewska (Biała Podlaska) i Remigiusz Cyrocki (Gdańsk) we współzawodnictwie indywidualnym. Radzyń Podlaski po raz kolejny gościł uczestników finału imprezy „Rowerem Wszędzie” w 1987 r.³³ W tym samym czasie rozegrano zawody finałowe „Złotego Kasku” oraz „Pokochajmy motorower”. W tej ostatniej imprezie w klasyfikacji indywidualnej zwyciężyła Anna Spychała (Skierniewice), natomiast w klasyfikacji drużynowej – Skierniewice; w pozostałych imprezach i konkurencjach najlepsi okazali się turyści z województwa białkopodlaskiego.

W ostatnim okresie istnienia 49 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS (1996–1998) liczba imprez turystycznych o charakterze centralnym i ogólnopolskim, jak również liczba ich uczestników uległa zwiększeniu, m.in. w 1996 r. odbyło się 14 imprez turystycznych, w których wzięło udział 3320 osób; w 1997 r. zorganizowano 18 imprez, w których uczestniczyło 4000 osób; w 1998 r. przeprowadzono 18 imprez, w których brało udział 4645 osób³⁴. Część imprez turystyczno-rekreacyjnych służyła „krzewieniu kultury chrześcijańskiej”, m.in.: „Złoty «Szlakami kultury, szlakami cystersów» w Pińczowie; Jurajskie Złoty «W kręgu Jasnej Góry»; Złot Organizatorów i Instruktorów Turystyki poświęcony sławnym sanktuarium maryjnym (Chłapowo 1998); Złot na 1000-lecie chrześcijaństwa w Polsce (Szutowo 1998)”³⁵.

Podczas X Jubileuszowych Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i CZSR, które odbyły się w Łodzi w dniach 30 czerwca – 4 lipca 1983 r., przeprowadzono, oprócz sportowych, imprezy towarzyszące o charakterze patriotyczno-wychowawczym oraz turystycznym. W trakcie trwania X Igrzysk odbył się I Złot Turystyczny. Zgromadził on 282 turystów z 47 województw³⁶. W klasyfikacji drużynowej złotu turystycznego zwyciężyła drużyna Koszalina, na II miejscu uplasował się Lublin, natomiast na III – Katowice³⁷. W ramach eliminacji do Igrzysk organizowano Wo-

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 67–68.

³⁵ Tamże, s. 68.

³⁶ SAKZLZSW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984, s. 47.

³⁷ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część I-III, b. pag.

jewódzkie Złoty Młodzieży Szkół Rolniczych (WZMSR). WZMSR w Lubelskiem odbył się 24–25 maja 1985 r. w Żyrzynie. Województwo lubelskie reprezentowali uczniowie Zasadniczej Szkoły Ogrodniczej (ZSO) z Żyrzyna³⁸.

III Centralny Zlot Szkoleniowo-Turystyczny Szkół Rolniczych, Leśnych i Spółdzielczych pod hasłem „Las naszym bogactwem”, odbył się w Supraślu (województwo białostockie) w dniach 27 czerwca – 1 lipca 1985 r.³⁹ W klasyfikacji drużynowej zwyciężyło Wojewódzkie Zrzeszenie LZS we Włocławku, II pozycję zajęło Wojewódzkie Zrzeszenie LZS Koszalin, a III – Wojewódzkie Zrzeszenie LZS Lublin.

IV Ogólnopolski Zlot Szkoleniowo-Turystyczny Szkół Rolniczych, Spółdzielczych i Leśnych odbył się 12–15 czerwca 1986 r. w Aleksandrowie Kujawskim (województwo włocławskie)⁴⁰. W ramach zlotu odbyły się następujące konkurencje: turniej strzelecki – zwyciężył Bogusław Jaremko (Gdańsk), konkurs wiedzy o województwie włocławskim – I miejsce w tej konkurencji zajęła Sylwia Paluch (Koszalin), konkurs wiedzy o czterdziestolecu LZS – wygrała Beata Wisiecka (Gorzów Wlkp.), konkurs „Szlakiem Wiedzy i Przygód” – najlepsza w konkursie okazała się Iwona Dankwardt (Chełm), konkurs ze znajomości przepisów ruchu drogowego – zwyciężył Paweł Czekalski (Włocławek). Rywalizację drużynową wygrał zespół z Gdańska, wyprzedzając Włocławek i Koszalin. Rolę organizatorów i sędziów sprawowali nauczyciele szkół rolniczych, leśnych i spółdzielczych. Do wyróżniających się osób w tym gronie należy zaliczyć Tadeusza Kozickiego, nauczyciela wychowania fizycznego z Zespołu Szkół Ogrodniczych z Aleksandrowa Kujawskiego.

Kolejny Ogólnopolski Zlot Młodzieży Szkół Rolniczych, Leśnych i Spółdzielczych pod hasłem „Znam przepisy przeciwpożarowe” odbył się w Wieliczce w dniach 25–29 czerwca 1987 r.⁴¹ Warto zwrócić uwagę, iż odbywające się imprezy wojewódzkie objęły swym zasięgiem większość szkół rolniczych, m.in. WZMSR w Lubelskiem odbył się 6 czerwca 1987 r. w Żyrzynie, z udziałem 120 uczniów ze szkół w Bełżycach, Kijanach, Klementowicach, Pszczelej Woli, Sobieszynie i Żyrzynie. Impreza zainaugurowała obchody „Święta Ludowego”. Organizatorami zlotu była WKTW przy Wojewódzkim Zrzeszeniu LZS w Lublinie, Związek Wojewódzki Ochotniczych Straży Pożarnych w Lublinie, ZMW w Lublinie oraz Rada Gminna LZS w Żyrzynie. W klasyfikacji szkół zwyciężyła ZSO Żyrzyn. Najlepszymi w poszczególnych konkurencjach zostali: w konkursie znajomości przepisów przeciwpożarowych – Sławomir Zyga (Zespół Szkół Rolniczych i Techniki Rolniczej – ZSRiTR w Bełżycach); w konkursie wiedzy o województwie lubelskim – Ewa Wrótniak (ZSO Żyrzyn); w konkursie „Szlakiem Wiedzy i Przygód” – Alicja Grzesiak (ZSO Żyrzyn); w konkursie wiedzy dotyczącej przepisów ruchu drogowego – Piotr Bawolski (ZSR Sobieszyn);

³⁸ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Turystyka i rekreacja fizyczna w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie w latach 1975–1998. Zarys problematyki*, „Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku” 2015, nr 1–4 (25–28), s. 36–37.

³⁹ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część I–III, b. pag.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

w konkursie „oceny programu wycieczki «Szlakiem Wiedzy i Przygód»” – ZSO Żyrzyn; w konkursie „na najlepiej prowadzoną kronikę” – ZSR Klementowice⁴². VI Centralny Zlot Młodzieży Szkół Rolniczych, Spółdzielczych i Leśnych z przesłaniem „Szlakami Kopernika” odbył się we Fromborku, w dniach 15–18 czerwca 1988 r.⁴³ Kolejny, VII Ogólnopolski Zlot Turystyczny Młodzieży Szkół Rolniczych, Leśnych i Spółdzielczych odbył się w dniach 22–25 czerwca 1989 r. w Szczecinie⁴⁴. Zlot został przeprowadzony pod hasłem „Technika Rolnicza”. Podczas zlotu odbyły się konkursy (wiedzy o województwie szczecińskim, znajomości przepisów ruchu drogowego, ocena kronik turystycznych i programów obozów wędrownych szkół) oraz blok imprez sportowo-rekreacyjnych.

W 1990 r. VIII Centralny Zlot Szkoleniowo-Turystyczny Młodzieży Szkół Rolniczych, Spółdzielczych i Leśnych pn. „Człowiek Częstką Przyrody” został zorganizowany w Sędziejowicach (województwo sieradzkie)⁴⁵. W zlocie uczestniczyło prawie 200 turystów z 19 województw. Reprezentacja gospodarzy zwyciężyła w dwóch konkurencjach (biwakowanie i piesza wycieczka terenowa)⁴⁶. W klasyfikacji końcowej zlotu, trzy pierwsze miejsca zajęły reprezentacje województw: gdańskiego (I), zielonogórskiego (II) i sieradzkiego (III)⁴⁷.

Gospodarzem IX Centralnego Zlotu Szkoleniowo-Turystycznego Młodzieży Szkół Rolniczych, Leśnych i Spółdzielczych, przeprowadzonego 23–26 czerwca 1991 r. było Państwowe Technikum Pszczelarskie (PTP) w Pszczelej Woli. Hasłem przewodnim zlotu były „Tradycje Parlamentaryzmu Polskiego”⁴⁸. Komandorem zlotu, w którym wzięło udział 256 osób z 19 województw, był Wojciech Flis – dyrektor PTP w Pszczelej Woli. W zlocie do najlepszych należała młodzież szkół rolniczych z Lubelszczyzny; w rywalizacji indywidualnej toru przeszkód zwyciężyli Barbara Masełko i Jerzy Madej (PTP Pszczela Wola), II miejsce w bloku rekreacyjnym zajęli Sylwester Drabarek i Radosław Janik, natomiast w konkursie kronik turystycznych – III lokatę zajęło ZSR w Kijanach, w konkursie wiedzy o historii Zrzeszenia LZS zwyciężył Marian Pietrzycki, w konkursie wiedzy o pszczelarstwie na II pozycji uplasował się Andrzej Wierzchowiak⁴⁹.

11–14 czerwca 1992 r. w Złotym Potoku odbył się X Centralny Zlot Szkoleniowo-Turystyczny Młodzieży Szkół Rolniczych, Spółdzielczych i Leśnych pod hasłem „Od Parku Wiejskiego do Parku Narodowego”⁵⁰. W ramach zlotu mło-

⁴² Tamże.

⁴³ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część I-III, b. pag.

⁴⁴ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁴⁵ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

⁴⁶ „Nad Wartą” 1990, nr 30, s. 8.

⁴⁷ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

⁴⁸ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Turystyka i rekreacja fizyczna...*, s. 37.

⁴⁹ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁵⁰ Tamże.

dzień m.in. odbyła wycieczkę do Częstochowy na Jasną Górę, wycieczkę szlakiem warowni jurajskich. Przeprowadzono konkursy wiedzy o Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, wiedzy o parkach narodowych oraz blok konkurencji rekreacyjnych. W ramach XVI Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych w dniach 23–26 czerwca 1995 r. w Suwałkach odbył się Centralny Zlot Młodzieży Szkół Rolniczych. Miejscem zlotu był Stary Folwark nad jeziorem Wigry⁵¹.

Z inicjatywy Rady Wojewódzkiej LZS w Białej Podlaskiej oraz Zarządu Głównego Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej i Zarządu Krajowego ZMW organizowano „Ogólnopolską Akcję Turystyczną «Szlakiem Oręża Polskiego»”⁵². Głównym celem imprezy było poznanie historii „walk jednostek polskich w II wojnie światowej”. Jedną z takich imprez odbyła się 27 września 1987 r. w Radzynie Podlaskim. Na konkurs nadesłało prace 20 sekcji turystycznych Zrzeszenia LZS, Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej i ZMW. Pierwsze miejsce przypadło Radzie Gminnej Zrzeszenia LZS w Radzynie Podlaskim, II zajął Klub Turystyki Pieszej Chodak Świeszyno (województwo koszalińskie), zaś III – Ludowy Klub Turystyczny Wyczół Gościeradz (woj. bydgoskie)⁵³.

Członkowie Zrzeszenia LZS i ZMW uczestniczyli w 1988 r. w I Ogólnopolskim Rajdzie Pieszym pod nazwą „Szlakiem Martyrologii Wsi Polskiej – Michniów 88” (województwo kieleckie)⁵⁴. Imprezę turystyczną zorganizowano, czcąc pamięć 203 mieszkańców Michniowa, zamordowanych przez Niemców w lipcu 1943 r. W rajdzie uczestniczyły 22 drużyny z 10 województw. Uczestnicy przebyli trasę 22 km, realizując wyznaczone zadania, m.in. „ocenę trzech punktów w lesie na wydzielonym stanowisku”, „sporządzenie własnej trasy przemarszu oraz przeprowadzenie wywiadu dotyczącego czasów okupacji z osobą mieszkającą na trasie wycieczki”. Na program rajdu złożyły się także, konkurs wiedzy o Ziemi Kieleckiej (zwyciężyła Elżbieta Domańska) oraz konkurs wiedzy o martyrologii wsi polskiej (I miejsce zajął Zbigniew Mroziński – Wyczół II).

Cykliczną imprezą turystyczną o charakterze ogólnopolskim był Narciarski Rajd Chłopski w Rajczy⁵⁵. W dniach 18–21 lutego 1988 r. odbyła się jubileuszowa, XX edycja rajdu. Uczestniczyli w nim m.in. uczniowie PTP w Pszczelej Woli, ZSR w Kluczo-

⁵¹ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁵² SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część I-III, b. pag.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Ogólnopolski Narciarski Rajd Chłopski w Rajczy – początki rajdu sięgają 1947 r., kiedy po raz pierwszy młodzież wiejska mieszkająca na obszarze Beskidu Żywieckiego spotkała się na imprezie turystycznej w Rajczy. W latach pięćdziesiątych XX w., impreza nabrała rozmachu i urosła do rangi powiatowych i wojewódzkich mistrzostw. Od 1967 r. spotkaniom turystów wiejskich w Rajczy patronowała Rada Główna Zrzeszenia LZS, a impreza otrzymała rangę ogólnokrajową (od 1993 r. międzynarodową). W programie imprezy oprócz rajdów turystyczno – narciarskich znajdowały się inne imprezy, m.in. slalom gigant, bieg płaski. Natomiast na zakończenie imprezy odbywał się tradycyjny festyn ludowy połączony z konkursami i występami regionalnych zespołów artystycznych.

wicach, ZSR w Sędziejowicach. W klasyfikacji drużynowej zwyciężyli turyści wiejscy LZS Oświęcim, zaś w wojewódzkiej – Sieradz. Młodzież wiejska uczestniczyła w kolejnym (XXI) rajdzie w Rajczy – 16–19 lutego 1989 r., m.in. województwo lubelskie reprezentowały ponownie ekipy PTP w Pszczelnej Woli oraz ZSR w Kluczkowicach⁵⁶. W tym miejscu należy podkreślić, iż w drugiej połowie lat osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. na narciarskich trasach w Rajczy dominowało województwo sieradzkie (reprezentowane przez ZSR z Sędziejowic)⁵⁷. W 1988, 1990 i 1992 r. narciarze z sieradzkiego zwyciężyli w klasyfikacji wojewódzkiej⁵⁸. Natomiast w 1986, 1991 i 1993 r. województwo sieradzkie zajęło II miejsce w klasyfikacji województw⁵⁹. Ponadto w rywalizacji drużynowej „elżetesiacy” z Sędziejowic w 1986 i 1990 r. wywalczyli I miejsce, a w 1991 r. na podium stanęły aż dwie drużyny ZSR w Sędziejowicach – zajmując II i III miejsce⁶⁰.

Fot. 9. XX Ogólnopolski Narciarski Rajd Chłopski. Rajcza 1988 r.

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.

⁵⁶ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁵⁷ „Nad Wartą” 1986, nr 10, s. 12; 1989, nr 10, s. 12.

⁵⁸ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.; Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag. „Wiadomości Sportowe” 1990, nr 7–8, s. 2; 1992, nr 2, s. 16–17.

⁵⁹ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.; Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

⁶⁰ „Nad Wartą”, 1986 nr 10, s. 12; „Wiadomości Sportowe”, 1986 nr 8, s. 2; „Wiadomości Sportowe”, 1990 nr 7–8, s. 2.

W lutym 1993 r. w Rajczy odbył się jubileuszowy XXV Ogólnopolski Narciarski Rajd Chłopski, który był jednocześnie I Międzynarodowym Rajdem Polsko-Słowackim⁶¹. W XXVI Ogólnopolskim Rajdzie Narciarskim w Rajczy, który odbył się 10–13 lutego 1994 r. uczestniczyło 17 reprezentacji wojewódzkich: Bielsko-Biała, Częstochowa, Elbląg, Kalisz, Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Łomża, Olsztyn, Ostrołęka, Siedlce, Sieradz, Tarnów, Warszawa, Włocławek i Wrocław⁶².

W dniach 29 lutego – 3 marca 1996 r. w Białym Dunajcu odbył się I Ogólnopolski Podhalański Rajd Chłopski LZS⁶³. Patronat nad zlotem objął Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki. W zlocie uczestniczyły 23 ekipy wojewódzkie. Drużynę województwa lubelskiego reprezentowało 50 turystów-narciarzy z gmin Krzczonów, Ostrówek i Strzyżewice (Pszczela Wola). II Ogólnopolski Podhalański Rajd Chłopski LZS odbył się w dniach 27.02–2.03. 1997 r. W rajdzie uczestniczyli reprezentanci 23 województw. W klasyfikacji końcowej I miejsce zajęło województwo bielskie, przed wrocławskim i ostrołęckim⁶⁴.

Wieloletnią tradycję posiadał Ogólnopolski Zlot Turystów Wiejskich (OZTW) na Lubelszczyźnie. W 1990 r. odbyła się XXV edycja zlotu w Puławach, pod hasłem „W widłach Wisły i Wieprza”⁶⁵. Ideą przewodnią zlotu była rocznica 70-lecia „Cudu nad Wisłą”. W zlocie uczestniczyło 300 osób z dziesięciu województw. Następny XXVI OZTW na Lubelszczyźnie odbył się w Firleju 23–26 maja 1991 r.⁶⁶ Myślą przewodnią zlotu było hasło „Śladami 27 Wołyńskiej Dywizji AK”. W zlocie wzięło udział 300 osób z 9 województw. W ramach zlotu rywalizowano w następujących konkursach: konkurs wiedzy o Lubelszczyźnie i regionie lubartowskim; historii Armii Krajowej okręgu lubelskiego, wiedzy o ruchu drogowym i ochronie przeciwpożarowej. Zorganizowano konkurencje rekreacyjno-sportowe, m.in. zawody w piłce siatkowej (3-osobowej) i konkurs przeciągania liny. W rywalizacji zlotowej zwyciężyła drużyna ZSR Leśna Podlaska (województwo białkopodlaskie). Kolejny – XXVII OZTW na Lubelszczyźnie odbył się od 28 do 31 maja 1992 r. w Kluczkowicach⁶⁷. W zlocie, który odbył się pod hasłem „200-lecia ustanowienia Krzyża Virtuti Militari”, uczestniczyli reprezentanci z 5 województw: bielskiego, krakowskiego, lubelskiego, olsztyńskiego i siedleckiego. W ramach zlotu odbył się m.in. konkurs wiedzy „200-lecia ustanowienia Krzyża Virtuti Militari”; konkursy rekreacyjne: przeciągania liny i tor przeszkód oraz program artystyczny. Kolejny, XXVIII OZTW na Lubelszczyźnie odbył się w dniach 27–30 maja 1993 r. pod hasłem „Śladami Po-

⁶¹ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

⁶⁵ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

wstania Styczniowego”⁶⁸. Jubileuszowy, XXX OZTW na Lubelszczyźnie został zorganizowany 25–28 maja 1995 w Ośrodku Wypoczynkowym „Marina” nad Zalewem Zemborzyckim⁶⁹. Hasłem przewodnim zlotu było powiązanie turystyki z rodziną i ekologią „Turystyka – Rodzina – Ekologia”. W zlocie uczestniczyło 260 osób z 5 województw: bielskiego, lubelskiego, olsztyńskiego, piotrkowskiego i włocławskiego. W ramach zlotu przeprowadzono wycieczkę „metodyczną” po okolicach Zalewu Zembrzyckiego, konkursy wiedzy, prezentacje artystyczne ekip wojewódzkich, wycieczkę po Lublinie, występy zespołów artystycznych. Klasyfikację drużynową zlotu wygrała ekipa z województwa bielsko-bialskiego, przed Piotrkowem Trybunalskim i Lublinem.

Kolejną imprezą turystyczną rangi ogólnopolskiej był Centralny Zlot Organizatorów i Instruktorów Turystyki Wiejskiej. W Krościenku n. Dunajcem, w dniach 13–16 czerwca 1991 r., odbyła się XVII edycja zlotu⁷⁰. W ramach zlotu dokonano m.in. podsumowania konkursu kronik WKTW. W konkursie kronik zwyciężyło województwo nowosądeckie (za 1990 r.).

Począwszy od 1984 r. organizowano Ogólnopolską Olimpiadę Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej Mieszkańców Wsi (OOWTKMW). W pierwszej edycji w eliminacjach tej imprezy wzięło udział 11 000 osób z 35 województw; w 1985 r. w eliminacjach uczestniczyło 17 660 osób z 35 województw; w 1986 r. – 13 800 osób z 21 województw; w 1987 r. – 21 200 osób z 30 województw⁷¹. 3 września 1988 r. odbyły się eliminacje do olimpiady w województwie lubelskim w Starym Lesie k. Lublina⁷². Zwycięzcami eliminacji w województwie lubelskim zostali Agnieszka Skwarek (Końskowola) i Jacek Filipczak (Trawniki). Finał V OOWTKMW w 1988 r. odbył się w dniach 30 września – 2 października w Kielcach⁷³. Uczestniczyło w nim 47 osób z 30 województw. Składał się z części praktycznej (marsz na orientację na dystansie 5 km w określonym czasie, tor sprawności fizycznej, udzielenie pierwszej pomocy, określenie odległości wyznaczonych przedmiotów w terenie) i teoretycznej (test krajoznawczy składający się z 60 pytań, dotyczących wiedzy o Norwegii, wiedzy o województwie kieleckim, walorów turystycznych Polski oraz testu topograficznego). Najlepszym uczestnikiem olimpiady został Włodzimierz Ranoszek, wyprzedzając Czesława Sumisławskiego (województwo szczecińskie) i Wojciecha Felińskiego (koszalińskie). Kolejny finał centralny olimpiady odbył się w Poznaniu 9–11 listopada 1990 r.⁷⁴ Impreza zgromadziła 47 finalistów z 20 województw. Oprócz tradycyjnych konkurencji praktycznych, rywalizowano w części teoretycznej. Na część teoretyczną tym razem składały się następujące elementy: konkurs

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁷¹ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988, s. 58.

⁷² SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże.

wiedzy o krajach Beneluksu (głównie w aspektach historii i kultury), walory turystyczno-krajoznawcze Polski i Wielkopolski. Zwycięzcą olimpiady został reprezentant województwa elbląskiego Piotr Stec, II miejsce zajął Paweł Dudek (województwo koszalińskie), a III Grzegorz Lendzień (województwo lubelskie, uczeń II klasy Liceum Ogólnokształcącego w Łęcznej).

W II połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. Olimpiada Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej – w ramach jednego z punktów programu imprezy – corocznie poświęcona była wiedzy o różnych krajach, m.in. w 1996 r. Austrii, w 1997 r. Czechom, w 1998 r. Szwecji⁷⁵. XIII finał centralny OOWTKMW odbył się 8–10 listopada 1996 r. w Krakowie⁷⁶. W programie finału przewidziano m.in. konkursy wiedzy o walorach turystyczno-krajoznawczych województwa krakowskiego i Polski, konkurs wiedzy o Austrii oraz znajomości topografii. Klasyfikację drużynową zdominowała reprezentacja Krosna, II miejsce zajęli w olimpiadzie reprezentanci Jeleniej Góry, natomiast III – Wałbrzycha.

Członkowie Wojewódzkich Zrzeszeń LZS uczestniczyli w imprezach turystycznych rangi regionalnej, m.in. uczniowie ZSR w Kluczkowicach (gmina Opole Lubelskie) brali udział 21 stycznia 1989 r. w Wojewódzkim Rajdzie Narciarskim „Śnieżnym Szlakiem” (województwo lubelskie)⁷⁷. Działacze turystyczni Zrzeszenia LZS z województwa lubelskiego zainicjowali Ogólnopolską Akcję Turystyczną pt. „Szlakiem Oręża Polskiego”⁷⁸. Lublinianie do oceny centralnej zgłosili Rajd Samochodowo-Pieszy na „Porytowe Wzgórze”, zorganizowany przez Wojewódzki Klub Organizatorów Turystyki przy Wojewódzkim Zrzeszeniu LZS. Akcenty wychowawcze i kształcące były obecne w Wojewódzkim Zlocie Kół i Klubów Turystyczno-Krajoznawczych, zorganizowanym przez Wojewódzkie Zrzeszenie LZS Lublin 30–31 marca 1996 r. w Ostrowie Lubelskim⁷⁹. W trakcie zlotu odbył się rajd pieszy, konkursy wiedzy, zwiedzanie Poleskiego Parku Narodowego. Wzięło w nim udział 40 osób z LZS z Bychawy, Niedrzwicy, Ostrowa Lubelskiego, Puław i Zakrzówka, a także Klubu Turystycznego „Dreptak” oraz członkowie WKTW.

W ramach działalności Zrzeszenia LZS prowadzono działalność wydawniczą, m.in. w 1992 r. Rada Główna Zrzeszenia LZS wydała „Materiały pomocnicze dla wykładowców na kursach organizatorów turystyki oraz ich uczestników”. W 1995 r. Rada Wojewódzka Zrzeszenia LZS w Opolu wydała dwujęzyczny folder „Turawa”, natomiast Wojewódzkie Zrzeszenie LZS w Łomży opublikowało folder „Szlakiem Biebrzy”⁸⁰.

⁷⁵ SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 68.

⁷⁶ SAWZLZSL, Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, część IV, b. pag.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ SAKZLZSW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 70–71.

Turystyka i rekreacja fizyczna były obok sportu, jednymi z najważniejszych działań podejmowanych przez Zrzeszenie LZS w latach 1975–1998. Zrzeszenie LZS w omawianym okresie było jedną z najliczniejszych organizacji w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym. W działalności turystyczno-krajoznawczej Zrzeszenie LZS korzystało z dużego zasobu własnej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. Organizowało na własne potrzeby kształcenie kadry instruktorów i organizatorów turystyki i rekreacji fizycznej. Największą liczbę sekcji i członków sekcji turystycznych posiadało w II połowie lat siedemdziesiątych XX w. Liczba sekcji turystycznych obniżyła się w okresie 1975–1998 ponad 11-krotnie. Znaczący regres liczby sekcji i członków sekcji turystycznych nastąpił w okresie transformacji ustrojowej (po 1989 r.). Zrzeszenie LZS organizowało imprezy turystyczne i rekreacyjne o charakterze międzynarodowym, ogólnopolskim i lokalnym. Zrzeszenie koncentrowało się głównie na turystyce kwalifikowanej z szerokim programem krajoznawczym i patriotycznym. Pod względem liczby organizowanych imprez, jak również uczestników imprez turystyczno-rekreacyjnych, najbardziej prężna działalność przypadała na II połowę lat siedemdziesiątych XX w. Działalność turystyczno-rekreacyjna Zrzeszenia LZS nieco osłabła w latach osiemdziesiątych XX w., natomiast widoczny regres tej działalności nastąpił w latach transformacji ustrojowej. W imprezach turystyczno-rekreacyjnych uczestniczyła społeczność wiejska w różnym wieku, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży szkolnej.

2. Turystyka i rekreacja w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1999–2015

Według danych z lat 2000–2003 w ramach Krajowego Zrzeszenia LZS było zorganizowanych około 1100 sekcji turystycznych, natomiast w latach 2008–2014 liczba sekcji zmniejszyła się z 1071 do 951. W omawianym okresie liczebność sekcji wynosiła od 12 901 do 19 210 członków (tab. nr 16). Wśród Zrzeszeń Wojewódzkich LZS o największej liczbie sekcji i członków sekcji turystycznych należy wymienić: lubelskie, małopolskie, podlaskie i wielkopolskie⁸¹. W rozwoju turystyki i rekreacji znaczącą rolę odgrywała kadra szkoleniowa. Zrzeszenie organizowało kursy instruktorów i organizatorów turystyki i rekreacji. Kadre dydaktyczną na kursach stanowili wykładowcy wyższych uczelni, jak również działacze turystyczni Zrzeszenia LZS posiadający odpowiednie kwalifikacje. Największą liczbę kursów kształcących kadry dla potrzeb turystyki i rekreacji – na szczeblu centralnym – Zrzeszenie LZS przeprowadziło w 1999 r. Zorganizowano 15 kursów organizatorów turystyki; w tym 8 kursów turystyki pieszej (przeszkolono na nich 321 osób),

⁸¹ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 44–45.

1 kurs turystyki motorowej (przeszkolono 44 osoby), 2 kursy turystyki kajakowej (przeszkolono 72 osoby), 3 kursy turystyki kolarskiej (przeszkolono 116 osób), 1 kurs turystyki jeździeckiej (przeszkolono 36 osób). W latach następnych liczba organizowanych kursów przez Krajowe Zrzeszenie LZS uległa znaczącemu zmniejszeniu. W latach 2002–2012 przeprowadzano rokrocznie od 4 do 6 kursów organizatorów turystyki, które ukończyło od 104 do 178 osób (tab. nr 16).

W kursach uczestniczyli głównie działacze społeczni Zrzeszenia LZS oraz kadra pedagogiczna z wiejskich szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Część uczestników kursów wywodziła się spośród pracowników umysłowych, „zatrudnionych w instytucjach i przedsiębiorstwach funkcjonujących w środowisku działania Zrzeszenia”, a także spośród pracowników różnego szczebla administracji samorządowej oraz osób prowadzących działalność gospodarczą⁸². Program kursów zawierał m.in. wiedzę z zakresu turystyki wiejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki.

Na polu turystyki i rekreacji Krajowe Zrzeszenie LZS współpracowało na szczeblu ogólnopolskim z resortami administracji państwowej, m. in. z UKFiT (do 1 marca 2000 r.); Departamentem Turystyki w Ministerstwie Transportu i Gospodarki Morskiej (od 21 czerwca 2000 r. Ministerstwem Gospodarki; od 1 stycznia 2003 r. Ministerstwem Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej); Departamentem Turystyki w Ministerstwie Sportu i Turystyki (MSiT); Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, MEN (w okresie od 19 października 2001 r. do 1 września 2005 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu – MENiS), od 1 września 2005 r. – Ministerstwem Sportu (od 23 sierpnia 2007 r. – MSiT)⁸³. Ponadto, na polu turystyki i rekreacji, Zrzeszenie LZS współpracowało z PTTK, Polskim Towarzystwem Schronisk Młodzieżowych (PTSM), PZM, Krajowym Związkiem Rolników i KZRKiOR⁸⁴.

W ramach działalności turystyczno-rekreacyjnej organizowano imprezy o charakterze międzynarodowym, ogólnopolskim oraz regionalnym i lokalnym. Imprezą turystyczną o charakterze międzynarodowym, były organizowane od 1992 r. Polsko-Niemieckie Rajdy Rowerowe „Dobrego Sąsiedztwa”⁸⁵. Jeden z takich rajdów odbył się w dniach od 27 czerwca do 4 lipca 2009 r. Trasa rajdu rowerowego przebiegała z Forst (Niemcy), a następnie przez Szprotawę – Wiechlice – Wołów – Syców – Opole i kończyła się w Częstochowie. Polsko-Niemieckie Rajdy Rowerowe „Dobrego Sąsiedztwa” organizowano z inicjatywy Krajowego i Lubuskiego Zrzeszenia LZS.

⁸² SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 77.

⁸³ M.in.: SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 43–44.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Zob. E. Małolepszy, A. Piłomiński, *Sport i turystyka w działalności Lubuskiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1999–2013. Zarys problematyki*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria praktyce*, Konin 2014, s. 169.

Tab. nr 16. Liczba sekcji i członków sekcji turystycznych oraz kursy organizatorów turystyki w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2014

Rok	Liczba sekcji turystycznych	Liczba członków	Liczba kursów organizatorów turystyki	Liczba osób kończących kursy
1999	–	–	15	589
2000	1089	16 994	–	–
2001	1032	16 941	–	–
2002	1101	18 559	5	176
2003	1117	17 766	5	176
2004	–	–	6	210
2005	–	–	5	178
2006	–	–	5	135
2007	–	–	5	135
2008	1171	19 210	6	159
2009	1029	17 039	6	156
2010	1050	16 701	5	130
2011	1015	15 086	5	136
2012	942	14 226	4	104
2013	874	12 901	–	–
2014	951	13 081	–	–
Razem			72	2125

Źródło: SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 77; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 76–77; Sprawozdanie z turystyki za 2012 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2012 r.; Sprawozdanie z działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w zakresie turystyki z lat 2008–2014, b. pag.

Z inicjatywy Krajowego Zrzeszenia LZS, a także zrzeszeń wojewódzkich organizowano imprezy turystyczno-rekreacyjne o charakterze ogólnopolskim, m.in. Ogólnopolską Olimpiadę Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej Mieszkańców Wsi, Ogólnopolski Narciarski Rajd Chłopski LZS, Ogólnopolski Pieszy Złot Ekologiczny w Borach Tucholskich, Ogólnopolski Podhalański Rajd Narciarski, Ogólnopolski Rajd Pieszy LZS „Szlakami kultury, szlakami cystersów”, Ogólnopolski Spływ Kajakowy „Krutynia”, Ogólnopolski Wielodyscyplinowy Rajd Turystyczny LZS po Ziemi Oświęcimskiej, Ogólnopolski Złot Organizatorów Turystyki, Ogólnopolski Złot Szkoleniowo-Turystyczny Młodzieży Szkolnej, Ogólnopolski Złot Turystów Wiejskich na Lubelszczyźnie, Ogólnopolski Złot Turystyczny na Westerplatte, Ogólnopolski Złot Turystyczny Szlakiem Nadpilicznym, Złot Organizatorów i Instruktorów Turystyki Wiejskiej⁸⁶. W latach 1999–2015 Krajowe Zrzeszenie LZS

⁸⁶ SAKZLZSW, Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 46; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 60–63; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 75–76.

w ciągu roku realizowało od 9 do 21 imprez turystyczno-rekreacyjnych o charakterze ogólnopolskim i międzynarodowym. Rokrocznie uczestniczyło w nich od 1324 osób do 4474 (tab. nr 17).

Imprezy turystyczno-rekreacyjne o zasięgu ogólnopolskim nie tylko cechowały się elementami aktywnego wypoczynku, lecz przede wszystkim posiadały walory zdobywania wiedzy – w teorii i praktyce (element kształcenia przez całe życie); służyły promocji turystycznej danej miejscowości i regionu, np. Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej Mieszkańców Wsi była co roku poświęcona wiedzy na temat wybranego kraju – m.in. w 2001 r. Hiszpanii, w 2002 r. Portugalii, w 2003 r. Grecji. Ogólnopolski Podhalański Rajd Narciarski służył propagowaniu turystyki wiejskiej, głównie agroturystyki. Dla młodzieży szkolnej obecne w programie imprez sportowo-turystycznych były elementy turystyki krajoznawczej i patriotycznej, np. Ogólnopolski Zlot Szkoleniowo-Turystyczny Młodzieży Szkolnej, Ogólnopolski Zlot Turystyczny na Westerplatte.

Świętokrzyskie Zrzeszenie LZS przy współpracy z Krajowym Zrzeszeniem LZS organizowało turystyczną imprezę ogólnopolską – Rajd Pieszy LZS „Szlakami kultury, szlakami cystersów” z lokalizacją w Pińczowie. Wśród działaczy – organizatorów – rajdu należy wymienić małżeństwo Magdalenę i Stanisława Steckiewiczów – nauczycieli Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Chroberzy⁸⁷. W maju 2010 r. odbył się w Pińczowie XXII Ogólnopolski Rajd Pieszy LZS „Szlakami kultury, szlakami cystersów”⁸⁸. Uczestnicy rajdu, w pierwszym dniu współzawodniczyli w następujących konkurencjach: sprawnościowym torze przeszkód, konkursie wiedzy o Kielecczyźnie, konkursie wiedzy o zakonie cystersów. W drugim dniu, uczestnicy rajdu odbyli wycieczkę turystyczno-krajoznawczą do Sandomierza. W rajdzie brało udział 15 drużyn (80 osób) z 4 województw: lubelskiego, łódzkiego, mazowieckiego i świętokrzyskiego. W klasyfikacji powiatowej rajdu zwyciężył Pińczów, wyprzedzając Piotrków Trybunalski i Mińsk Mazowiecki; natomiast w klasyfikacji wojewódzkiej zwyciężyli turyści z województwa świętokrzyskiego. We wrześniu 2012 r. została przeprowadzona XXIV edycja Ogólnopolskiego Rajdu Pieszego „Szlakami kultury, szlakami cystersów” w Pińczowie⁸⁹. Rajd zorganizowano z inicjatywy Krajowego Zrzeszenia LZS, jak i Świętokrzyskiego Zrzeszenia LZS. W imprezie w 2012 r. uczestniczyło 71 osób z województw: kujawsko-pomorskiego, łódzkiego, mazowieckiego i świętokrzyskiego. W ramach rajdu odbyły się konkursy wiedzy nt. o chrześcijaństwie w Polsce, o województwie świętokrzyskim (geografia, przyroda, historia) oraz turystyczny tor przeszkód. W klasyfikacji drużynowej zwyciężył Zespół Szkół Centrum Kształcenia Ustawicznego w Chroberzy (województwo świętokrzyskie); w klasyfikacji województw – świętokrzyskie.

⁸⁷ Zob. E. Małolepszy, A. Płomiński, *Sport i turystyka Sport i turystyka w działalności Świętokrzyskiego...*, s. 208–209.

⁸⁸ „Wiadomości Sportowe”, lipiec 2010, s. 18–19.

⁸⁹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2012, s. 13; „Sportowe Wieści” 2012, nr 2/22, s. 11.

Imprezą turystyczną o najdłuższej tradycji w działalności Zrzeszenia LZS był Ogólnopolski Zlot Turystów Wiejskich na Lubelszczyźnie. Początki zlotu sięgają połowy lat sześćdziesiątych XX w.⁹⁰ W 2010 r. zlot został zorganizowany w Okunince k. Włodawy przez działaczy Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie. W ramach zlotu zrealizowano „regulaminowe konkurencje zlotowe” oraz w ramach programu turystyczno-krajoznawczego zwiedzanie Włodawy wraz z pojezierzem łączyńsko-włodawskim. W zlocie wzięło udział 150 osób, w tym 120 uczniów szkół ponadgimnazjalnych, z 4 województw: lubelskiego, łódzkiego, mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego.

Tradycje Ogólnopolskiego Podhalańskiego Rajdu Narciarskiego sięgają 1996 r.⁹¹ Rajd ten cieszył się zazwyczaj dość znaczącą liczbą uczestników, m.in. w XIV Ogólnopolskim Podhalańskim Rajdzie Narciarskim, który został przeprowadzony w dniach 12–13 marca 2009 r., uczestniczyło ponad 500 osób z 10 województw. Jednym z walorów rajdu była jego lokalizacja w Białym Dunajcu.

W połowie czerwca 2010 r. odbył się XXXV Ogólnopolski Zlot Organizatorów Turystyki i Młodzieży LZS w Nowęcinie k. Łeby⁹². W zlocie uczestniczyło 90 turystów z 5 województw. Na program zlotułożył się konkurs wiedzy turystyczno-krajoznawczej, sprawnościowy tor przeszkód, rzut łotką oraz turniej bocce (rzut kulami wg specjalnego regulaminu). W klasyfikacji wojewódzkiej zlotu zwyciężyło Wojewódzkie Zrzeszenie LZS w Lublinie.

O roli, jaką odegrało Krajowe Zrzeszenie LZS w ruchu turystyczno-rekreacyjnym w środowisku wiejskim, świadczy liczba imprez turystycznych oraz uczestników imprez turystycznych. W omawianym okresie (2000–2014), rokrocznie Krajowe Zrzeszenie LZS organizowało od 5565 do 8584 imprez turystycznych, w których uczestniczyło od 194 372 do 364 904 osób (tab. nr 17)⁹³.

Przykładem imprezy turystyczno-rekreacyjnej o charakterze regionalnym był Międzyregionalny Rodzinny Zlot Turystów LZS na Lubelszczyźnie⁹⁴. Jeden z takich zlotów odbył się w dniach 22–25 maja 2008 r. w Tomaszowie Lubelskim. W zlocie wzięło udział 100 uczestników z 4 województw. Program zlotu obejmował „drużynową wycieczkę pieszą na azymut, turystyczno-rekreacyjny tor przeszkód, konkurs wiedzy krajoznawczej o Lubelszczyźnie”⁹⁵. W ramach zlotu odbyła się wycieczka krajoznawcza po Roztoczu.

Ukoronowaniem imprez turystyczno-rekreacyjnych Krajowego Zrzeszenia LZS był Finał Centralny Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej LZS. Podczas finału XVII edycji, która odbyła się w 2000 r. w Zakopanem, uczestnicy

⁹⁰ „Wiadomości Sportowe”, lipiec 2010, s. 18–19.

⁹¹ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag., „Wiadomości Sportowe”, kwiecień 2009, s. 15.

⁹² Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Sport i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie...*, s. 39.

⁹³ Zob. M. Ordyłowski, L. Szymański, *Model rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej w Polsce i na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej 1945–2012*, Wrocław 2015, s. 128–131.

⁹⁴ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2008, s. 15.

⁹⁵ Tamże.

Tab. nr 17. Liczba imprez turystycznych i ich uczestników w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2014

Rok	Liczba imprez turystycznych o charakterze ogólnopolskim	Liczba uczestników imprez turystycznych charakterze ogólnopolskim	Liczba imprez turystycznych (ogółem)	Liczba uczestników imprez turystycznych (ogółem)
1999	21	4474	–	–
2000	13	3250	6034	283 181
2001	13	3150	5885	261 868
2002	12	2763	6482	277 273
2003	11	2647	6556	267 865
2004	11	2605	7526	300 277
2005	11	2413	8584	349 134
2006	9	1650	8329	333 270
2007	10	1865	8036	253 659
2008	10	2170	7917	355 970
2009	10	1656	7041	364 904
2010	10	1411	7391	337 415
2011	10	1510	6237	228 814
2012	10	1324	5812	205 282
2013	12	1670	5565	194 372
2014	11	1376	6046	195 948

Źródło: SAKZLZSW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r., s. 67–68; Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa maj 2004, s. 46, 55; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa maj 2008, s. 62, 78–80; Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 74–76, 92–93; Sprawozdanie z turystyki za 2012 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2012 r.; Sprawozdanie z turystyki za 2013 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2013 r.; Sprawozdanie z turystyki za 2014 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2014 r.; Sprawozdanie z działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w zakresie turystyki z lat 2008–2014, b. pag.

rywalizowali w konkursie wiedzy z zakresu historii chrześcijaństwa i Włoch, walorów krajoznawczych Polski, z uwzględnieniem Tatr i Podhala oraz współzawodnictwa praktycznego: marsz na orientację, kolarski tor przeszkód⁹⁶. W konkurencji indywidualnej zwyciężył Henryk Szczęch (Piotrków); w rywalizacji powiatów – Łuków, we współzawodnictwie wojewódzkim – Lublin. Finał XXX Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej odbył się 8–10 listopada 2013 r. w Zakopanem⁹⁷. W imprezie uczestniczyło 250 osób (ponadto 200 osób poza konkursem) z 12 województw, reprezentujących 26 powiatów. Finał obejmował m. in. zagadnienia z zakresu wiedzy o Unii Europejskiej, wiedzy o walorach krajoznawczych Polski,

⁹⁶ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2000, s. 6.

⁹⁷ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 18.

wiedzy o historii i walorach turystyczno-krajoznawczych Litwy, a także „zestaw topograficzny” – „kreślenia profili terenu i marszruty wg azymutu”⁹⁸. Organizatorzy Olimpiady przeprowadzili dla uczestników wycieczki po powiecie tatrzańskim. Organizatorem imprezy, oprócz Krajowego Zrzeszenia LZS było Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Małopolskie Zrzeszenie LZS w Krakowie. Ostatnia edycja – XXXII – Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej LZS odbyła się w dniach 6–8 listopada 2015 r. w Zakopanem⁹⁹. Jak czytamy w „Wiadomościach Sportowych”, „Celem olimpiady było pogłębienie umiejętności uprawiania turystyki kwalifikowanej, zapoznanie z walorami krajoznawczymi i historycznymi Beneluxu, Polski i regionu Karpat oraz upowszechnianie wiedzy o Unii Europejskiej”¹⁰⁰.

W działalności turystycznej Zrzeszenie LZS koncentrowało się głównie na turystyce kwalifikowanej z szerokim programem krajoznawczym i patriotycznym. Zasadniczą formą była organizacja rajdów, spływów, wycieczek, zlotów, trwających od 2 do 3 dni¹⁰¹. Szczególnie te formy turystyki były preferowane w pracy turystycznej z młodzieżą szkolną.

W celu rozpowszechnienia masowej kultury fizycznej – w ramach „Sportu dla Wszystkich” – w tym działalności sportowo-rekreacyjnej i czynnego wypoczynku, organizowane były imprezy na szczeblu regionalnym i lokalnym: organizacja lig gminnych i mistrzostw w różnych dyscyplinach sportu masowego np. grach sportowych, tenisie stołowym, Spartakiad i Igrzysk LZS i mieszkańców wsi – letnich i zimowych (turniej gmin i rodzin); festyny rekreacyjne, dożynkowe; pikniki; masowe biegi przełajowe mieszkańców wsi; eliminacje do imprez szczebla wojewódzkiego i centralnego¹⁰². Tylko we wrześniu 2008 r. przewidziano m.in. Międzyregionalny Zlot Rodzinny LZS „Rodzinne Grzybobranie” (Susiec, województwo lubelskie), Międzyregionalny Sportowo-Rekreacyjny Turniej Rodzinny LZS (Żerków, wielkopolskie), Międzyregionalny Zlot Rodzinny LZS (Mielno, zachodniopomorskie), Międzyregionalny Zlot Rodzinny LZS (Skaryszewy, pomorskie), Międzyregionalny Zlot Rodzinny LZS (Wysowa, małopolskie)¹⁰³. Jak czytamy w sprawozdaniu z działalności Krajowego Zrzeszenia LZS za lata 2008–2011, w ramach realizacji programu działalności sportowo-rekreacyjnej, Zrzeszenie LZS obejmowało również działaniem „grupy osób defaworyzowanych, zamieszkałych w środowisku i zagrożonych marginalizacją czy wykluczeniem społecznym, w tym osoby starsze, bezrobotne, żyjące w biedzie i niepełnosprawne”¹⁰⁴.

⁹⁸ Tamże.

⁹⁹ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2015, s. 16.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Rekreacja fizyczna i sport dla wszystkich w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1989–2010*, [w:] A. Bukova, K. Lukac (red.), *Rekreacyjny sport, zdravie, kvalitá života*, Košice 2012, s. 203.

¹⁰² Tamże, s. 201.

¹⁰³ „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2008, s. 13.

¹⁰⁴ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 22–24.

Zrzeszenie LZS, wspólnie z MEN (po utworzeniu – MSiT) organizowało dla dzieci i młodzieży szkolnej ze środowisk wiejskich i małomiasteczkowych – obozy i kolonie letnie pod hasłami: „Sportowe Wakacje”, „Sportowe Lato”. W ramach akcji „Sportowe Wakacje”, w latach 2000–2003 przeprowadzano rokrocznie od 69 do 144 obozów, w których brało udział od 1794 do 2557 dzieci i młodzieży. W kolejnych latach realizacja obozów oraz uczestników uległa zmniejszeniu. Liczba obozów w każdym roku wahała się w granicach od 34 do 72 obozów i od 800 do 1837 uczestników¹⁰⁵. Na przełomie I i II dekady XXI wieku liczba obozów i uczestników akcji „Sportowe Wakacje” uległa zmniejszeniu, m. in. w latach 2008–2011 organizowano od 16 do 32 obozów, w których uczestniczyło od 552 do 728 osób¹⁰⁶. Jak czytamy, w sprawozdaniu Krajowego Zrzeszenia LZS z działalności za lata 2008–2011, ważnym celem organizowania akcji „Sportowe Wakacje” było, „przeciwdziałanie patologiom społecznym (alkoholizm, narkomania, chuligaństwo), kształtowanie pozytywnych cech osobowości, zwłaszcza dyscypliny, koleżeństwa i odpowiedzialności oraz promowanie wolontariatu w sporcie wśród dzieci i młodzieży”¹⁰⁷. W latach 2008–2011 MSiT dofinansowało akcję „Sportowe Wakacje” w kwocie od 220 000 do 270 000 zł.

Krajowe Zrzeszenie LZS podejmowało działania na rzecz osób niepełnosprawnych w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym. Były to imprezy i zajęcia o charakterze sportowym, rekreacyjnym, turystycznym i kulturalnym. Głównym celem w tych aspektach działalności była integracja osób niepełnosprawnych i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu. Rada Główna Zrzeszenia LZS organizowała szkolenia animatorów zajęć sportowo-rehabilitacyjnych, m.in. w 2000 r. przeprowadzono 5 kursów zajęć rehabilitacyjnych dla osób niepełnosprawnych z zakresu gimnastyki korekcyjno-kompensacyjnej dla dzieci. W latach 2000–2003 organizowano w ciągu roku od 26 do 74 imprez na rzecz osób niepełnosprawnych, w których uczestniczyło od 5453 do 19 954 osób. W okresie następnym liczba imprez z udziałem osób niepełnosprawnych, jak również liczba uczestników uległa zmniejszeniu. W latach 2004–2007 zorganizowano w każdym roku, od 10 do 37 imprez z udziałem osób niepełnosprawnych, w których brało udział od 1846 do 9289 osób¹⁰⁸. W kolejnym okresie 2008–2011 Zrzeszenie LZS organizowało od 10 do 25 imprez dla osób niepełnosprawnych, w których brało udział od 2 029 do 5 092 uczestników¹⁰⁹.

Krajowe Zrzeszenie LZS realizowało w latach 2005–2006 program kolonii i obozów o charakterze sportowo-rekreacyjnym dla dzieci i młodzieży z rodzin

¹⁰⁵ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Rekreacja fizyczna...*, s. 202.

¹⁰⁶ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa, maj 2012, s. 69.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Rekreacja fizyczna...*, s. 202.

¹⁰⁹ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa, maj 2012, s. 28.

byłych pracowników Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej oraz z ubogich terenów wiejskich. Przeprowadzono 16 turnusów dla 525 osób. Począwszy od 2007 r. Zrzeszenie LZS realizowało także program „Promocja aktywności fizycznej w kontekście zapobiegania nadwadze – Trzymaj formę”. W 2007 r. udział w programie wzięło 14 000 osób, natomiast w 2008 r. – 500 osób¹¹⁰.

Krajowe Zrzeszenie LZS prowadziło w latach 1999–2014 bardzo aktywną działalność turystyczno-rekreacyjną, szczególnie w środowisku wiejskim. Zrzeszenie w omawianym okresie liczyło około 300 000 członków, z czego 2/3 stanowiły osoby do 18. roku życia. W odniesieniu do działalności turystyczno-rekreacyjnej Zrzeszenie liczyło ok. od 900 do ponad 1100 sekcji turystycznych z liczbą członków sięgającą ok. od 13 000 do 19 000. Organizowało na własne potrzeby kształcenie kadr instruktorskich w dziedzinie turystyki i rekreacji. Krajowe Zrzeszenie LZS organizowało imprezy turystyczno-rekreacyjne o charakterze międzynarodowym, ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym. Posiadały one, głównie charakter turystyki kwalifikowanej z formami turystyki krajoznawczej, patriotycznej i wychowawczej. Z inicjatywy Krajowego Zrzeszenia LZS, a także Zrzeszeń Wojewódzkich organizowano działalność w ramach sportu dla wszystkich – w zakresie sportu masowego. W działalności tej uczestniczyły osoby w różnym wieku, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży. Warto podkreślić, iż w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS brała udział też ta część społeczeństwa wiejskiego, która była biedna, zagrożona bezrobociem czy negatywnymi wpływami życia społecznego, jak alkoholizm czy chuligaństwo. Zrzeszenie LZS prowadziło działalność na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym elementy rehabilitacji ruchowej. Pomoc w działalności turystyczno-rekreacyjnej Zrzeszeniu LZS okazywały resorty administracji państwowej, szczególnie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, MEN oraz MSiT. Krajowe Zrzeszenie LZS odgrywało ważną rolę w popularyzacji i upowszechnianiu turystyki i rekreacji fizycznej w środowisku wiejskim w Polsce w latach 1999–2015.

¹¹⁰ Zob. E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Rekreacja fizyczna...*, s. 203.

Rozdział V

UZNANI SPORTOWCY, MEDALIŚCI IGRZYSK OLIMPIJSKICH (1976–2014)

W działalności Krajowego Zrzeszenia LZS, o czym wcześniej wspomniano, ważną rolę przywiązywano do sportu wyczynowego. W niniejszym rozdziale zostały ukazane sylwetki sportowców, którzy zdobyli medale igrzysk olimpijskich, będąc reprezentantami Zrzeszenia LZS. Medaliści igrzysk reprezentowali następujące dyscypliny sportowe: jeździectwo, kolarstwo, lekkoatletyka, łucznictwo, łyżwiarstwo szybkie, narciarstwo klasyczne, podnoszenie ciężarów i zapasy.

Bachleda-Curuś Katarzyna (SKŁ „Górnik” Sanok, Akademicki Związek Sportowy – AZS Zakopane, LKS „Poroniec” Poronin; łyżwiarstwo szybkie); urodziła się 1 stycznia 1980 r. w Sanoku, z domu Wójcicka; czterokrotna olimpijka, srebrna medalistka zimowych igrzysk olimpijskich w Soczi (2014) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (2400 m; wspólnie z Natalią Czerwonką, Katarzyną Woźniak i Luizą Złotkowską); brązowa medalistka zimowych igrzysk olimpijskich w Vancouver (2010) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (2400 m; z Woźniak i Złotkowską); XVI miejsce na zimowych igrzyskach w Turynie (2006) w wyścigu na dystansie 5000 m; srebrna medalistka mistrzostw świata (Soczi, 2013) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (m.in. razem Czerwonką i Złotkowską), VI miejsce w wyścigu na dystansie 3000 m; V lokata na mistrzostwach świata w 2009 r. w wyścigu na dystansie 1500 m w Vancouver oraz VIII pozycja na mistrzostwach Europy w Heerenveen¹.

Bobik Janusz (ur. 17 grudnia 1955 r. w Środzie Śląskiej), jeździectwo. Wychowanek trenera Andrzeja Kobylńskiego. Zawodnik LKS „Dragon” Nowielice. Uczestnik XXII Letnich Igrzysk Olimpijskich (Moskwa 1980 r.), gdzie wywalczył srebrny medal w drużynowym konkursie skoków przez przeszkody (wraz z Wiesławem Hartmanem, Janem Kowalczykiem i Marianem Kozickim). Podczas zawodów dosiadał konia o imieniu Szampan. Uczestnik mistrzostw Europy w Burghley (1977 r.) – V miejsce drużynowo we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierz-

¹ „Wiadomości Sportowe”, czerwiec 2009, s. 15; grudzień 2010, s. 15; grudzień 2013, s. 11; grudzień 2014, s. 12; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2013*, Warszawa 2014, s. 251.

chowego; mistrzostw Europy w Rotterdamie (1978 r.) – IX lokata drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody; mistrzostw Europy w Hickstead (1983 r.) – X pozycja drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody. Uczestnik 21 startów w Pucharze Narodów (1975–1985). Po zakończeniu kariery zawodniczej trener drużyny narodowej podczas letnich igrzysk w Barcelonie (1992 r.) i Atlancie (1996 r.) oraz prezes stadniny koni w Nowielicach².

Bródka Zbigniew (UKS „Błyskawica” Domaniewice, AZS Opole; łyżwiarstwo szybkie, short track), złoty medalista zimowych igrzysk olimpijskich w Soczi (2014) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu na dystansie 1500 m oraz brązowy medalista tych samych igrzysk w wyścigu drużynowym (wspólnie z Konradem Niedźwiedzkiem i Janem Szymańskim); brązowy medalista mistrzostw świata (2013) w wyścigu drużynowym (z Niedźwiedzkiem i Szymańskim); oraz V miejsce w wyścigu na dystansie 1000 m i VI w wyścigu na dystansie 1500 m; VIII pozycja w wyścigu drużynowym (z Niedźwiedzkiem i Szymańskim) na mistrzostwach świata w Inzell (Niemcy), w dniach 9–13 marca 2011 r.; VIII lokata w wyścigu drużynowym (z Niedźwiedzkiem i Szymańskim) na mistrzostwach świata w Heerenveen, 22–25 marca 2012 r.³

Głąb Andrzej (ur. 10 listopada 1966 r. w Chełmie), zapasy (styl klasyczny). Współpracował z trenerami Krzysztofem Łosiem, Janem Potockim, Andrzejem Wojdą, Stanisławem Krzesińskim, Ryszardem Świeradem. Zawodnik LKS „Gryf” Chełm. Uczestnik XXIV Letnich Igrzysk Olimpijskich w Seulu (1988 r.), gdzie zdobył srebrny medal w zapasach (styl klasyczny) w kat. 48 kg. W imprezach rangi mistrzostw świata i mistrzostw Europy zajmował następujące miejsca: MŚ 1986 – V, 1987 – IV, 1989 – V, ME 1986 – V, 1987 – V, 1988 – IV, 1989 – IV. Trzykrotny mistrz Polski (1988, 1989, 1993). Zwycięzca plebiscytu na najlepszego sportowca Zrzeszenia LZS w 1988 r. Po zakończeniu kariery sportowej instruktor w chełmskim „Gryfie”, a od 1999 r. asystent trenera polskiej kadry olimpijskiej⁴.

Halupczok Joachim (ur. 3 czerwca 1968 r. w Niwkach), kolarstwo. Współpracował z trenerami Marianem Staniszewskim, Erwinem Chmielem, Ryszardem Szurkowskim i Wacławem Skarulem. W latach 1982–1989 reprezentował

² „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 3; 1980 nr 30, s. 1; W. Duński, *Od Paryża 1924 do Sydney 2000. Polscy medaliści olimpijscy i paraolimpijcy. Encyklopedia ilustrowana*, Warszawa 2000, s. 72–73; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 160; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo*, Warszawa 2000, s. 10–11; *Mała encyklopedia sportu A–K*, Warszawa 1984, s. 85.

³ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11; grudzień 2014, s. 12; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2011*, Warszawa 2012, s. 332; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2012...*, s. 346–347; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2013...*, s. 251.

⁴ „Wiadomości Sportowe” 1989, nr 6, s. 1–3; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 208; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 197; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 18; A. Głąz i in., *Historia polskich zapasów 1922–2012*, Warszawa 2012, s. 58, 74, 162–163, 166, 269.

LKS „Ziemia Opolska”. Po przejściu na zawodowstwo (1990 r.) karierę sportową kontynuował w grupach zawodowych: „Diana – Colnago – Animex” (1990 r.); „Del Tongo – M.G. Animex” (1991 r.) i „GB – MG Boy’s” (1992 r.). Uczestnik XXIV Letnich Igrzysk Olimpijskich w Seulu (1988 r.), gdzie zdobył srebrny medal w wyścigu drużynowym na dystansie 100 km (wraz z Zenonem Jaskułą, Markiem Leśniewskim i Andrzejem Sypytkowskim). Podczas igrzysk występował również w drużynie torowców, która w klasyfikacji końcowej zajęła VII miejsce. Dwukrotny medalista mistrzostw świata z Chambery (1989 r.): złoto wywalczył podczas wyścigu indywidualnego; srebro w jeździe drużynowej (drużyna wystąpiła w „składzie olimpijskim”). Mistrz Polski seniorów w kolarstwie szosowym (1989 r.) oraz zdobywca VI (1988 r.) i IV (1989 r.) lokaty podczas Wyścigu Pokoju. Zwycięzca 55. Plebiscytu „Przeglądu Sportowego” na „Najlepszego Sportowca Polski” (1989 r.). Podczas krótkiej kariery zawodowej dużym sukcesem Joachima Halupczoka było także zajęcie II pozycji (wspólnie z Zenonem Jaskułą) w Trofeo Baracchi (1990 r.). Karierę sportową zakończył w 1992 r. z przyczyn zdrowotnych (arytmia serca). Zmarł 5 lutego 1994 r. w Opolu. Pochowany został na cmentarzu w Osowcu⁵.

Hartman Wiesław (ur. 23 października 1950 r. w Kwidzynie), jeździectwo. Współpracował m.in. z trenerami Janem Kubiakiem, Józefem Zagorą, Marianem Kowalczykiem i Henrykiem Roycewiczem. Zawodnik „Legii” Warszawa (służba wojskowa) i LKS „Nadwiślanin” Kwidzyn (1970–1986). Uczestnik XXII Letnich Igrzysk Olimpijskich (Moskwa 1980 r.), gdzie wywalczył srebrny medal w drużynowym konkursie skoków przez przeszkody (wraz z Januszem Bobikiem, Janem Kowalczykiem i Marianem Kozickim) na koniu Norton. Podczas igrzysk wystartował również w indywidualnym konkursie skoków przez przeszkody – uplasował się na VI miejscu. Uczestnik mistrzostw Europy w Rotterdamie (1978 r.) – IX lokata drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody oraz mistrzostw Europy w Hickstead (1983 r.) – X pozycja drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody. W latach 1975–1981 29 razy wziął udział w Pucharze Narodów, gdzie odniósł dwa zwycięstwa. Był trzykrotnym wicemistrzem Polski w skokach przez przeszkody (1976, 1978, 1980 r.) oraz dwukrotnie II wicemistrzem kraju (1983, 1986 r.). Po zakończeniu kariery sportowej zajął się działalnością trenerską w jeździectwie⁶.

⁵ „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 38, s. 1; D. Bakota, *Joachim Halupczok jako legenda polskiego kolarstwa – od sukcesów do tragicznego finału kariery sportowej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, t. XIV, nr 2, s. 143–152, <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.22>; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 72–73; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 206; B. Łatuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 20.

⁶ „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 3; 1980, nr 30, s. 1; 1980, nr 32, s. 4; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 250–251; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 207; B. Łatuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 21–22; *Mała encyklopedia sportu L-Ż*, Warszawa 1986, s. 36.

Jaskuła Zenon Władysław (ur. 4 czerwca 1962 r. w Śremie), kolarstwo. Współpracował z trenerami Bronisławem Krawczykiem, Jerzym Drzewieckim, Andrzejem Kołodziejczykiem, Adamem Gęszką, Marianem Więckowskim, Ryszardem Szurkowskim i Waławem Skarulem. Pierwsze kroki sportowe stawiał w LKS „Piast” Śrem. Następnie reprezentował LZS „Wielkopolska” (1982 r.), „Gwardię” Katowice (1983–1984) i WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp. (1985–1989). Po przejściu na zawodowstwo reprezentował grupy kolarskie „Diana – Colnago – Animex” (1990); „Del Tongo – M.G. Animex” (1991); „GB-MG Maglificio” (1992–1993); „Jolly Componibili-Cage” (1994); „Aki-Gipiemme” (1995); „Brescialat” (1996); „Mapei-GB” (1997). Uczestnik XXIV Letnich Igrzysk Olimpijskich (Seul, 1988 r.), gdzie zdobył srebrny medal w wyścigu drużynowym na dystansie 100 km (skład drużyny: Jaskuła, Joachim Halupczok, Marek Leśniewski i Andrzej Sypytkowski). Srebrny medalista mistrzostw świata z Chambery (1989 r.) w jeździe drużynowej (drużyna wystąpiła w składzie olimpijskim). Czterokrotny mistrz Polski seniorów w kolarstwie szosowym (jazda indywidualna na czas – 1986, 1987, 1988 r.; jazda parami z Lechem Piaseckim – 1985 r.), pięciokrotny wicemistrz kraju oraz trzykrotny brązowy medalista. Trzeci kolarz Wyścigu Pokoju z 1989 r. Podczas kariery zawodowej największy sukces odniósł w 1993 r., zajmując III miejsce w klasyfikacji końcowej Tour de France (wygrał XIV etap na Polach Elizejskich w Paryżu). W tym samym roku uplasował się na II pozycji w 59. Plebiscycie „Przeglądu Sportowego” na „Najlepszego Sportowca Polski”. Karierę sportową zakończył w 1997 r.⁷

Kłata Katarzyna (ur. 18 października 1972 r. w Sochaczewie), łucznictwo, zawodniczka LKS „Mazowsze” Teresin. Brązowa medalistka letnich igrzysk w Atlancie (1996 r.) w wieloboju drużynowym wraz z Iwoną Dziecioł-Marcinkiewicz i Joanną Nowicką. Srebrna medalistka halowych mistrzostw Europy w Oldenburgu (1998 r.). Dwukrotna mistrzyni Polski w wieloboju indywidualnym (1996, 1999 r.). Karierę sportową zakończyła w 2007 r.⁸

Małysz Adam (KS „Wisła – Ustronianka” Wisła; narciarstwo klasyczne), ur. 3 grudnia 1977 r. w Wiśle; czterokrotny olimpijczyk; czterokrotny medalista igrzysk olimpijskich. W zimowych igrzyskach w Salt Lake City (2002) zdobył 2 medale: srebrny w konkursie skoków na skoczni K-120 (zwyciężył Simon Ammann, Szwajcaria) i brązowy w konkursie skoków na skoczni K-90 (wygrał Ammann przed Niemcem Svenem Hannawaldem). Ponadto wspólnie z Robertem Mateją, Tomaszem Pochwałą i Tomisławem Tajnerem zajął VI miejsce w konkursie drużynowym. W zimowych igrzyskach w Vancouver (2010) zdobył 2 srebrne medale

⁷ „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 38, s. 1; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 277–278; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 214–215; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 23–24; B. Woltmann, R. Urban (red.), *Ruch olimpijski na Ziemi Gorzowskiej*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 136–139.

⁸ Zob. W. Duński, *Od Paryża...*, s. 330–331; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 227; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 26.

w konkursie skoków na skoczni K-95 (zwygrzył Simon Ammann) i w konkursie na skoczni K-125 (wygrał Ammann). Z kolei w konkursie drużynowym (wspólnie ze Stefanem Hulą, Łukaszem Rutkowskim i Kamilem Stochem) uplasował się na VI miejscu. Był też uczestnikiem zimowych igrzysk w Turynie (2006), podczas których zajął VII lokatę w konkursie skoków na skoczni K-106 i XIV w konkursie skoków na skoczni K-125. Ze Stefanem Hulą, Robertem Mateją i Kamilem Stochem uplasował się na V pozycji w drużynowym konkursie skoków na skoczni K-125. Natomiast podczas zimowych igrzysk w Nagano (1998) zajął LI miejsce w konkursie skoków na skoczni K-90 i LII w konkursie skoków na skoczni K-120, a VIII w konkursie drużynowym (razem z Łukaszem Kruczkim, Robertem Mateją i Wojciechem Skupniem).

Adam Małysz wywalczył na mistrzostwach świata 6 medali (4 złote, 1 srebrny, 1 brązowy). Podczas mistrzostw świata w Lahti w 2001 r. zdobył złoty medal w konkursie skoków na skoczni „normalnej” oraz srebrny na „dużej”. Z kolei w 2003 r. we włoskiej miejscowości Val di Fiemme został dwukrotnym mistrzem świata. Kolejne mistrzostwo świata wywalczył w 2007 r. (Sapporo, skocznia „normalna”). Zdobył też brązowy medal podczas mistrzostw świata w Oslo w 2011 r. (skocznia „normalna”) oraz zajął XI miejsce w konkursie na skoczni K-134. Natomiast wraz ze Stefanem Hulą, Kamilem Stochem i Piotrem Żyłą uplasował się na V pozycji w rywalizacji drużynowej. Zajął też IV lokatę w mistrzostwach świata w lotach w Planicy (2010) w rywalizacji indywidualnej i we współzawodnictwie drużynowym (wspólnie z Hulą, Łukaszem Rutkowskim i Stochem). W sezonie sportowym 2000/2001 zwyciężył w bardzo prestiżowym dla skoczków narciarskich Turnieju Czterech Skoczni (w sezonie 2002/2003 zajął III miejsce). Trzykrotnie zwyciężył również w „Turnieju Nordyckim” (2001, 2003, 2007), a w 2002 r. oraz w 2010 r. zajął II lokatę. Podobnie trzy razy na najwyższym stopniu podium stawał w cyklu „Letnim Grand Prix” (2001, 2004, 2006). Natomiast w 2007 r. zajął II pozycję, a w latach 2009–2010 był trzeci.

Przez ponad dekadę Adam Małysz należał do najlepszych skoczków narciarskich na świecie, m.in. czterokrotnie, w sezonach 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003, 2006/2007, zwyciężył w Pucharze Świata. W sezonie 2010/2011 zajął III lokatę (1153 pkt), ustępując Thomasowi Morgensternowi (Austria, 1757 pkt, i Simonowi Ammannowi (Szwajcaria, 1364 pkt); w sezonie 2005/2006 zajął IV pozycję (634 pkt); natomiast w sezonie 2009/2010 był piąty (842 pkt)⁹.

Niedźwiedzki Konrad („Orzeł” Elbląg, AZS Zakopane, LKS „Poroniec” Poronin; łyżwiarstwo szybkie), brązowy medalista zimowych igrzysk olimpijskich

⁹ SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa, maj 2012, s. 55; E. Małolepszy, *Ruch sportowy...*, s. 454; P. Michalski (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2002...*, s. 122–123; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2006...*, s. 223–224, 462–463; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2010...*, s. 23–24, 304–305; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2011...*, s. 346–350.

w Soczi (2014) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (wspólnie ze Zbigniewem Bródką i Janem Szymańskim); brązowy medalista mistrzostw świata (2013) w wyścigu drużynowym (razem z Bródką i Szymańskim); VIII miejsce w wyścigu drużynowym (z Bródką i Szymańskim) na mistrzostwach świata w Heerenveen, w dniach 22–25 marca 2012 r.; VII lokata na mistrzostwach Europy w wieloboju łyżwiarskim (styczeń 2013 r., Heerenveen)¹⁰.

Podlas Ryszard (ur. 29 lipca 1954 r. w Białobrzeziu), lekkoatletyka. Wychowanek trenera Alfreda Misiewicza, w kolejnych latach był podopiecznym Andrzeja Siennickiego. Występował w klubach LZS „Dolny Śląsk” (1973–1975), LZS „Technik” Przace (1976) i WKS „Śląsk” Wrocław (1977–1983). Uczestnik XXI Letnich Igrzysk Olimpijskich (Montreal, 1976 r.), gdzie zdobył srebrny medal w sztafecie 4×400 m, wspólnie z Janem Wernerem, Zbigniewem Jaremskim i Jerzym Pietrzykiem. Wicemistrz Europy w sztafecie 4×400 m z Pragi (1978 r.) oraz zdobywca srebrnego medalu w biegu na dystansie 400 m podczas halowych mistrzostw Europy (Mediolan 1978 r.). Czterokrotny mistrz Polski: w biegu na dystansie 400 m (1977–1979) i sztafecie 4×400 m (1977). Rekordzista Polski w biegu na dystansie 400 m – 45.36 s (21 sierpnia 1977 r., Sofia). Po zakończeniu kariery zawodniczej nie związał się ze sportem¹¹.

Szozda Stanisław (ur. 25 września 1950 r. w Dobromierzu, zm. 23 września 2013 r. we Wrocławiu), kolarstwo. Wychowanek trenera Franciszka Surmińskiego. W kolejnych latach współpracował z Andrzejem Trochanowskim (podczas służby wojskowej) i Henrykiem Łasakiem. Podczas kariery sportowej był zawodnikiem: LZS Prudnik (od 1967 r.), CWKS „Legii” Warszawa (1971–1972), LZS „Zieloni” Opole (1972–1973) i LKS „Ziemia Opolska” (1973–1978). Dwukrotny srebrny medalista letnich igrzysk olimpijskich. W 1972 r. podczas XX Igrzysk Olimpijskich w Monachium wraz z Ryszardem Szurkowskim, Edwardem Barcikiem i Lucjanem Lisem zajął II miejsce w jeździe drużynowej na czas. Sukces ten powtórzył podczas kolejnych igrzysk (Montreal 1976 r.), występując w drużynie z Ryszardem Szurkowskim, Tadeuszem Mytnikiem i Mieczysławem Nowickim. Pięciokrotny medalista mistrzostw świata: dwukrotnie złoty w jeździe drużynowej na czas (Barcelona 1973 r., Mettet 1975); srebrny w wyścigu ze startu wspólnego (Barcelona 1973) oraz dwukrotnie brązowy w jeździe drużynowej na czas (Mendrisio 1971, San Cristobal 1977). Trzykrotny zwycięzca Wyścigu Pokoju (drużynowo – 1973 i 1974 r. oraz indywidualnie – 1974 r.). Triumfator Tour de Pologne z 1971 r. oraz wielokrotny mistrz Polski (w rywalizacji indywidualnej, drużynowej, parami i górskiej). Karierę zakończył w 1978 r., w wyniku kontuzji odniesionej podczas upadku w Wyścigu

¹⁰ „Wiadomości Sportowe”, grudzień 2013, s. 11; grudzień 2014, s. 12; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2012...*, s. 346–347; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2013...*, s. 251–254.

¹¹ Zob. W. Duński, *Od Paryża...*, s. 694–695; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 303; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 44; *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, Warszawa 1986, s. 285–286.

Pokoju. Zmarł w wieku 63 lat, po długiej i ciężkiej chorobie. Został pochowany na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu, w Alei Zasłużonych¹².

Szymański Jan („Marymont” Warszawa, LKS „Poroniec” Poronin; łyżwiarstwo szybkie), brązowy medalista zimowych igrzysk w Soczi (2014) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (wspólnie ze Zbigniewem Bródką i Konradem Niedźwiedzkim); brązowy medalista mistrzostw świata (2013) w wyścigu drużynowym (z Bródką i Niedźwiedzkim); VIII miejsce w wyścigu drużynowym (razem z Bródką i Niedźwiedzkim) na mistrzostwach świata w Heerenveen w 2012 r.¹³

Zieliński Adrian (MGLKS „Tarpan” Mroczka, Wojskowy Klub Sportowy – WKS „Zawisza” Bydgoszcz; podnoszenie ciężarów); urodził się w 1989 r.; złoty medalista letnich igrzysk olimpijskich w Londynie (2012) w podnoszeniu ciężarów w kat. 85 kg (385 kg); mistrz świata w 2010 r. w Antalyi – Turcja – w kat. 85 kg (173 kg + 210 kg = 383 kg); IV miejsce na mistrzostwach świata we Wrocławiu w 2013 r. w kat. 85 kg (175 kg + 205 kg = 380 kg); w 2009 r. zajął VI pozycję na mistrzostwach świata; brązowy medalista mistrzostw świata w 2011 r.; mistrz Europy w podnoszeniu ciężarów w kat. 94 kg w 2014 r.; V pozycja na mistrzostwach Europy w 2009 r.; złoty medalista mistrzostw świata i mistrzostw Europy juniorów w 2009 r.; akademicki mistrz świata w 2010 r.¹⁴

Złotkowska Luiza („Orzeł” Elbląg, AZS Zakopane, LKS „Poroniec” Poronin; łyżwiarstwo szybkie), srebrna medalistka zimowych igrzysk w Soczi (2014) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (2400 m; wspólnie z Katarzyną Bachledą-Curuś, Natalią Czerwonką i Katarzyną Woźniak); srebrna medalistka mistrzostw świata (2013) w łyżwiarstwie szybkim w wyścigu drużynowym (2400 m; m.in. razem z Bachledą-Curuś)¹⁵.

¹² Zob. W. Duński, *Od Paryża...*, s. 904–906; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 160; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo...*, s. 51–52; *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, Warszawa 1986, s. 518, B. Tuszyński, *100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów – 100 lat kolarstwa polskiego*, Warszawa 1986, s. 321–373.

¹³ *Wiadomości Sportowe*, grudzień 2013, s. 11; grudzień 2014, s. 12; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2012...*, s. 346–347; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2013...*, s. 251.

¹⁴ „*Wiadomości Sportowe*”, październik 2010, s. 2; grudzień 2010, s. 15; sierpień 2012, s. 2; grudzień 2012, s. 6; grudzień 2014, s. 12; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2010...*, s. 379–380; B. Chruścicki (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2013...*, s. 335–336.

¹⁵ „*Wiadomości Sportowe*”, grudzień 2013, s. 11; grudzień 2014, s. 12.

ZAKOŃCZENIE

Początki zorganizowanej aktywności fizycznej na wsi przypadają na okres przed I wojną światową. Realizowały ją powstałe w II dekadzie XX w. Koła Młodzieży Wiejskiej w Królestwie Polskim. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę różne formy kultury fizycznej i turystyki realizowane były przez organizacje młodzieży wiejskiej o charakterze ogólnopolskim, m.in. CZMW, CZMW „Siew”, Centralny Związek Młodej Wsi, ZML, ZMW RP „Wici”, oraz o charakterze regionalnym, m.in. MZM przy MTR, Wielkopolski ZMW i Wołyński ZMW. Oprócz organizacji młodzieży wiejskiej ważną rolę w kształtowaniu aktywności fizycznej na wsi odegrały inne organizacje, jak Związek Strzelecki, Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży, a także w mniejszym stopniu TG „Sokół”. Ważne były też placówki oświaty szkolnej i pozaszkolnej. Do rozwoju aktywności fizycznej na wsi przyczyniła się działalność Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego.

Po zakończeniu II wojny światowej najistotniejszą funkcję kształtowania sportu i turystyki na wsi pełniły Ludowe Zespoły Sportowe. Pierwsze ognia LZS powstały w 1946 r. W dziejach LZS ważną cezurą czasową jest 1952 r. Wówczas zostało powołane do życia Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, które po trzech latach uzyskało samodzielność organizacyjną. Do połowy lat siedemdziesiątych XX w. powiększało ono liczbę ogniw i członków. Nastąpił rozwój sportu, turystyki i innych form aktywności fizycznej.

W latach 1975–2015 Zrzeszenie LZS było najsilniejszą organizacją, działającą na polu sportu kwalifikowanego, sportu masowego oraz turystyki i rekreacji fizycznej w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym. Warto jednak zwrócić uwagę, iż największą liczbę ogniw i członków posiadało w II połowie lat siedemdziesiątych XX w. Niewielki, aczkolwiek stopniowy regres liczby ogniw i członków nastąpił w latach osiemdziesiątych XX w. Największy regres pod względem liczebności ogniw i członków nastąpił w latach dziewięćdziesiątych, głównie w pierwszej połowie ostatniej dekady XX w. W I dekadzie oraz w pierwszej połowie drugiej dekady XXI w. Krajowe Zrzeszenie LZS liczyło od 265 000 do 350 000 członków, zaś młodzieży do lat 18 posiadało – w granicach od 170 000 do 190 000.

Zrzeszenie LZS znaczącą rolę przykładało do sportu kwalifikowanego, jak i do wyczynowego. Cyklicznymi imprezami Zrzeszenia w omawianym okresie były m.in.: Ogólnopolski Turniej Szachowy „O Złotą Wieżę”, Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeka” (od 1985 r.), Ogólnopolskie Masowe Biegi Przełajowe

Zrzeszenia LZS, Ogólnopolskie Igrzyska Sportowo-Rekreacyjne LZS Pracowników Wsi i Gospodarki Żywnościowej, Ogólnopolskie Igrzyska LZS.

Sport dzieci i młodzieży był kolejnym istotnym elementem w działalności Zrzeszenia LZS. Z inicjatywy Zrzeszenia w cyklu dwuletnim organizowano Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Mistrzostwa Polski Szkół Rolniczych, a także Mistrzostwa Polski Zrzeszenia LZS i Mistrzostwa Polski w kategoriach młodzieżowych. Rozwój poziomu sportowego widoczny był m.in. w liczbie klubów i towarzystw sportowych Zrzeszenia LZS zdobywających punkty, jak i w udziale procentowym w klasyfikacji punktowej w systemie sportu młodzieżowego. W zakresie uwarunkowań istotnym elementem była działalność (począwszy od końca lat dziewięćdziesiątych XX w.) Ośrodków Szkolenia Sportowego Młodzieży Zrzeszenia LZS i Wiodących LKS. Działalność Ośrodków Szkolenia Sportowego Młodzieży Zrzeszenia LZS i Wiodących LKS wpływała na rozwój sportu kwalifikowanego.

Sportowcy Zrzeszenia LZS uzyskiwali bardzo dobre wyniki na szczeblu współzawodnictwa ogólnopolskiego w kategorii młodzików, juniorów młodszych, juniorów starszych i młodzieżowców, jak i na arenie międzynarodowej w mistrzostwach Europy i świata w kategorii wiekowej juniorów i młodzieżowców. Najlepsze wyniki sportowcy Zrzeszenia LZS w sporcie dzieci i młodzieży uzyskiwali we współzawodnictwie, m.in. w następujących dyscyplinach: kolarstwo, lekkoatletyka, narciarstwo klasyczne, piłka siatkowa, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy.

Pokłosem właściwego podejścia do szkolenia sportowego dzieci i młodzieży były bardzo dobre wyniki uzyskiwane przez członków Zrzeszenia LZS w sporcie w kategorii seniorów. Sportowcy Zrzeszenia LZS w kategorii seniorów prezentowali wysoki poziom sportowy, o czym świadczą wyniki uzyskiwane na zawodach rangi ogólnopolskiej, jak np. mistrzostwa Polski, czy rangi międzynarodowej – igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata czy mistrzostwa Europy. Wśród dyscyplin sportowych, w których sportowcy LZS osiąkali najlepsze rezultaty sportowe należy wymienić m.in.: badminton, jeździectwo, kolarstwo, lekkoatletykę, łucznictwo, łyżwiarstwo szybkie, narciarstwo, podnoszenie ciężarów, tenis stołowy i zapasy (styl klasyczny i styl wolny).

Turystyka i rekreacja fizyczna były obok sportu jednymi z najważniejszych działań podejmowanych przez Zrzeszenie LZS w latach 1975–1998. W działalności turystyczno-krajoznawczej Zrzeszenie LZS korzystało z dużego zasobu własnej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. Organizowało na własne potrzeby kształcenie kadry instruktorów i organizatorów turystyki i rekreacji fizycznej. Największą liczbę sekcji i członków sekcji turystycznych posiadało w II połowie lat siedemdziesiątych XX w. Liczba sekcji turystycznych obniżyła się w okresie 1975–1998 ponad 11-krotnie. Znaczący regres liczby sekcji i członków sekcji turystycznych nastąpił w okresie transformacji ustrojowej (po 1989 r.). Zrzeszenie LZS koncentrowało się głównie na turystyce kwalifikowanej z szerokim programem krajoznawczym i patriotycznym. Pod względem liczby organizowanych imprez,

jak również uczestników imprez turystyczno-rekreacyjnych, najbardziej prężna działalność przypadała na II połowę lat siedemdziesiątych XX w. Działalność turystyczno-rekreacyjna Zrzeszenia LZS nieco osłabła w latach osiemdziesiątych XX w., natomiast widoczny regres tej działalności nastąpił w latach transformacji ustrojowej.

Krajowe Zrzeszenie LZS w kolejnym okresie, w latach 1999–2015, liczyło od 900 do ponad 1100 sekcji turystycznych z liczbą członków sięgającą około 13 000–19 000. Organizowało na własne potrzeby kształcenie kadr instruktorskich w dziedzinie turystyki i rekreacji. Krajowe Zrzeszenie LZS organizowało imprezy turystyczno-rekreacyjne o charakterze międzynarodowym, ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym. Posiadały one głównie charakter turystyki kwalifikowanej z formami turystyki krajoznawczej, patriotycznej, a także wychowawczej. Z inicjatywy Krajowego Zrzeszenia LZS i Zrzeszeń Wojewódzkich organizowano działalność w ramach sportu masowego. W działalności tej uczestniczyły osoby w różnym wieku, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży. Zrzeszenie LZS prowadziło działalność na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym elementy rehabilitacji ruchowej.

Krajowe Zrzeszenie LZS odgrywało ważną rolę w popularyzacji i upowszechnianiu sportu, turystyki i rekreacji fizycznej w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym w Polsce w latach 1975–2015.

Aneksy

1. Władze Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–2015.	115
2. Medale jubileuszy i imprez organizowanych przez Zrzeszenie LZS	127
3. Wyniki plebiscytu na najlepszego sportowca LZS w Polsce organizowanego przez „Dziennik Ludowy” i „Wiadomości Sportowe”	137
4. Pamiątkowe plakietki z polsko-niemieckich rajdów rowerowych z lat 2009–2013.	145
5. Drużyny, które wywalczyły pierwsze trzy miejsca w Ogólnopolskim Turnieju Szachowym o „Złotą Wieżę” w latach 1975–2015	147
6. Drużyny, które wywalczyły pierwsze trzy miejsca w Ogólnopolskim Turnieju „Piłkarska Kadra Czeki” i „Mała Piłkarska Kadra Czeki” w latach 1985–2015	151
7. W kadrze zatrzymane.	157

Aneks nr 1.

Władze Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–2015

KADENCJA 1975–1978

Rada Główna Zrzeszenia LZS

Badura Jan	Jakimiec Mikołaj	Romanowska Krystyna
Badzioch Lechosław	Janke Ulryk	Rumianek Henryk
Barciski Bronisław	Jarząbek Józef	Sadowski Wienczyśław
Borowska Bożena	Jaskurzyński Władysław	Saj Ewa
Borsuk Wojciech	Kardas Stanisław	Sasin Halina
Bzicka-Stanik Barbara	Kazimierek Maria	Skibior Zdzisław
Chmielewski Ryszard	Kocąb Władysław	Skok Halina
Chrystowicz Tadeusz	Kozińska Barbara	Suchoń Mieczysław
Chwojko Adam	Kucharuk Stanisław	Szczepańska Barbara
Cieśla Jerzy	Kwiecińska Grażyna	Szkiela Wojciech
Czaczk Władysław	Laszkiewicz Eugeniusz	Sztwiertnia Gabriel
Darzecka Elżbieta	Łowin Wiesław	Szymborski Jerzy
Dobkowicz Marian	Majewski Jerzy	Sylwestrzak Zenon
Dudek Teresa	Marczewski Ryszard	Świeczko Zofia
Dudek Zbigniew	Martin Leonard	Trepkowski Kazimierz
Durak Antoni	Muzolf Czesław	Trzeźniowski Jerzy
Gładkowski Zygfryd	Nowicka Zofia	Trzeźniowski Roman
Gołowin Andrzej	Ostrowski Tadeusz	Warzych Tadeusz
Górecki Marian	Paluch Józef	Wawrzyniak Bernard
Górski Edward	Paryła Maria	Wierchalek Eugeniusz
Gralak Andrzej	Piputa Ryszard	Wita Kornelia
Gryźlak Jan	Pokrzywa Bronisław	Zajac Józef
Hałaburda Teresa	Popławski Janusz	Zaremba Wacław
Haładaj Tadeusz	Przedpełski Janusz	Zegarek Jan
Inglot Zdzisław	Puchała Leszek	Zielińska Anna
Jagodziński Eugeniusz	Radwański Tadeusz	Zieliński Czesław
		Zygor Józef

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Haładaj Tadeusz	– przewodniczący
Górski Edward	– zastępca przewodniczącego
Zieliński Czesław	– zastępca przewodniczącego
Gralak Andrzej	– sekretarz
Marczewski Ryszard	– sekretarz
Zegarek Jan	– skarbnik

Członkowie:

Durak Antoni	Przedpełski Janusz
Jakimiec Mikołaj	Szczepańska Barbara
Kucharuk Stanisław	Trzeźniowski Roman
Ostrowski Tadeusz	Warzych Tadeusz
Paluch Józef	

* Po ustąpieniu Tadeusza Haładaja przewodniczącym został Stanisław Gabrielski. Z kolei funkcję zastępcy przewodniczącego powierzono Barbarze Szczepańskiej.

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Kruk Stanisław	– przewodniczący
Gronek Franciszek	– zastępca przewodniczącego
Hajduk Czesław	– zastępca przewodniczącego
Kujawski Erwin	– sekretarz

Członkowie:

Dudek Halina	Prochaski Mieczysław
Kubicki Alfred	Wasiuczyński Stanisław
Kujawski Erwin	Wyszatycki Ryszard

KADENCJA 1979–1983

Rada Główna Zrzeszenia LZS

Badzioch Lechosław	Kocąb Władysław	Przedpełski Janusz
Białkowski Tadeusz	Kopytowski Jacek	Pyszcak Andrzej
Chojan Wiesław	Kucharek Marian	Radwański Tadeusz
Chrzanowska Barbara	Kucharuk Stanisław	Rudzicki Marian
Chrystowicz Tadeusz	Kuryło Teresa	Rychter Józef
Chyła Franciszek	Leśnik Zdzisław	Sadowski Wienczyśław
Czaczk Władysław	Łomanowski Mieczysław	Sokoła Włodzimierz
Czerwiecki Tomasz	Łowin Wiesław	Sowa Janusz
Dąbrowski Jerzy	Makles Jerzy	Susoł Tadeusz
Dębecki Edward	Marcinek Stanisław	Szapski Stefan
Dobkowicz Marian	Marciocha Czesław	Szarański Józef
Durak Antoni	Marzewski Ryszard	Szczepańska Barbara
Ejgert Maria	Marzec Mieczysław	Trokowski Stanisław
Fortuna Kazimierz	Merta Antoni	Trzeźniowski Roman
Gładkowski Zygfryd	Miedziński Bogdan	Urban Zbigniew
Gołowin Andrzej	Mieszkowski Andrzej	Warzych Tadeusz
Górecka Bogumiła	Milczarek Leonard	Wasiela Waław
Górecki Marian	Misiejuk Józef	Wasilewski Zenon
Górski Edward	Naumowicz Jerzy	Wawrzyniak Bernard
Gralak Andrzej	Niedźwiecki Alfred	Wierzejski Janusz
Gryźlak Jan	Norbert Roman	Wileński Franciszek
Hoigeman Jan	Obrycka Krystyna	Wrona Henryk
Janczak Józef	Ochalik Władysław	Zając Józef
Kacperczyk Marian	Paluch Zygmunt	Zaremba Waław
Kardasiński Władysław	Panicz Jerzy	Zboralski Wojciech
Kasica Alicja	Paździor Janina	Zieliński Czesław
Kiliński Zbigniew	Popławski Janusz	Zuchora Krzysztof
Kłonica Leon	Prokurat Zbigniew	Zuchowicz Stanisław
		Żytowiak Zofia

* W trakcie trwania kadencji ze składu Rady Głównej Zrzeszenia LZS wystąpili: Dąbrowski Jerzy, Fortuna Kazimierz, Górski Edward, Kłonica Leon, Skrzypek Franciszek i Zieliński Czesław. Natomiast do składu Rady Głównej Zrzeszenia LZS dołączyli: Błoński Jan, Nikiciuk Stefan, Pawlak Bogdan, Pyszcak Andrzej, Snopiński Mieczysław i Świrgoń Waldemar.

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Kłonica Leon	– przewodniczący
Górski Edward	– zastępca przewodniczącego
Fortuna Kazimierz	– zastępca przewodniczącego
Szczepańska Barbara	– zastępca przewodniczącego
Zieliński Czesław	– zastępca przewodniczącego
Gralak Andrzej	– sekretarz
Marczewski Ryszard	– sekretarz

Członkowie:

Białkowski Tadeusz	Kardasiński Władysław
Chojan Wiesław	Kucharuk Stanisław
Durak Antoni	Miedziński Bogdan
Dąbrowski Jerzy	Sowa Janusz
Janczak Józef	Warzych Tadeusz

* W trakcie trwania kadencji ze składu Prezydium wystąpili: Dąbrowski Jerzy, Fortuna Kazimierz, Górski Edward, Gralak Andrzej, Kłonica Leon, Sowa Janusz i Zieliński Czesław. Natomiast do składu Prezydium dołączyli: Błoński Jan, Ejgert Maria, Gołowin Andrzej, Nikiciuk Stefan, Pawlak Bogdan, Pyszcak Andrzej i Świrgoń Waldemar. W dniu 16 czerwca 1981 r. na Plenum Rady Głównej Zrzeszenia LZS z funkcji przewodniczącego zrezygnował Leon Kłonica. Jego miejsce zajął Waldemar Świrgoń.

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Kruk Stanisław	– przewodniczący
Gronek Franciszek	– zastępca przewodniczącego
Kujawski Erwin	– sekretarz

Członkowie:

Bednara Józef	Kozak Marian
Brud Józef	Kubicki Alfred
Dudek Halina	Pogoda Czesław
Hajduk Czesław	Prochaski Mieczysław
Jarząbek Józef	Wasiuczyński Stanisław
Kardas Stanisław	Wyszatycki Ryszard

* W trakcie trwania kadencji ze składu Głównej Komisji Rewizyjnej Zrzeszenia LZS wystąpili: Bednara Józef, Dudek Halina, Hajduk Czesław, Kardas Stanisław i Pogoda Czesław.

KADENCJA 1984–1987

Rada Główna Zrzeszenia LZS

Bartoszewicz Zygmunt	Kiliński Zbigniew	Rudzińska Maria
Białkowski Tadeusz	Klimaszewski Bogumił	Sadowski Wieńczysław
Błoński Jan	Kocąb Władysław	Siergiej Eugeniusz
Budziński Waldemar	Kowalczyk Józef	Skibior Zdzisław
Buszan Waldemar	Kruchało Aleksander	Starczewski Mirosław
Chamuła Franciszek	Król Ireneusz	Strzałkowski Roman
Chrystowicz Tadeusz	Kucharuk Stanisław	Stypułkowski Stefan
Chrzan Stanisław	Kulawik Eugeniusz	Szałek Jerzy
Cisoń Andrzej	Kurpiewski Stanisław	Szczepańska Barbara
Czacza Władysław	Leśkiewicz Katarzyna	Szczepkowski Wojciech
Czuper Aleksander	Lisowski Bogusław	Szkiela Wojciech
Dobkiewicz Marian	Magoń Marian	Szpoton Szymon
Haber Franciszek	Marczewski Ryszard	Szrajbowski Władysław
Hawałka Krystian	Merta Antoni	Świrgoń Waldemar
Hurko Waław	Marzec Mieczysław	Trokowski Stanisław
Gawlik Maria	Milczarek Leonard	Tukaj Adam
Gołowin Andrzej	Misiejuk Józef	Tymczuk Mieczysław
Gryżlak Jan	Morawska Maria	Warzych Tadeusz
Jabłoński Jan	Nikiciuk Stefan	Wieczorek Jerzy
Janik Kazimierz	Nowakowski Mieczysław	Wieczorkiewicz Jan
Janke Ulryk	Ochalik Władysław	Wilkoński Stanisław
Jarosik Romuald	Olszewska Grażyna	Witkowski Jan
Jarząbek Józef	Pawlak Bogdan	Wittek Zbigniew
Jaworski Jerzy	Podemski Robert	Wrzosek Waław
Kaczmarek Janusz	Popławski Janusz	Zajac Józef
Kamińska Urszula	Purol Włodzimierz	Zalewski Zbigniew
Kardasiński Władysław	Romatowski Józef	Zboralski Wojciech
Kardaś Krystyna	Rudziński Bohdan	

* W trakcie trwania kadencji ze składu Rady Głównej Zrzeszenia LZS wystąpili: Popławski Janusz, Skibior Zdzisław i Zalewski Zbigniew. Natomiast do składu Rady Głównej Zrzeszenia LZS dołączyli: Niszcza Jan, Koziej Helena i Alaba Mieczysław.

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Świrgoń Waldemar	– przewodniczący
Błoński Jan	– zastępca przewodniczącego
Marczewski Ryszard	– zastępca przewodniczącego
Pawlak Bogdan	– sekretarz
Zalewski Zbigniew	– sekretarz
Białkowski Tadeusz	– skarbnik

Członkowie:

Czaczka Władysław
 Gołowin Andrzej
 Kamińska Urszula
 Kardasiński Władysław
 Klimaszewski Bogumił

Kucharuk Stanisław
 Witkowski Jan
 Nowakowski Mieczysław
 Sadowski Wieńczysław
 Szałek Jerzy

* W trakcie trwania kadencji do składu Prezydium dokooptowano Barbarę Szczepańską i Kazimierza Janika. Powierzono im funkcję zastępców przewodniczącego. Skład Prezydium zasilili również Maria Morawska. Z funkcji zastępcy przewodniczącego zrezygnował Jan Błoński. Zastąpił go Bogdan Pawlak. Z kolei rezygnację z funkcji sekretarza złożył Zbigniew Zalewski. Jego miejsce zajęli Helena Koziej i Jan Niszcza.

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Groniek Franciszek	– przewodniczący
Prochaski Mieczysław	– zastępca przewodniczącego
Kujawski Erwin	
Bartos Tadeusz	
Błaszczak Józef	
Dederko Wiesław	
Kozak Marian	
Kubicki Alfred	
Lech Ryszard	
Malinowski Wojciech	
Piłuś Ryszard	
Wasiuczyński Stanisław	
Zaremba Wacław	

KADENCJA 1988–1991**Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS**

Świrgoń Waldemar	– przewodniczący
Dec Tadeusz	– zastępca przewodniczącego
Dąbrowski Jerzy	– zastępca przewodniczącego
Janik Kazimierz	– zastępca przewodniczącego
Pawlak Bogdan	– zastępca przewodniczącego (urzędujący)
Szczepańska Barbara	– zastępca przewodniczącego
Koziej Helena	– sekretarz
Niszcza Jan	– sekretarz
Kucharski Stanisław	– skarbnik

Członkowie:

Białkowski Tadeusz
 Czaczka Władysław
 Hofman Narcyz
 Krystian Zbigniew
 Marczewski Ryszard

Paliński Ireneusz
 Ryński Andrzej
 Sadowski Wieńczysław
 Szalek Jerzy
 Trybuch Eugeniusz

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Bartos Tadeusz
 Prochaski Mieczysław
 Tomczak Ryszard

– przewodniczący
 – zastępca przewodniczącego
 – sekretarz

KADENCJA 1991–1995**Rada Główna Zrzeszenia LZS**

Bartoszewicz Zygmunt
 Bąk Jerzy
 Blank Józef
 Brzozowski Bogusław
 Buszan Waldemar
 Chrystowicz Tadeusz
 Daszkowski Adam
 Ejsmont Józef
 Garbaczewski Michał
 Gąsowski Józef
 Giertler Aleksander
 Głuszek Marian
 Goclik Jerzy
 Haber Franciszek
 Halama Gerard
 Hejnar Henryk
 Hylla Franciszek
 Hurko Waław

Jabłoński Jan
 Jarzyński Wiesław
 Jaśkiewicz Janusz
 Kałamarz Roman
 Kardynał Tadeusz
 Klimaszewski Bogumił
 Klonowski Marek
 Konarski Tadeusz
 Koziej Helena
 Kryjom Jerzy
 Kucharek Marian
 Lech Ryszard
 Litwińczuk Ryszard
 Łaskiewicz Stanisław
 Łubińska Joanna
 Maciejczak Józef
 Magoń Marian
 Marszałkowski Michał

Mazur Marek
 Mołda Waldemar
 Mrotek Zenon
 Napieraj Kazimierz
 Nowakowski Mieczysław
 Paliński Ireneusz
 Pepliński Leszek
 Podgórski Józef
 Renowiecki Władysław
 Romańczak Andrzej
 Sączek Stanisław
 Starownik Marian
 Suproń Zbigniew
 Smieszek Jan
 Susz Stanisław
 Tukaj Adam
 Wasilewski Lucjusz
 Wiącek Stanisław

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Hurko Waław
 Starownik Marian
 Koziej Helena
 Daszkowski Adam
 Tukaj Adam

– przewodniczący
 – zastępca przewodniczącego
 – sekretarz
 – sekretarz
 – skarbnik

Członkowie:

Chrystowicz Tadeusz
 Łubińska Joanna
 Maciejczak Józef
 Litwińczuk Ryszard

Paliński Ireneusz
 Garbaczewski Michał
 Marszałkowski Michał
 Kryjom Jerzy

KADENCJA 1996–1999**Rada Główna Zrzeszenia LZS**

Bartoszewicz Zygmunt
 Bąk Jerzy
 Brzozowski Ambroży
 Buszan Waldemar
 Chorąży Jerzy Hubert
 Chrystowicz Tadeusz
 Chudy Józef
 Dziadkiewicz Zbigniew
 Giertler Aleksander
 Głuszek Marian
 Haber Franciszek
 Hejnar Franciszek
 Hurko Waław
 Jaczun Ludwik
 Jagieliński Roman
 Janaszak Bronisław
 Kałamarz Roman
 Kanabus Sławomir
 Kisielewski Henryk

Kopeć Stanisław
 Koziej Helena
 Kryjom Jerzy
 Kurpiewski Stanisław
 Kwaśniewski Władysław
 Lech Ryszard
 Łaskiewicz Stanisław
 Łoś Wiesław
 Maciejczak Józef
 Magoń Marian
 Marciocha Czesław
 Marszałkowski Michał
 Morawska Maria
 Mrotek Zenon
 Myczka Andrzej
 Nowak Jan
 Nowakowski Mieczysław
 Pakosz Piotr

Pasko Henryk
 Piasecki Krystian
 Piasek Krzysztof
 Podgórski Józef
 Poterucha Józef
 Sączek Stanisław
 Smieszek Jan
 Stakuć Henryk
 Strażewicz Waław Jan
 Suproń Zbigniew
 Talik Stanisława Barbara
 Tomasik Grzegorz
 Wasiela Waław
 Wasielewski Lucjusz
 Wierzbicki Zbigniew
 Wiśniewski Konrad
 Wolanin Bronisław
 Zalewski Jan

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Jagieliński Roman
 Hurko Waław
 Kopeć Stanisław
 Koziej Helena
 Lech Ryszard
 Bąk Jerzy
 Chorąży Jerzy Hubert
 Myczka Andrzej
 Łoś Wiesław
 Nowakowski Mieczysław
 Talik Stanisława Barbara
 Wasiela Waław
 Zalewski Jan

– przewodniczący
 – zastępca przewodniczącego

KADENCJA 2000–2004

Rada Główna Zrzeszenia LZS

Bartnik Zbigniew	Hylla Franciszek	Ostrowski Jerzy
Bąk Jerzy	Jaczun Ludwik	Piasek Krzysztof
Białek Wojciech	Jagieliński Roman	Podgórski Józef
Bojarski Włodzimierz	Kaczmarek Jarosław	Poterucha Józef
Buszan Waldemar	Kopeć Stanisław	Romatowski Józef
Chorąży Jerzy	Koziej Helena	Sałaciński Andrzej
Chrystowicz Tadeusz	Kruk Tadeusz	Śmieszek Jan
Chudy Józef	Krzywonos Józef	Stakuć Henryk
Cywiński Andrzej	Kubik Bogumił	Susół Tadeusz
Czaczka Władysław	Kurpiewski Stanisław	Szwoch Czesław
Dobrowolski Karol	Lacel Andrzej	Tomasik Grzegorz
Długosz Stefan	Lech Ryszard	Wasiela Waław
Giertler Aleksander	Marszałkowski Michał	Wasielowski Lucjusz
Głuszek Marian	Mazur Marek	Wierzbicki Zbigniew
Haupt Zbigniew	Mondry Zdzisław	Zalewski Jan
Hejnar Henryk	Nowakowski Mieczysław	
Hurko Waław	Orłowski Piotr	

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Jagieliński Roman	– przewodniczący
Hurko Waław	– zastępca przewodniczącego
Kopeć Stanisław	– zastępca przewodniczącego
Mazur Marek	– sekretarz
Buszan Waldemar	
Dobrowolski Karol	
Lech Ryszard	
Marszałkowski Michał	
Piasek Krzysztof	
Sałaciński Andrzej	
Zalewski Jan	

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Bartos Tadeusz	– przewodniczący
Kuś Waław	– zastępca przewodniczącego
Kozak Marian	– sekretarz
Augustyniak Józef	
Chrapczyński Tadeusz	
Cisek Marek	
Czarnecki Benedykt	
Czerwiecki Tomasz	

Gwiazda Mieczysław
 Herka Zbigniew
 Jelonek Marta J.
 Morawska Maria
 Olszewski Ryszard
 Piaseczny Tomasz
 Pietrusiak Zbigniew

KADENCJA 2004–2008

Rada Główna Zrzeszenia LZS

Białek Wojciech	Konopczyński Jan	Podgórski Józef
Buszan Waldemar	Kopeć Stanisław	Poterucha Józef
Chustecki Ryszard	Koziej Helena	Ryś-Ferens Erwina
Cywiński Andrzej	Kryjom Jerzy	Sadlok Andrzej
Czacza Władysław	Krzesicki Henryk	Sałaci Andrzej
Gałązka Janusz	Krzywonos Józef	Stakuć Henryk
Giertler Aleksander	Kubik Bogumił	Szyszkowski Leszek
Głuszek Marian	Kurtasiński Włodzimierz	Tomaszewski Paweł
Hendrzak Andrzej	Lech Ryszard	Wasiela Wacław
Hurko Wacław	Mazur Marek	Wasielowski Lucjusz
Jagieliński Roman	Nowakowski Mieczysław	Zalewski Jan
Jurczak Bolesław	Noworól Leszek	
Kaszubowski Franciszek	Piasek Krzysztof	

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Jagieliński Roman	– przewodniczący
Hurko Wacław	– zastępca przewodniczącego
Kopeć Stanisław	– zastępca przewodniczącego
Koziej Helena	– sekretarz
Buszan Waldemar	
Lech Ryszard	
Mazur Marek	
Piasek Krzysztof	
Poterucha Józef	
Sałaci Andrzej	
Zalewski Jan	

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Bartos Tadeusz	– przewodniczący
Cisek Marek	– zastępca przewodniczącego
Kozak Marian	– zastępca przewodniczącego
Morawska Maria	– sekretarz
Chrapczyński Tadeusz	
Czerwiecki Tomasz	
Gwiazda Mieczysław	
Kozak Marian	
Olszewski Ryszard	
Pietrusiak Zbigniew	
Skiepmo Andrzej	

KADENCJA 2008–2012**Rada Główna Zrzeszenia LZS**

Bojarski Włodzimierz	Jagieliński Roman	Piasek Krzysztof
Buszan Waldemar	Koziej Helena	Podgórski Józef
Chustecki Ryszard	Kopeć Stanisław	Procyshyn Marek
Cywiński Andrzej	Krzywonos Józef	Sadlok Andrzej
Glazik Maria	Kucybała Jacek	Skalimowska Elżbieta
Hurko Wacław	Myczka Andrzej	

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Jagieliński Roman	– przewodniczący
Hurko Wacław	– zastępca przewodniczącego
Kopeć Stanisław	– społeczny zastępca przewodniczącego
Piasek Krzysztof	– sekretarz
Podgórski Józef	– skarbnik

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Poterucha Józef	– przewodniczący
Długosz Stefan	– zastępca przewodniczącego
Wawrzewski Zdzisław	– sekretarz
Chrapczyński Kazimierz	
Gwiazda Mieczysław	
Tumanowicz Maria	
Szukała Ryszard	

KADENCJA 2012–2016**Rada Główna Zrzeszenia LZS**

Kosiniak-Kamysz Władysław	Chustecki Ryszard	Kucybała Jacek
Hurko Wacław	Cywiński Andrzej	Kula Jerzy
Poterucha Józef	Glazik Maria	Procyszyn Marek
Piasek Krzysztof	Jaczun Marek	Sadlok Andrzej
Baszko Mieczysław	Kołodziejczyk Magdalena	Tomaszewski Paweł
	Kopeć Stanisław	Wawrzewski Zdzisław
	Koziej Helena	
	Krzywonos Józef	

Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS

Kosiniak-Kamysz Władysław	– przewodniczący
Hurko Wacław	– zastępca przewodniczącego
Poterucha Józef	– zastępca przewodniczącego
Piasek Krzysztof	– sekretarz

Główna Komisja Rewizyjna Zrzeszenia LZS

Cisek Marek	– przewodniczący
Gwiazda Mieczysław	– zastępca przewodniczącego
Tumanowicz Maria	– sekretarz
Chrapczyński Kazimierz	
Długosz Stefan	
Kamiński Janusz	
Mularz Zygmunt	

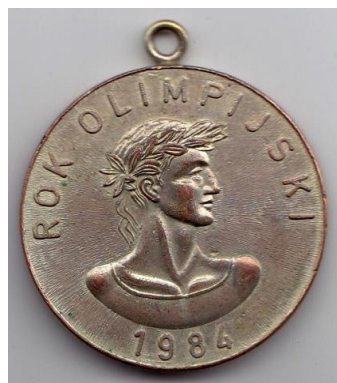
Aneks nr 2.

Medale jubileuszy i imprez organizowanych przez Zrzeszenie LZS

Źródło: Składnica Akt Hieronima Czerwieńca, Zbiory ikonograficzne

Aneks nr 3.

Wyniki plebiscytu na najlepszego sportowca LZS w Polsce organizowanego przez „Dziennik Ludowy” i „Wiadomości Sportowe”

Rok 1975

1. Stanisław Szozda – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
2. Janusz Kowalski – kolarstwo, LKS „Wielkopolska”
3. Jan Pusty – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
4. Benedykt Kocot – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
5. Barbara Bakulin – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
6. Władysława Majerczyk – narciarstwo, LKS „Poroniec” Poronin
7. Edward Barcik – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
8. Jan Dragon – narciarstwo, LKS „Wisła” Istebna
9. Zygmunt Szymoniak – jeździectwo, LZS Gniezno
10. Paweł Rabczewski – podnoszenie ciężarów, LZS „Mazovia” Ciechanów

Rok 1976

1. Stanisław Szozda – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
2. Benedykt Kocot – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
3. Janusz Kowalski – kolarstwo, LKS „Wielkopolska”
4. Henryk Wasilewski – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
5. Zbigniew Stanisławski – bojery, LKS Charzykowy
6. Jan Pusty – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
7. Genowefa Nowaczyk – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
8. Jacek Wierchowicki – jeździectwo, LZS „Cwał” Poznań
9. Paweł Rabczewski – podnoszenie ciężarów, LZS „Mazovia” Ciechanów
10. Czesław Lang – kolarstwo, LKS „Baszta” Bytów

Rok 1977

1. Jan Pusty – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
2. Stanisław Szozda – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
3. Paweł Rabczewski – podnoszenie ciężarów, LKS „Mazovia” Ciechanów
4. Zbigniew Stanisławski – bojery, LKS Charzykowy
- 5–6. Maria Noga i Józef Radoń – akrobatyka sportowa, LKS „Liwocz” Jasło
7. Henryk Wasilewski – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
8. Janusz Pożak – kolarstwo, LKS „Spółdzielca” Lublin
9. Jacek Wierzchowiecki – jeździectwo, LZS „Cwał” Poznań
10. Stefan Piecyk – kolarstwo, LKS „Pomorze” Stargard

Rok 1978

1. Jan Pusty – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
2. Paweł Rabczewski – podnoszenie ciężarów, LKS „Mazovia” Ciechanów
3. Jan Jankiewicz – kolarstwo, RLKS Wrocław
4. Lucyna Skowronek – łucznictwo, LKS „Stella” Kielce
5. Tadeusz Wojtas – kolarstwo, LKS „Neptun” Pruszcz Gdański
6. Genowefa Błaszak (Nowaczyk) – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
7. Jan Krawczyk – kolarstwo, LKS Bełchatów
8. Ireneusz Golda – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
9. Janusz Pożak – kolarstwo, LKS „Spółdzielca” Lublin
10. Janusz Bobik – jeździectwo, LKS „Dragon” Nowielice

Rok 1979

1. Jan Jankiewicz – kolarstwo, RLKS Wrocław
2. Paweł Rabczewski – podnoszenie ciężarów, LKS „Mazovia” Ciechanów
3. Jan Krawczyk – kolarstwo, LKS Bełchatów
4. Ireneusz Golda – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
5. Jan Szymański – zapasy, LKS „Piaś” Sieradz
6. Jan Pusty – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
7. Jan Lindert – saneczkarstwo, LKS „Klimczok” Bystra
8. Janusz Pożak – kolarstwo, LKS „Spółdzielca” Lublin
9. Tadeusz Wojtas – kolarstwo, LKS „Neptun” Pruszcz Gdański
10. Piotr Piasecki – jeździectwo, LKJ Moszna

Rok 1980

1. Wiesław Hartman – jeździectwo, LKS „Nadwiślanin” Kwidzyn
2. Tadeusz Wojtas – kolarstwo, LKS „Neptun” Pruszcz Gdański
3. Agata Ostrowska, Beata Borowiec – akrobatyka sportowa, LKS „Kłos” Olkusz
4. Janusz Bobik – jeździectwo, LKS „Dragon” Nowielice
5. Jan Jankiewicz – kolarstwo, RLKS Wrocław
6. Jan Lisowski – podnoszenie ciężarów, LKS „Zjednoczenie” Olsztyn
7. Jan Pusty – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
8. Alicja Ciskowska – łucznictwo, LZS „Mazowsze” Teresin
9. Ireneusz Golda – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
10. Stanisław Chiliński – zapasy, LKS „Plon” Milicz

Rok 1982

1. Henryk Błaszka – żeglarstwo, LKS Kiekrz
2. Andrzej Mierzejewski – kolarstwo, LKK „Agromel” Toruń
3. Ireneusz Golda – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
4. Lech Piasecki – kolarstwo, LKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
5. Krzysztof Suszek – akrobatyka sportowa, LKS „Spółdzielca” Lublin
6. Genowefa Błaszak – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
7. Edward Kuliś – podnoszenie ciężarów, WZ LZS Olsztyn
8. Alicja Ciskowska – łucznictwo, LZS „Mazowsze” Teresin
9. Bożena Wojtkowska – badminton, LKS „Technik” Głubczyce
10. Teresa Kruczek – saneczkarstwo, LKS „Klimczok” Bystra

Rok 1984

1. Andrzej Mierzejewski – kolarstwo, LKK „Agromel” Toruń
2. Jan Lipczyński – jeździectwo, LKS „Cwał” Poznań
3. Lech Piasecki – kolarstwo, LKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
4. Genowefa Błaszak – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
5. Radosław Turkot – zapasy, LKS „Cartusia” Kartuzy
6. Ryszard Dawidowicz – kolarstwo torowe, LKS „Gryf” Szczecin
7. Henryk Błaszka – żeglarstwo, LKS Kiekrz
8. Andrzej Krysiak – boks, LKS „Igloopol” Dębica
9. Elżbieta Morciniec – jeździectwo, RLKS Wrocław
10. Zbigniew Narbutowicz – łucznictwo, LKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.

Rok 1985

1. Lech Piasecki – kolarstwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
2. Andrzej Mierzejewski – kolarstwo, LKK „Agromel” Toruń
3. Ryszard Dawidowicz – kolarstwo torowe, LKS „Gryf” Szczecin
4. Andrzej Sikorski – kolarstwo torowe, LKS „Gryf” Szczecin
5. Bogusław Jarecki – jeździectwo, LKS „Dragon” Nowielice
6. Grzegorz Kubiak – jeździectwo, BKJ Bogusławice
7. Zenon Jaskuła – kolarstwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
8. Kazimiera Mróz – lekkoatletyka, LKS „Tęcza” Mielec
9. Jerzy Pasterzak – łucznictwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
10. Jerzy Dołhan – badminton, LKS „Technik” Głubczyce

Rok 1986

1. Zygmunt Kołodziej – zapasy, LKS „Plon” Milicz
2. Zenon Jaskuła – kolarstwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
3. Jan Wiejak – kolarstwo przełajowe, LKS „PRIM” Ełk
4. Andrzej Krysiak – boks, LKS „Igloopol” Dębica
5. Ryszard Dawidowicz – kolarstwo torowe, LKS „Gryf” Szczecin
6. Bogusław Jarecki – jeździectwo, LKS „Dragon” Nowielice
7. Marcin Leszczeniecki – akrobatyka sportowa, LKS „Kłos” Olkusz
8. Andrzej Sikorski – kolarstwo torowe, LKS „Gryf” Szczecin
9. Henryk Błasza – żeglarsstwo, LKS Kiekrz
10. Roman Sosna – narciarstwo, LKS „Klimczok” Bystra

Rok 1987

1. Andrzej Mierzejewski – kolarstwo, LKK „Agromel” Toruń
2. Andrzej Głąb – zapasy, LKS „Gryf” Chełm
3. Andrzej Popa – lekkoatletyka, LKS „Orkan” Poznań
4. Rajmund Wodkowski – jeździectwo, MLKS „Morena” Sieraków
5. Bożena Haracz – badminton, LKS „Technik” Głubczyce
6. Zenon Jaskuła – kolarstwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
7. Andrzej Maksymiuk – zapasy, LKS „Agros” Żary
8. Konrad Kwiecień – łucznictwo, LKS „Stella” Kielce
9. Joachim Halupczok – kolarstwo, LKS „Ziemia Opolska”
10. Krzysztof Niewiadomski – saneczkarstwo, LKS „Kwarce” Świeradów

Rok 1988

1. Andrzej Głąb – zapasy, LKS „Gryf” Chełm
2. Joachim Halupczok – kolarstwo, WLKS „Ziemia Opolska”
3. Zenon Jaskuła – kolarstwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
4. Andrzej Mierzejewski – kolarstwo, LKK „Agromel” Toruń
5. Ryszard Dawidowicz – kolarstwo torowe, WLKS „Gryf” Szczecin
6. Dariusz Czernij – boks, LKS „Igloopol” Dębica
7. Henryk Blaszkowski – żeglarstwo, LKS Kiekrz
8. Edward Piech – kolarstwo, LKS „POM” Strzelce Krajeńskie
9. Bogusław Jarecki – jeździectwo, LKS „Dragon” Nowielice
10. Dariusz Osuch – podnoszenie ciężarów, LKS „Znicz” Biłgoraj

Rok 1989

1. Joachim Halupczok – kolarstwo, WLKS „Ziemia Opolska”
2. Zenon Jaskuła – kolarstwo, WLKS „Orlęta” Gorzów Wlkp.
3. Dariusz Osuch – podnoszenie ciężarów, LKS „Znicz” Biłgoraj
4. Krzysztof Wróblewski – boks, LKS „Igloopol” Dębica
5. Jacek Gdański – szachy, MLKS „Piast” Słupsk
6. Zbigniew Spruch – kolarstwo, LKS „Trasa” Zielona Góra
7. Krzysztof Niewiadomski – saneczkarstwo, LKS „Kwarc” Świeradów
8. Jacek Olejniczak – boks, LKS „Igloopol” Dębica
9. Grzegorz Kubiak – jeździectwo, BKJ Bogusławice
10. Marcin Kamiński – szachy, LKS „Piast” Sieradz

Rok 1998

1. Edyta Witkowska – zapasy, LKS „Platan” Borkowice
2. Marcin Mientki – kolarstwo torowe, „Pacyfic Nestle” Toruń
3. Lidia Chojecka – lekkoatletyka, WLKS Siedlce
4. Tomasz Krzeszewski – tenis stołowy, LKS „Kormoran” Warrior Morliny Ostróda
5. Szymon Kołecki – podnoszenie ciężarów, LKS „Agropol” Polwica
6. Arkadiusz Ponikowski – łucznictwo, LKS „Stella” Kielce
7. Aneta Szczepańska – podnoszenie ciężarów, LKS „Grom” Więcbork
8. Dorota Czyszczak – kolarstwo, LKS „Izolacja” Chełmża
9. Dariusz Osuch – podnoszenie ciężarów, LKS „Światowit” Myszków
10. Dariusz Jabłoński – zapasy, LKS „Gryf” Chełm

Rok 2002

1. Adam Małysz – narciarstwo klasyczne, KS „Wisła – Ustronianka” Wisła
2. Paweł Czapiewski – lekkoatletyka, „Lubusz” Słubice
3. Bartosz Kizierowski – pływanie, LKS „Delfin” Połaniec
4. Marcin Rytkowski – podnoszenie ciężarów, „Mazovia” Ciechanów
5. Edyta Witkowska – zapasy, sumo, LKS „Platan” Borkowice
6. Dariusz Jabłoński – zapasy, „Cement – Gryf” Chełm
7. Damian Zieliński – kolarstwo torowe, „Gryf” Szczecin
8. Marcin Dołęga – podnoszenie ciężarów, WLKS Siedlce
9. Krzysztof Kuźniak – kolarstwo przełajowe, „Trasa” Zielona Góra
10. Karina Lipińska – łucznictwo, „Kmita” Zabierzów

Rok 2010

1. Adrian Zieliński – podnoszenie ciężarów, MGLKS „Tarpan” Mroczka
2. Adam Małysz – skoki narciarskie, KS „Wisła – Ustronianka” Wisła
3. Katarzyna Bachleda-Curuś – łyżwiarstwo szybkie, LKS „Poroniec” Poronin
4. Paweł Skowroński – kajakarstwo, UKS „Dojlidy” Białystok
5. Sandra Pawełczak – kajakarstwo, UKS „Dojlidy” Białystok
6. Marzena Karpińska – podnoszenie ciężarów, LKS „Znicz” Biłgoraj
7. Rafał Ratajczyk – kolarstwo torowe, MKS „Gryf” Szczecin
8. Agata Pietrzyk – zapasy, LUKS „Suples” Kraśnik
9. Jakub Szafankiewicz – piłka siatkowa plażowa, MLUKS „Stakolo” Staszów
10. Piotr Gawroński – kolarstwo, TTK „Pacific” Toruń

Rok 2011

1. Adrian Zieliński – podnoszenie ciężarów, MGLKS „Tarpan” Mroczka
2. Kamil Kryński – lekkoatletyka, KS „Podlasie” Białystok
3. Vincent Słomiński – kajakarstwo, MKS „Piaś” Człuchów
4. Marzena Karpińska – podnoszenie ciężarów, LKS „Znicz” Biłgoraj
5. Paweł Fajdek – lekkoatletyka, KS „Agros” Zamość
6. Katarzyna Pawłowska – kolarstwo torowe, UKS „Jedynka Limaro” Kórnik
- 7–9. Ewa Bugdoł – triathlon, WLKS „Kmicic” Częstochowa
Katarzyna Krawczyk – zapasy, MKS „Cement – Gryf” Chełm
Iwona Matkowska – zapasy, MLKS „Agros” Żary
10. Joanna Fiodorow – lekkoatletyka, LŁKS „Prefbet Śniadowo” Łomża

Rok 2012

1. Adrian Zieliński – podnoszenie ciężarów, MGLKS „Tarpan” Mroczka
2. Katarzyna Pawłowska – kolarstwo torowe, UKS „Jedynka Limaro” Kórnik
3. Iwona Matkowska – zapasy, MLKS „Agros” Żary
4. Nadieżda Zięba, Robert Mateusiak – badminton, UKS „Hubal” Białystok
5. Ewa Mizdal – podnoszenie ciężarów, MKS „Unia” Hrubieszów
6. Rafał Dobrowolski – łucznictwo, KS „Stella” Kielce
7. Kamil Kryński – lekkoatletyka, KS „Podlasie” Białystok
8. Grzegorz Kiljanek – kajakarstwo górskie, LKK Drzewica
9. Paweł Fajdek – lekkoatletyka, KS „Agros” Zamość
10. Tomasz Zieliński – podnoszenie ciężarów, MGLKS „Tarpan” Mroczka

Aneks nr 4.

Pamiątkowe plakietki z polsko-niemieckich rajdów rowerowych z lat 2009–2013

Źródło: Składnica Akt Lubuskiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Gorzowie Wlkp.

Aneks nr 5.

Drużyny, które wywalczyły pierwsze trzy miejsca w Ogólnopolskim Turnieju Szachowym o „Złotą Wieżę” w latach 1975–2015

Rok	Miejsce organizacji zawodów	Miejsce na podium		
		I	II	III
1975	Uniejów	LKS „Budrol” Legnica	MLKS „Piaś” Słupsk	MLKS „Mechanik” POM Stargard Szczeciński
1976	Słupsk	MLKS „Piaś” Słupsk	LKS „Budrol” Legnica I	LKS „Budrol” Legnica II
1977	Książ	LKS „Budrol” Legnica	MLKS „Piaś” Słupsk	MLKS „Mechanik” POM Stargard Szczeciński
1978	Warszawa	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk	MLKS „Budrol” Legnica II	MLKS „Piaś” Słupsk
1979	Piotrków Trybunalski	MLKS „Piaś” Słupsk	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk I	LKS „Kormoran” Ostróda
1980	Lublin	MLKS „Piaś” Słupsk	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk	LKS „Agros” Chełm
1981	Rydzyn	MLKS „Piaś” Słupsk	LKS „Legrol” Legnica	LZS „Spółdzielca” Pilzno
1982	Opinogóra	LZS „Spółdzielca” Pilzno	LKS „Hańcza” Suwałki	MLKS „Piaś” Słupsk I
1983	Warszawa	MLKS „Piaś” Słupsk	LZS Świdnica	LZS „Spółdzielca” Lublin
1984	Sulejów	MLKS „Piaś” Słupsk	LKS „Igloopol” Pilzno	LKS „Legrol” Legnica

1985	Stara Wieś	LKS „Legrol” Legnica	LKS „Igłopol” Pilzno	MLKS „Piast” Ślupsk
1986	Głogów	MLKS „Piast” Ślupsk	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk	LKS „Legrol” Legnica
1987	Łańcut	LKS „Legrol” Legnica	MLKS „Piast” Ślupsk	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk
1988	Bytów	MLKS „Piast” Ślupsk	LZS „Wilga” Kozmice Wielkie	LKS „Agro- Kociewie” Starogard Gdański
1989	Zagórze Śląskie	LZS „Charzynianka” Charzyno	LZS „Hetman” Klucze	SLKS „Techrol” Bożków
1990	Kołobrzeg	SLKS „Techrol” Bożków	LZS „Charzynianka” Charzyno I	LZS „Roszada” Iława
1991	Piotrowice k/ Chojnowa	LZS „Rolnik” Róża	LKT „Grojec” Żywiec	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk
1992	Legnica	LKS „Czarnovia” Czarna	LKSz ZPD Jasień	LZS „Caissa” Legnica
1993	Legnica	LKSz ZPD Jasień	LZS „Caissa” Legnica	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk
1994	Żagań	GLKS „Polonia” Andrespol	LKSz ZPD Jasień	MLKS „Przełom” Postomino
1995	Szczyrk	MLKS „Przełom” Postomino	GLKS „Przemsza” Klucze	GLKS „Polonia” Andrespol
1996	Augustów	LKS „Pribo- Hańcza” Suwałki	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk	LZS „Rolnik” Róża
1997	Kruszwica	GLKS „Przemsza” Klucze	LKS „Pribo- Hańcza” Suwałki	MLKS „Przełom” Postomino
1998	Koszęcin	LKS „Rolnik” Róża	GLKS „Polonia” Andrespol	LKS „Sido Cafe Hańcza” Suwałki
1999	Ustka	ZPD MGOK Jasień	LKS „Rolnik” Róża	GLKS „Sokół” Nowa Ruda
2000	Bochnia	LKSz ZPD Jasień	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk

2001	Ostróda	LKS „Kormoran” Ostróda	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	LKS „Rolnik” Róża
2002	Bartkowa	LKS „Rolnik” Róża	LZS „Górnovia Smak” Górnio	GKSz Goniec – MOA Staniątki
2003	Chotowa	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	LKS „Rolnik” Róża	LKS „Pasjonat” Dankowice
2004	Jarnońtówek	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	LKS „Rolnik” Róża	„Mechanik” Stargard Szczeciński
2005	Międzybrodzie Żywieckie	LKS „Rolnik” Róża	KSz „Juvena Hańcza” Suwałki	„Orkan” Dąbrowka Wielka
2006	Chotowa	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	LKS „Chrobry” Gniezno	GKSz „Solny” Zieleniewo
2007	Gniezno	GKS „Solny” Zieleniewo	GKSz „Hetman” Pilzno	LKS „Chrobry” Gniezno
2008	Pułtusk	GKS „Solny” Zieleniewo	LKS „Chrobry” Gniezno	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk
2009	Ostróda	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	GKSz „Solny” Grzybowo	LKS „Baszta” Żnin
2010	Mielno	LKSz GCKiP Czarna	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	UKS GIECEK Radków
2011	Augustów	LKSz GCKiP Czarna	LKS Kordian Bliżyn	KSz „Javena Hańcza” Suwałki
2012	Olkusz	LKSz GCKiP Czarna I	KSz „Javena Hańcza” Suwałki	MLKSz Archon i Myślenice
2013	Zamość	MLKS „Nadnarwianka” Pułtusk	MUKS Stoczek 45 Białystok	LKSz GCKiP Czarna I
2014	Chotowa	LKSz GCKiP Czarna	GKSz „Solny” Grzybowo	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk
2015	Chotowa	LKS „Nadnarwianka” Pułtusk	LKSz GCKiP Czarna	UKS 21 Podlesie

Źródło: SAKZLZSW, Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa maj 2012, s. 18–19; „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2009 (wydanie specjalne), s. 15; lipiec 2010, s. 13; maj 2011, s. 8; lipiec 2012, s. 22; czerwiec 2013, s. 15; sierpień 2014, s.16; czerwiec 2015, s.17; J. Moraś, Z. Tyszkiewicz, *50 lat Turnieju Szachowego...*, s. 26–94

Aneks nr 6.

Drużyny, które wywalczyły pierwsze trzy miejsca w Ogólnopolskim Turnieju „Piłkarska Kadra Czeka” i „Mała Piłkarska Kadra Czeka” w latach 1985–2015

Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeka” (chłopcy) – 1985–2015

Rok	Zajęte miejsce		
	I	II	III
1985	SP nr 7 Leszno	SP nr 2 Oborniki Wlkp. (Poznań)	.
1986	SKS Janikowo (Bydgoszcz)	SKS „Przemsza” Klucze (Katowice)	LKS Czaplinek (Koszalin)
1987	SP nr 2 Żnin (Bydgoszcz)	SP Polanów (Koszalin)	MZKS „Opolanka” Opole Lubelskie (Lublin)
1988	LZS „Nysa” Kłaczyna Rozтока (Wałbrzych)	SP Poniatowa (Lublin)	SP nr 4 Pułtusk (Ciecha- nów)
1989	LZS „Agrom” Lipienek (Toruń)	LZS „Gryf” Polanów (Koszalin)	LZS „Szarotka” Uherce (Krosno)
1990	SP Maciejowice (Siedlce)	SP Głuchowo (Toruń)	LZS „Wissa” Szczuczyn (Łomża)
1991	LZS/SKS „Sparta” Syco- wice (Słupsk)	LKS „Zaborzanka” Za- borze (Bielsko Biała)	MKS „Wissa” Szczuczyn (Łomża)

1992	SP Barwice (Koszalin)	MKS „Jagiellonka” Nie- szawa (Włocławek)	LKS „Orzeł” Choczewo (Gdańsk)
1993	SP Barwice (Koszalin)	LKS „Podkarpacie” Pustynia (Tarnów)	LZS „Cukrownik” Pszemno (Wałbrzych)
1994	SP nr 2 w Olecku (Suwałki)	SP w Horyńcu (Przemyśl)	SP w Pszczółkach (Gdańsk)
1995	LKS „Powiśle” Dzierżgoń (Elbląg)	LKS „Orzeł” - Rolimpex SA Łosice (Biała Podla- ska)	LKS „Podkarpacie” – Po- lifarb Pustynia, Tarnów
1996	SKS „Orlik” Pawłowice (Leszno)	LKS „Wolania” Wola Rzędzińska (Tarnów)	SP Gronowo Elbląskie (Elbląg)
1997	SP Połaniec (Tarnobrzeg)	SP Stare Siołkowice (Opole)	SP Żuromin (Ciechanów)
1998	LKS „Mazur” Karczew (Warszawa)	LKS Lubomia (Katowice)	LKS „Lignomat” Janko- wy (Kalisz)
1999	SP Bobolice (woj. za- chodniopomorskie)	MKS „Łucznik” Strzelce Krajeńskie (woj. lubu- skie)	LKS „Spartakus” Dale- szyce (woj. świętokrzy- skie)
2000	LKS „Spartakus” Dale- szyce (woj. świętokrzy- skie)	MLKS „Unia” Janikowo (woj. kujawsko-pomor- skie)	SP Zespół Szkół Iłowa (woj. lubuskie)
2001	LKS „Spartakus” Dale- szyce (woj. świętokrzy- skie)	WLKS „Krakus” Swoszo- wice (woj. małopolskie)	MLKS „Gopło” Kru- szwica (woj. kujawsko- pomorskie)
2002	MLKS „Gopło” Kru- szwica (woj. kujawsko-po- morskie)	UKS Gimnazjum Strzel- ce Krajeńskie (woj. lu- buskie)	LZS KS „Powiśle” Dzierżgoń (woj. pomor- skie)
2003	LZS „Orzeł” Trąbki Wielkie (woj. pomor- skie)	LKS „Jura” Niegowa (woj. śląskie)	MGLKS „Tarpan” Mro- cza (woj. kujawsko-po- morskie)
2004	GUKS Gorzkowice (woj. łódzkie)	LUKS „Skalnik” Tarnów Opolski (woj. opolskie)	OSIR „Sokół” Sokółka (woj. podlaskie)
2005	LKS „Niwa” Nowa Wieś (woj. małopolskie)	GZ LZS Głogówek (woj. opolskie)	MLKS „Polonia” Płoty (woj. zachodnio- pomorskie)
2006	TKS „Tomasovia” Tomaszów Lubelski (woj. lubelskie)	ULKS „Mazowsze” Miętne (woj. mazowiec- kie)	LKS „Orkan” Piekary Śląskie (woj. śląskie)

2007	TKS „Tomasovia” Tomaszów Lubelski (woj. lubelskie)	Gimnazjum Nr 2 Żuromin (woj. mazowieckie)	MULKS Łask (woj. łódzkie)
2008	ULKS „Mazowsze” Miętno (woj. mazowieckie)	TKS „Tomasovia” Tomaszów Lubelski (woj. lubelskie)	Gimnazjum Iłowa (woj. lubuskie)
2009	LKS „Gród” Podegrodzie (woj. małopolskie)	KS „Prochowiczanka” URBEX (woj. dolnośląskie)	KS „Wkra” Żuromin (woj. mazowieckie)
2010	GLKS „Włókniarz” Moszczenica (woj. łódzkie)	MLKS „Włodawianka” Włodawa (woj. lubelskie)	MKS „Polonia” Słubice (woj. lubuskie)
2011	TKS „Tomasovia” Tomaszów Lubelski (woj. lubelskie)	MKS „Polonia” Słubice (woj. lubuskie)	MKS „Czarni” Połaniec (woj. świętokrzyskie)
2012	SP „Olo” Władysławów (woj. wielkopolskie)	LKS „Orzeł” Trąbki Wielkie (woj. pomorskie)	MGLKS „Gryf” Kamień Pomorski (woj. zachodniopomorskie)
2013	KS „Polonia” Środa Wielkopolska (woj. wielkopolskie)	LKS „Gród” Podegrodzie (woj. małopolskie)	LKS „Ceramika” Opoczno (woj. łódzkie)
2014	LKS „Omega” Kleszczów (woj. łódzkie)	TKS „Tomasovia” Tomaszów Lubelski (woj. lubelskie)	LKS „Gród” Podegrodzie (woj. małopolskie)
2015	LKS „Wilga” Garwolin (woj. mazowieckie)	KS „Polonia” Środa Wlkp. (woj. wielkopolskie)	LKS „Omega” Kleszczów (woj. łódzkie)

Źródło: SAKZLZSW, Zwycięzcy turnieju „Piłkarska Kadra Czeki” w latach 1985–2013 – chłopcy; „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2014, s. 12–13; sierpień 2015, s. 16–17

Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeki” (dziewczęta) – 2001–2015

Rok	Zajęte miejsce		
	I	II	III
2001	GLKS „Zryw” Książki (woj. kujawsko-pomorskie)	UKS „Tramp” Baborów (woj. opolskie)	WLKS „Kmicic” Częstochowa (woj. śląskie)

2002	GLKS „Zryw” Książki (woj. kujawsko- pomorskie)	LZS „Tęcza” Kietrz Ko- złówki (woj. opolskie)	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)
2003	LZS „Tęcza” Kietrz Ko- złówki (woj. opolskie)	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	UKS „Orion” Ruda (woj. kujawsko-po- morskie)
2004	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LUKS „Promień” Mosty (woj. zachodnio- pomorskie)	LUKS „Ziemia Lubińska” Lubin, (woj. dolnoślą- skie)
2005	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	PUKS „Tęcza” Osiek n. Wisłą (woj. kujawsko- pomorskie)	LUKS „Gol” Częstochowa (woj. ślą- skie)
2006	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LUKS „Promień” Mosty (woj. zachodnio- pomorskie)	KS Michałowo (woj. podlaskie)
2007	KS Michałowo (woj. podlaskie)	UMKS „Ostrovia” Ostrówek (woj. łódzkie)	UKS „Dystans” Niedźwiada (woj. lubel- skie)
2008	UMKS „Ostrovia” Ostró- wek (woj. łódzkie)	GLKST „Tytan” Wisznice (woj. lubelskie)	KS Michałowo (woj. podlaskie)
2009	LUKS ECOREN Ziemia Lubińska (woj. dolno- śląskie)	UKS ANDRUSY Lipnik (woj. małopolskie)	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)
2010	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LKS „Rolnik” Biedrzy- chowice (woj. opolskie)	GLKS „Tytan” Wisznice (woj. lubelskie)
2011	UKS „Sparta” Daleszyce (woj. świętokrzyskie)	ISD AJD Częstochowa (woj. śląskie)	UKS „Victoria” Gaj (woj. małopolskie)
2012	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LKS „Szczyt” Boguszów Gorce (woj. dolnoślą- skie)	LKS „Rolnik” Biedrzy- chowice (woj. opolskie)
2013	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LUKS „Sportowa Czwór- ka” Radom (woj. mazo- wieckie)	LKS „Rolnik” Biedzychowice-Głógó- wek (woj. opolskie)
2014	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LUKS Sportowa Czwór- ka Radom (woj. mazo- wieckie)	LKS „Rolnik” Biedrzy- chowice (woj. opolskie)
2015	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	LKS „Rolnik” Biedrzy- chowice (woj. opolskie)	LUKS „Sportowa Czwór- ka” Radom (woj. mazo- wieckie)

Źródło: SAKZLZSW, Zwycięzcy turnieju „Piłkarska Kadra Czeką” w latach 2001–2013 – dzie-
wczeta; „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2014, s. 10; sierpień 2015, s. 12

Ogólnopolski Turniej „Mała Piłkarska Kadra Czeka” (chłopcy) – 2011–2015

Rok	Zajęte miejsce		
	I	II	III
2011	KKS „Włókniarz” 1925 Kalisz (woj. wielkopolskie)	MKS „Tuchovia” Tuchów (woj. małopolskie)	GZ LZS Dobrzeń Wielki (woj. opolskie)
2012	KS „Polonia” Środa Wlk. (woj. wielkopolskie)	GZ LZS Dobrzeń Wielki (woj. opolskie)	MULKS Łask (woj. łódzkie)
2013	MGLKS „Gryf” Kamień Pomorski (woj. zachodniopomorskie)	SKS „Jedynka” Opoczno (woj. łódzkie)	LKS „Pasjonat” Dankowice (woj. śląskie)
2014	UKS „Dubler” Opole Lubelskie (woj. lubelskie)	LUKS „Jordan” Kazanice (woj. warmińsko-mazurskie)	SP Bakałarzewo (woj. podlaskie)
2015	Akademia Piłkarska Gołcza (woj. małopolskie)	Szkoła Podstawowa w Goździe (woj. lubelskie)	GLKS „Włókniarz” Moszczenica (woj. łódzkie)

Źródło: SAKZLZSW, Zwycięzcy turnieju „Mała Piłkarska Kadra Czeka” w latach 2011–2013 – chłopcy; „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2014, s. 15; sierpień 2015, s. 15

Ogólnopolski Turniej „Mała Piłkarska Kadra Czeka” (dziewczęta) – 2011–2015

Rok	Zajęte miejsce		
	I	II	III
2011	LKS „Rolnik” Biedrzychowice (woj. opolskie)	LUKS Sport z Kulturą Wydmyny (woj. warmińsko-mazurskie)	UKS Ziółka Kłęka (woj. wielkopolskie)
2012	KKS „Włókniarz” 1925 Kalisz (woj. wielkopolskie)	LUKS Sport z Kulturą Wydmyny (woj. warmińsko-mazurskie)	ISD-AJD Częstochowa (woj. śląskie)

2013	LKS „Naprzód” Sobolów (woj. małopolskie)	ULKS „28” przy SP we Włyniu (woj. łódzkie)	UKS „Dubler” Opole Lubelskie (woj. lubelskie)
2014	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	WMKS „Ostrovia” Ostrówek (woj. łódzkie)	UKS „Tygryski” Święto- chłowice (woj. śląskie)
2015	KKPK „Medyk” Konin (woj. wielkopolskie)	UKS „Dubler” Opole Lu- belskie (woj. lubelskie)	LUKS „Kormoran” Brzy- dowo (woj. warmińsko- -mazurskie)

Źródło: SAKZLZSW, Zwycięzcy turnieju „Mała Piłkarska Kadra Czeka” w latach 2011–2013 – dziewczęta; „Wiadomości Sportowe”, sierpień 2014, s. 15; sierpień 2015, s.15

W kadrze zatrzymane

Fot. 1. Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych
w Białymstoku – 1975 r.

Źródło: Kronika Szkolnego Koła LZS (Zespół Szkół Rolniczych w Sędziejowicach) założona
w 1967 r., b. pag.

Fot. 2. Centralny finał o „Złote Koło” – Sieradz 1976 r.

Źródło: Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989, b. pag.

Fot. 3. Centralny Finał „Złotego Kasku” – Lututów 1976 r.

cd. fot. 3.

Źródło: Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989, b. pag.

Fot. 4. Edward Górski – zastępca prezesa Rady Głównej Zrzeszenia Ludowych Zespołów Sportowych (1977 r.)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), Archiwum Fotograficzne Grażyny Rutowskiej (AFGR), sygn. 40-S-1-1.

Fot. 5. Finał plebiscytu na 10 najlepszych sportowców Ludowych Zespołów Sportowych w 1978 r., organizowanego przez „Dziennik Ludowy” (Spotkanie w zajeździe „Smok”.

Przemawia jeden z działaczy. W pierwszym szeregu od prawej: kolarz Tadeusz Wojtas, kolarz Jan Jankiewicz (zdobywca III miejsca), lekkoatleta Jan Pusty (zdobywca I miejsca)

Źródło: NAC, AFGR, sygn. 40-S-51-28.

Fot. 6. Finał plebiscytu na 10 najlepszych sportowców Ludowych Zespołów Sportowych w 1978 r., organizowanego przez „Dziennik Ludowy” (obrazy)

Źródło: NAC, AFGR, 40-S-51-5.

Fot. 7. Lekkoatleta Jan Pusty (zwycięzca plebiscytu na 10 najlepszych sportowców Ludowych Zespołów Sportowych w 1978 r.) podczas spotkania z uczniami Szkoły Podstawowej (Słomniki, 1979 r.)

Źródło: NAC, AFGR, 40-S-51-10.

Fot. 8. Finał plebiscytu na 10 najlepszych sportowców Ludowych Zespołów Sportowych w 1979 r., organizowanego przez „Dziennik Ludowy” (Zwycięzcy plebiscytu przyjmują gratulacje. Drugi z prawej kolarz Jan Krawczyk, a czwarty z prawej kolarz Jan Jankiewicz)

Źródło: NAC, AFGR, sygn. 40-S-52-17.

Fot. 9. Finał plebiscytu na 10 najlepszych sportowców Ludowych Zespołów Sportowych w 1979 r., organizowanego przez „Dziennik Ludowy” (na zdjęciu kolarze, stoją od lewej: Janusz Pożak, Tadeusz Wojtas, Jan Krawczyk, Jan Jankiewicz)

Źródło: NAC, AFGR, sygn. 40-S-52-23.

Fot. 10. Zespół Szkół Zawodowych Centralnego Związku Spółdzielni Rolniczych „Samopomoc Chłopska” w Nałęczowie (lekcja wychowania fizycznego)

Źródło: NAC, AFGR, sygn. 40-X-77-12.

Fot. 11. Dyplom dla Lublina za zajęcie I miejsca w klasyfikacji województw na XI Ogólnopolskim Narciarskim Rajdzie Chłopskim – 1978 r.

Źródło: Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie

Fot. 12. Dyplom dla województwa lubelskiego za zajęcie II miejsca w klasyfikacji województw podczas XV Ogólnopolskiego Zlotu Turystów Motorowych Wsi „Szlakiem Walk o Wyzwolenie Narodowe i Społeczne na Lubelszczyźnie” – 1978 r.

Źródło: Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie

Fot. 13. Dyplom dla Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie za zajęcie I miejsca w konkursie na najlepszą kronikę WKTW podczas IV Ogólnopolskiego Zlotu Organizatorów i Instruktorów Turystyki Wiejskiej – 1978 r.

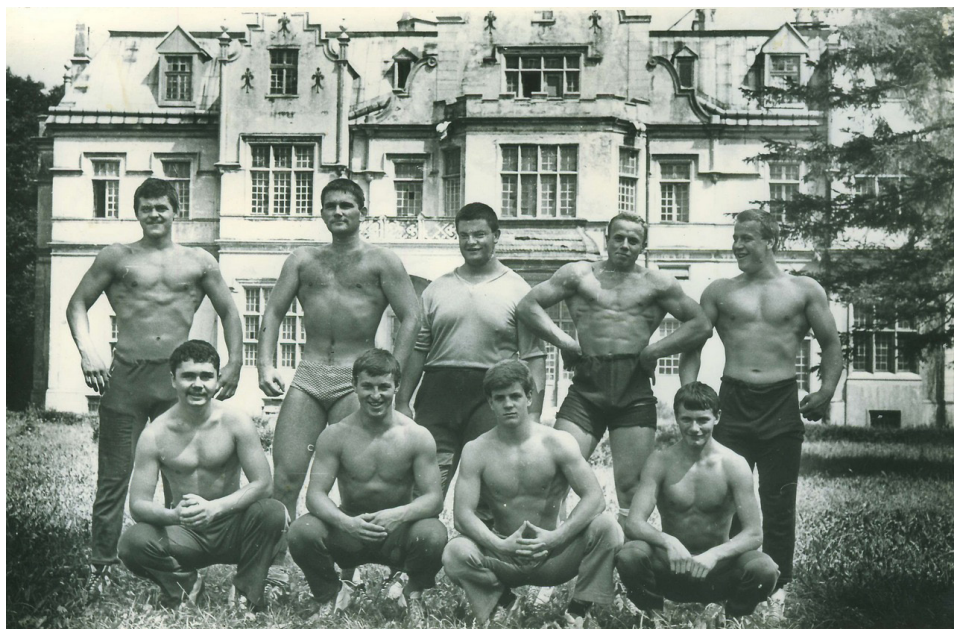
Źródło: Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie

Fot. 14. Otwarcie Igrzysk Sportowo – Rekreacyjnych LZS Pracowników Gospodarki Żywnościowej w 1980 r.

Źródło: Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989, b. pag.

Fot. 15. Zawodnicy LKS Terespol (1983 r.)

Źródło: Składnica Akt Marka Zielonki, zbiory ikonograficzne

Fot. 16. Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych w Białymstoku – 1985 r.

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.

Fot. 17. XXI Ogólnopolski Zlot Turystyczny na Westerplatte -1989 r. (reprezentacja województwa sieradzkiego)

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.

Fot. 18. Dyplom dla drużyny Sędziejowice I za zajęcie I miejsca w punktacji drużynowej podczas XXII Ogólnopolskiego Narciarskiego Rajdu Chłopskiego. Rajcza 1990 r.

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

Fot. 19. III Ogólnopolski Rajd Pieszy LZS „Od Wykusu do Michniowa” – 14–16.09.1990 r.

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

Fot. 20. XX Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkolnej (Białystok, 2003).

cd. fot. 20.

cd. fot. 20.

cd. fot. 20.

Źródło: Składnica Akt Podlaskiego Zrzeszenia LZS w Białymstoku

Fot. 21. Joanna Paprocka (druga z lewej) z LKS „Lotos” Jabłonna – mistrzyni świata w taekwon – do w kat. do 63 kg (Dortmund, 2005 r.)

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, Ludowy Klub Sportowy „Lotos” Jabłonna, b.r., s.70.

Fot. 22. VI Wojewódzkie Igrzyska LZS (Wierzbica, województwo lubelskie, 2005 r.)

cd. fot. 22.

Źródło: Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie

Fot. 23. Przed Ogólnopolskimi Igrzyskami LZS w prawie każdym województwie odbywają się igrzyska lokalne, eliminacje do ogólnopolskich. Na zdjęciu Wierzbica (2009 r.).

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 24. Młodzieżowe Mistrzostwa Europy w podnoszeniu ciężarów (2010 r.)
– I miejsce Ewy Mizdal w kat. 69 kg

Źródło: Składnica Akt Leszka Tarnawskiego, zbiory ikonograficzne

Fot. 25. Paweł Czapiewski – lekkoatleta, średniodystansowiec, medalista mistrzostw świata (brązowy medal w 2001 r.) i halowy mistrz Europy (2002 r.), zawodnik „Lubusza” Słubice. Przymierza się do złożenia podpisu na banerze podczas podsumowania współzawodnictwa sportowego LZS w 2011 r. i obchodów 65-lecia LZS

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 26. Podsumowanie konkursu „Obierz kurs na Orlika” w 2012 r., które odbyło się w listopadzie w siedzibie PKOl

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 27. Jubileuszowy XXX Ogólnopolski Turniej LZS „Piłkarska Kadra Czekaj” Chłopców im. Stanisława Tymowicza. Turniej odbył się w Słubicach w 2014 r. Drużyny reprezentujące poszczególne województwa wkracają na bieżnię stadionu podczas uroczystości otwarcia.

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 28. Pokazowy trening z wybranymi zawodnikami podczas XXXI Ogólnopolskiego Turnieju LZS „Piłkarska Kadra Czeki” Chłopców im. Stanisława Tymowicza (2015 r.), poprowadził Michał Dorna (trener reprezentacji Polski U-21)

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 29. Adrianna Jędrzejczyk („Rushh” Kielce) – mistrzyni Polski junierek w boksie z 2015 r.

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 30. XXXIII Międzynarodowy Wyścig Kolarski Juniorów o „Złote Koło”, Mistrzostwa Krajowego Zrzeszenia LZS i XII Memoriał im. Józefa Tropaczyńskiego, Dobczyce 2015 r.

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 31. Uroczystość otwarcia XVIII Ogólnopolskich Igrzysk LZS – Zamość 2015 r.

Źródło: Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, zbiory ikonograficzne

Fot. 32. Karol Warda (GLKS „POM-ISKRA” Piotrowice) – uczestnik Mistrzostw Polski Zrzeszenia LZS w podnoszeniu ciężarów w kategorii do 17 lat (Siedlce, 2015 r.)

Źródło: Składnica Akt Antoniego Kawalka, zbiory ikonograficzne

Fot. 33. Mistrzostwa Polski Zrzeszenia LZS w podnoszeniu ciężarów w kategorii do 20 i 23 lat, Kurzętnik 7–8.11.2015 r. Drużyna GLKS „POM-ISKRA” Piotrowice

Źródło: Składnica Akt Antoniego Kawalka, zbiory ikonograficzne

BIBLIOGRAFIA

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Częstochowie.
Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie.
Składnica Akt Antoniego Kawalka
Składnica Akt Hieronima Czerwieńca, Zbiory ikonograficzne.
Składnica Akt Eligiusza Małolepszego, Zbiory ikonograficzne.
Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia LZS w Warszawie.
Składnica Akt Leszka Tarnawskiego
Składnica Akt Lubuskiego Zrzeszenia LZS w Gorzowie Wlkp.
Składnica Akt Małopolskiego Zrzeszenia LZS w Krakowie.
Składnica Akt Marka Zielonki
Składnica Akt Podkarpackiego Zrzeszenia LZS w Rzeszowie.
Składnica Akt Podlaskiego Zrzeszenia LZS w Białymstoku.
Składnica Akt Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Katowicach.
Składnica Akt Świętokrzyskiego Zrzeszenia LZS w Kielcach.
Składnica Akt Wielkopolskiego Zrzeszenia LZS w Poznaniu.
Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Lublinie.
Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Łodzi.
Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Opolu.

II. Źródła drukowane

XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 19–20 maja 2000 r.
Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2012 roku, Warszawa 15 XII 2012 r.
Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2013 roku, Warszawa 14 XII 2013 r.
Informacja z realizacji zadań KZ LZS w 2014 roku, Warszawa 13 XII 2014 r.
Komunikat X Jubileuszowych Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i CZRS.
Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989.
Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989.
Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999.
Kronika Szkolnego Koła LZS (Zespół Szkół Rolniczych w Sędziejowicach) założona w 1967 r.
Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, cz. I–III.
Kronika Wojewódzkiej Komisji Turystyki Wiejskiej w Lublinie, cz. IV.

- Mały Rocznik Statystyczny 1939, Warszawa 1939.
- Rada Główna Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2000–2003, Warszawa 14–15 maja 2004.
- Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2004–2007, Warszawa 17.05.2008.
- Rada Główna Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Sprawozdanie z działalności za lata 2008–2011, Warszawa 26.05.2012.
- Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979.
- Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa, maj 1984.
- Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa, maj 1988.
- Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996.
- Sprawozdanie z działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w zakresie turystyki z lat 2008–2014.
- Sprawozdanie z działalności Zrzeszenia LZS w województwie zielonogórskim w latach 1975–1978, Zielona Góra 25 luty 1979 rok.
- Sprawozdanie z turystyki za 2012 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2012 r.
- Sprawozdanie z turystyki za 2013 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2013 r.
- Sprawozdanie z turystyki za 2014 r. na Plenum Zrzeszenia LZS XII 2014 r.
- Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS, Warszawa, b.r.w.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 1999 roku, Warszawa – grudzień 1999.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2000 roku, Warszawa – grudzień 2000.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2001 roku, Warszawa – grudzień 2001.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2002 roku, Warszawa – listopad 2002.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2003 roku, Warszawa – grudzień 2003.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2005 roku, Warszawa – grudzień 2005.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2009 roku, Warszawa – grudzień 2009.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2010 roku, Warszawa – grudzień 2010.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2011 roku, Warszawa – grudzień 2011.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2012 roku, Warszawa – grudzień 2012.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2013 roku, Warszawa – grudzień 2013.
- Udział Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w systemie sportu młodzieżowego w 2014 roku, Warszawa – grudzień 2014.

III. Prasa

„Młoda Polska” (Kraków)	1925–1926, 1930.
„Młoda Wieś” (Warszawa)	1932, 1937.
„Nad Wartą” (Sieradz)	1986–1987, 1989–1990.
„Nowa Wieś”	1999.
„Siew” (Warszawa)	1923, 1925, 1928, 1932.
„Sportowe Wieści” (Kielce)	2012.
„Wiadomości Sportowe” (Warszawa)	1975–1991; 1998; 2000; 2007–2015.
„Wici” (Warszawa)	1938.

IV. Strony internetowe

www.olimpijski.pl/pl/subpages/displayfid/294_785.html
zs7.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=43

B. Literatura

- Bakota D., *Joachim Halupczok jako legenda polskiego kolarstwa – od sukcesów do tragicznego finału kariery sportowej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, 2015 t. XIV nr 2.
- Bakota D., *Sport w województwie częstochowskim w latach 1975–1998*, Częstochowa 2013.
- Bakota D., *Sport and tourism in the operations of the Provincial Association of Rural Sports Teams in Częstochowa in years 1975–1998. An outline of the issues*, [in:] R. Urban (ed.), *From the history of the tourism movement in Poland between 1886 and 2009*, vol. IX. Gorzów Wlkp. 2010.
- Bakota D., Małolepszy E., Płomiński A., *Sport w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach w latach 1999–2013*, w: Zowisło M., Kosiewicz J. (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Kraków 2015.
- Bakota D., Małolepszy E., Płomiński A., *Sport and tourism in the activities of the Association of Rural Sports Teams in Poland in the years 1975–1989*, [in:] J. Oborny, F. Seman (eds.), *Estetika tela, telesnosti a sportoveho pohybu*, Bratislava 2013.
- Bakota D., Małolepszy E., Płomiński A., Kita A., *Działalność Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w południowo-wschodniej Polsce w latach 1975–1998. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2013, t. XII, nr 2.
- Besz Z., *40 lat Ludowych Zespołów Sportowych województwa przemyskiego 1946–1986*, Przemysł 1986.
- Bogdanowicz Z., *Historia sportu łobeskiego 1945–2007*, Łobez 2008.
- Brożyna M., *Działalność i funkcjonowanie Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w szkołach rolniczych regionu krośnieńskiego w latach 1947–1995*, [w:] A. Nowakowski (red.), *Z przeszłości i współczesności szkolnej kultury fizycznej na 50-lecie SZS (1957–2007)*, Wadowice 2008.
- Bryła W., *Z dziejów LZS Łysica Bodzentyn 1948–1998*, Bodzentyn 1998.
- Brzezicki A., Miller A., *Kartki z historii kultury fizycznej i turystyki 1945–1964*, Warszawa 1964.

- Chmielarczyk Z., *LKS „Pasjonat” Dankowice*, Dankowice 2010.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2006*, Warszawa 2007.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2008*, Warszawa 2009.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2009*, Warszawa 2010.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2010*, Warszawa 2011.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2011*, Warszawa 2012.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2012*, Warszawa 2013.
- Chruścicki B. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2013*, Warszawa 2014.
- Cichy I., *50 lat Ludowego Zespołu Sportowego w Sypniewie 1961–2011*, Sępólno Krajeńskie 2011.
- Ciupka J., *Pół wieku sportu wiejskiego w Zarszynie*, Krosno 1997.
- Ciupka J., *Sześćdziesiąt lat Związku Piłki Nożnej w Rzeszowie*, Rzeszów 2005.
- Ciupka J. (red. naczelny), *Zarys historii sportu wiejskiego na Podkarpaciu w latach 1946–1996*, Krosno 1996.
- Cymerman M., *50 lat sportu w Nowosielskach*, Krosno 2001.
- Czacza P., *Sport na wsi opolskiej w latach 1945–1989*, Opole 2014.
- Czacza P., *Z dziejów pierwszego Ludowego Klubu Sportowego w Polsce – LZS Czarnowąsy (woj. opolskie) 1945–1989*, w: Dżereń J. (red.), *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*, Płock 2011.
- Czech S., *Sport w powiecie brzozowskim*, Brzozów 2012.
- Czyż E., *50-lecie Klubu Sportowego „Jedność” w Boronowie*, Boronów 2003.
- Drażdzewski S., *Ludowe Zespoły Sportowe. Powstanie i działalność*, Warszawa 1974.
- Drobna A., Drobny R., *Historia sportu w Zabelkowie 1908–2008*, Zabelków 2008.
- Drzewiecki J., *Ludowe Zespoły Sportowe na Ziemi Lubuskiej w okresie transformacji ustrojowej (1989–2000)*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 6, Gorzów Wlkp. 2004.
- Duński W., *Od Paryża 1924 do Sydney 2000: polscy medaliści olimpijscy i paraolimpijcy: encyklopedia ilustrowana*, Warszawa 2000.
- Echa 40-lecia, Bielsko-Biała, listopad 1986.
- Falewicz R., *Historia igrzysk olimpijskich*, Poznań 2004.
- Gaj J., Hądelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.
- Gaj J., Hądelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 1991.
- Gaj J., Woltmann B. (red.), *Sport w województwie gorzowskim 1975–1990*, Gorzów Wlkp. 1993.
- Gaj J., *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa–Poznań 1987.
- Gąsiorowski A., *Sport w województwie olsztyńskim po reformie administracyjnej w Polsce*, [w:] L. Szymański (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, Wrocław 1993.
- Giergiel Cz., *60 lat „Wichra” 1949–2009*, Przelewice 2009.
- Gład A. i in., *Historia polskich zapasów 1922–2012*, Warszawa 2012.
- Głuszek M., Wesołowski J., *Ludowe Zespoły Sportowe w Wielkopolsce 1946–2006*, Poznań 2007.
- Głuszek Z., *Leksykon polskich olimpijczyków 1924–1998*, Warszawa 1999.
- Golanko R., *Zarys działalności Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe” na ziemi białsko-podlaskiej do 1998 r.*, [w:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 4, Gorzów Wlkp. 2000..
- Gradowski L. (red.), *Polska 1918–1988*, Warszawa 1989.
- Guzik T., *LZS – LKS „Tęcza” Zręcin 1986–2011*, Krosno 2011.

- Hawrysz F., *Kultura fizyczna w Legnicko – Głogowskim Okręgu Miedziowym w latach 1976–1984*, [w:] L. Szymański (red.), *Kultura fizyczna na Dolnym Śląsku w 40-leciu Polski Ludowej*, Wrocław 1993.
- Hofman A., *Burza Lipki 1952–2012*, Lipki 2012.
- Hojan T., „Czarni” Wróblewo. *Historia Klubu (1947–2007)*, b.m.w., 2007.
- Jaroszewski J., *Kultura fizyczna na Ziemi Kaliskiej w latach 1945–1998*, Konin 2012.
- Jaszczur-Nowicki J., *Działalność sportowych ośrodków jeździeckich regionu elbląskiego w półwieczu 1945–1995*, [w:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 3, Gorzów Wlkp. 1998.
- Jucha J., Kuźniar K., *LKS „Błękit” Żołynia na tle rozwoju sportu w gminie 1948–2008*, Żołynia 2011.
- Jurek T., Woltmann B., *Kultura fizyczna w województwie zielonogórskim 1950–1989*, Zielona Góra 1990.
- Kamiński M., *Monografia MLKS „Zawisza” Pajęczno*, Łódź 1991.
- Karandyszowski B. (red.), *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w województwie szczecińskim w latach 1946–1996*, Szczecin 1996.
- Kawka E., *Zarys historii sportu radomszczańskiego*, Radomsko 2006.
- Kindziuk S., *Nie tylko sztangiści – 30 lat WLKS Siedlce*, Siedlce 2006.
- Kita A., *Piłka nożna kobiet w strukturach Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1989–2009*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza, J. Rodziewicz-Gruhn (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 2, *Kultura fizyczna i turystyka w Polsce w latach 1989–2010. Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki*, Częstochowa 2011.
- Kita A., *Rozwój turystyki i rekreacji w Łódzkim Zrzeszeniu Ludowych Zespołów Sportowych w latach 1999–2012*, [w:] L. Nowak, R. Urban (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej*, t. 11, Gorzów Wlkp. 2014.
- Kita A., *Rozwój sportu w Łódzkim Zrzeszeniu Ludowych Zespołów Sportowych w latach 1999–2011*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria – praktyce*, Konin 2014..
- Kmiotek D., Kmiotek J., *Sport w Strzemieszycach*, Dąbrowa Górnicza 2009.
- Kochanek J., *Ludowy Zespół [Klub] Sportowy [LZS. LKS] „Śląsk” Koszęcin lata 1948–2008. Monografia*, Koszęcin 2008.
- Kociński B., Wojnar J., *Osiągnięcia opolskiej lekkiej atletyki w latach 1945–2000*, Opole 2002.
- Kowal J., *Wici. Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928–1939*, Warszawa 1964.
- Król P., *Kultura fizyczna w województwie tarnobrzeskim w latach 1975–1998*, [w:] W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak (red.), *Studia z historii i teorii kultury fizycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Obodyńskiemu*, Rzeszów 2008.
- Krzysztofowicz J., *Piłka nożna na ziemi słupskiej w latach 1945–1993*, Słupsk 1994.
- Księga Sportu Polskiego 1944–1974*, Warszawa 1975.
- Kulczycki T., Kobierski A., Kawaler T. (red.), *Ludowy Klub Sportowy „Orkan” Wielkopolska 1949–2009*, b.m.w. i b.r.w.
- Kusidło J., *LKS „Jedność” Rozmierka 1946–2011*, Kraków 2011.
- Latuszkiewicz B., *Zielone bractwo*, Warszawa 2000.
- Lech R., *Zrzeszenie Ludowych Zespołów Sportowych województwa wrocławskiego w latach 1945–1995*, Wrocław 1995.

- Lis J., Żemantowski J. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2001*, Warszawa 2002.
- Łuczak M., *Sport w województwie konińskim w latach 1975–1998*, [w:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 4, Gorzów Wlkp. 2000.
- Mała encyklopedia sportu A–K*, Warszawa 1984.
- Mała encyklopedia sportu L–Ż*, Warszawa 1986.
- Małolepszy E., Bakota D., Płomiński A., *Sport w szkołach rolniczych w Polsce w latach 1975–1998. Zarys problematyki*, [w:] K. Rędziński, M. Łopot (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, tom XXIII, Częstochowa 2014.
- Małolepszy E., Bakota D., Płomiński A., *Sport w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Opolu w latach 1999–2011. Zarys dziejów*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2013, t. XII, nr 2.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Rekreacja fizyczna i sport dla wszystkich w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1989–2010*, [w:] A. Bukova, K. Lukac (red.), *Rekreačný šport, zdravie, kvalita života*, Košice 2012.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Sport i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie w latach 2000–2012*, „Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku” 2014, nr 1–4.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Stan badań nad dziejami kultury fizycznej i turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1975–2010*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak (red.), *Wybrane zagadnienia kultury fizycznej – aktualny stan badań*, Konin 2012.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Turystyka i rekreacja fizyczna w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–1998. Zarys problematyki*, „Szkice Humanistyczne” 2015, t. 15, nr 3–4.
- Małolepszy E., *Infrastruktura sportowa, a rozwój wychowania fizycznego i sportu na wsi w powiecie piotrkowskim w II połowie lat trzydziestych XX w.*, [w:] A. Nowakowski, W. Bajorek (red.), *Szkice z historii i współczesności zarządzania kulturą fizyczną w Polsce*, Rzeszów 2012.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w świetle czasopisma „Drużyna” w latach 1912–1920*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. VII, Częstochowa 2007.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w latach 1989–2008. Zarys problematyki*, [w:] J. Chelmecki (red.), *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży*, t. 2, Warszawa 2009.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej*, [w:] M. Zowisło, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Kraków 2015.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998 (na przykładzie wybranych gmin)*, „Studia Humanistyczne”, nr 2, Kraków 2002.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 2004.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności polskich wiejskich organizacji młodzieżowych w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 5, Gorzów Wlkp. 2002.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 2015 (II wydanie).

- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926–1937)*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. V. *Tradycje i współczesność kultury fizycznej w Polsce*, Częstochowa 2003.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej na wsi w II Rzeczypospolitej*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *Antropologia sportu*, Warszawa 2002.
- Małolepszy E., *Rola Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w rozwoju kultury fizycznej i turystyki w środowisku wiejskim w Polsce w latach 1989–2008*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. IX, Częstochowa 2010.
- Małolepszy E., *Ruch sportowy w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] F. Kampka, S. Stęпка (red.), *Wież i ruch ludowy w Polsce i Europie*, t. 2, *Idee, organizacje, środowisko*, Warszawa 2012.
- Małolepszy E., *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] R. Muszkieta, W. Żukow, M. Napierała, E. Saks (red.), *Stan i rozwój regionalnego sportu i rekreacji*, Bydgoszcz 2010.
- Małolepszy E., *Sporty zimowe w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010 – zarys dziejów*, [w:] L. Rak (red.), *Sporty zimowe w tradycji polskiej kultury fizycznej*, Częstochowa 2011.
- Małolepszy E., Płomiński A., *Kultura fizyczna i turystyka w szkołach rolniczych oraz w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, 2013 t. XXII.
- Małolepszy E., Płomiński A., *Sport i turystyka w działalności Lubuskiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1999–2013. Zarys problematyki*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria praktyce*, Konin 2014.
- Małolepszy E., Płomiński A., *Sport i turystyka w działalności Świętokrzyskiego Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe” w latach 1999–2012*, „Zeszyty Naukowe ALMAMER Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie”, 2014 nr 2 (71).
- Małolepszy E., *Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. VI, Częstochowa 2005.
- Małolepszy E., *Rola i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na wsi w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokółów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego*, Kraków 2010.
- Małolepszy E., *Rola i znaczenie turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza, J. Rodziewicz-Gruhn (red.), *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 2, Częstochowa 2011.
- Małolepszy E., *Rozwój infrastruktury dla potrzeb wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX wieku*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 8, Gorzów Wlkp. 2008.
- Małolepszy E., *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej*, [w:] R. Wasztyl (red.), *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej*, Zeszyty Naukowe nr 85 Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, Kraków 2002.
- Mazur M., *Ludowe Zespoły Sportowe w regionie łódzkim w latach 1946–2006*, Radomsko 2006.

- Mazur M., *50 lat Ludowych Zespołów Sportowych*, Piotrków Trybunalski 1997.
- Michalski P. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2002*, Warszawa 2003.
- Mierzwiński H., *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928–1948)*, Biała Podlaska 1992.
- Mioduchowska M., *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1928*, Warszawa 1984.
- Mirek J., *LKS „Alfa” Siedliska 1967–2002*, Siedliska 2005.
- Moraś J., Tyszkiewicz Z., *50 lat Turnieju Szachowego o „Złotą Wieżę”*, b.r.w.
- Nowak Z., Kula J., Mazur J., Michniak M. (red.), *60 lat ze znakiem LZS na Ziemi Świętokrzyskiej*, Kielce, b.r.w.
- Opiela J., *Ludowy Klub Sportowy „Węgrzcanka” Węgrzce Wielkie 1925–2010*, b.m.w., 2010.
- Ordyłowski M., Szymański L., *Model rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej w Polsce i na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej 1945–2012*, Wrocław 2015.
- Pacek M., Piłat M. (red.), *Kronika Sportu Polskiego 2003*, Warszawa 2004.
- Pawłowski Z., *Dzieje glineckiego sportu*, Głinojeck 2012.
- Piórek M., Franczyk M., *60 lat Ludowego Klubu Sportowego „Zryw” Dzikowiec*, Dzikowiec 2008.
- Płomiński A., *Piłka nożna w województwie sieradzkim w latach 1989–1998 w świetle czasopiśma „Nad Wartą”*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. 10, Częstochowa 2011.
- Płomiński A., *Sport w województwie sieradzkim w latach 1975–1998*, Częstochowa 2015.
- Polak E., *Akrobatyka sportowa w Polsce*, Rzeszów 2003.
- Politowski M., *Historia LZS „Zawisza” Sulechów 1971–1981*, Sulechów 1981.
- Ponczek M., *Kultura fizyczna w Polskich Katolickich Organizacjach Młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Katowice 1997.
- Przydział M., Zaborniak S., *Z tradycji Wyścigu Kolarskiego Szlakiem Walk płk. Wasilija Skopenki na Podkarpaciu w latach 1957–1991*, [w:] K. Obodyński, S. Zaborniak (red.), *Z tradycji kolarstwa na Ziemiach Polskich w Galicji i na Podkarpaciu 1867–2007*, Rzeszów 2007.
- Rosiński S., *Sport w działalności Ludowych Zespołów Sportowych na Opolszczyźnie w latach 1946–2006*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 8, Gorzów Wlkp. 2008.
- Rozwadowski P., *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927–1939*, Warszawa 2000.
- Słoniewski M., *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918–1939*, Warszawa 1984.
- Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*, Warszawa 1989.
- Szafrkowski Z., *Osiągnięcia sportowe jeźdźców z Łobza*, [w:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 3, Gorzów Wlkp. 1998.
- Szafrkowski Z., *35 lat kolarstwa w LKS „POM” Strzelce Krajeńskie (1968–2003)*, Gorzów Wlkp. 2003.
- Szubert R., *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej w latach 1944–1956*, Wrocław 2010.
- Szymański L., *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995.
- Ślusarski J., *Od Alarmu do Zenitu. Klub Sportowy w Chmielniku 1946–2006*, Kielce 2006.
- Świder P., *Kultura fizyczna w województwie krośnieńskim w latach 1975–1998*, [w:] W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zabornia. (red.), *Studia z historii i teorii kultury fizycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Obodyńskiemu*, Rzeszów 2008.

- Tabasz W., *Sport i Sportowcy na terenie powiatu ropczycko-sędziszowskiego (próba zinventoryzowania)*, Ropczyce 2003.
- Trzeźniowski Z., *Sport w Łańcucie 1971–2005*, Łańcut 2006.
- Tuszyński B., *100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów – 100 lat kolarstwa polskiego*, Warszawa 1986.
- Wodecki K., *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1975–1998. Zarys problematyki*, [w:] T. Drozdek-Małołępsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce, t. 1. Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, Częstochowa 2011.
- Wojtuń E., *Ludowy Zespół Sportowy „Siepietniczanka” w Siepietnicy*, Skołyszyn 1996.
- Woltmann B., Urban R. (red.), *Ruch olimpijski na Ziemi Gorzowskiej*, Gorzów Wlkp. 2007.
- Zaborniak S., Lewkowicz Ł., *Stan badań nad ewolucją kultury fizycznej ludności wiejskiej na Rzeszowszczyźnie*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2010, nr 1–4).
- Zaborniak S., Przyszlak O., *Z działalności Ludowego Klubu Jeździeckiego „Zabajka” Głogów Małopolski 1978–2002*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce, t. 7*, Gorzów Wlkp. 2006.
- Zatoński S., *Pół wieku Szkoły Rolniczej w Żółtym Potoku 1948–1998*, Żółty Potok 1998.

Indeks nazwisk¹

A

Adamczak Władysław 32
Ammann Simon 104–105
Anhald Zygfryd 47
Augustyn Kamila 68

B

Bachleda-Curuś Katarzyna 11, 66–67, 74, 101, 107
Badowska Anna 42
Bajer Daniel 60
Bajorek Wojciech 15
Bakota Daniel 66–68, 77, 103
Bakulin Andrzej 47
Barcik Edward 106
Barcikowski Zbigniew 47
Bawolski Piotr 85
Bernatek Mateusz 58, 60
Biegun Krzysztof 59
Błaszak Genowefa 33
Bobik Janusz 11, 34, 101, 103
Bodziągowski Kacper 58
Bródka Zbigniew 11, 66–67, 102, 106–107
Brzezicki Arkady 24
Brzozowski Artur 68
Brzozowski Krystian 73
Bukova Alena 98
Bulwa Agata 67

C

Celeban Leonarda 42
Chelmecki Jerzy 35

Chiliński Stanisław 33
Chmiel Aleksy 82
Chmiel Erwin 102
Chojdas Renata 42
Chojcka Lidia 67, 70
Chruścicki Bogdan 70–73, 101–102, 105–107
Cichocka Angelika 65, 70
Ciskowska Alicja 33
Ciunek Ewelina 60
Cukierman Janusz 47
Cwalina Adam 68
Cyrocki Remigiusz 84
Czaczka Piotr 23–24
Czajkowski Konrad 67
Czapiewski Paweł 65, 73
Czekalski Paweł 85
Czerniawski Marcin 56
Czerwonka Natalia 101, 107
Cześniak Maria 69
Czyżewski Oskar 59

Ć

Ćwieniec Małgorzata 72

D

Danilczyk-Zabawska Krystyna 65, 67
Daszkowski Adam 78
Dąbrowski Mariusz 67
Dederko Ewa 68
Dobrowolski Rafał 65, 68–70, 72–74
Dołęga Marcin 74
Domańska Elżbieta 87

¹ Indeks nie obejmuje nazwisk występujących w Aneksach i Bibliografii.

Drabarek Sylwester 86
Dragon Jan 34
Drażdzewski Stanisław 9, 24
Drodek-Małołepsza Teresa 68, 71, 73, 85–86, 96, 98–100
Drzewiecki Jerzy 104, 192
Dudek Paweł 91
Duński Witold 102–104, 106–107
Dzięcioł-Marcinkiewicz Iwona 68, 72, 104

E

Ennaoui Sofia 58

F

Fajdek Paweł 57, 65, 68, 70, 73–74
Falewicz Robert 34
Fall Jarosław 22
Feliński Wojciech 90
Filipczak Jacek 90
Fiodorow Joanna 57
Flerk Zbigniew 83
Flis Wojciech 86
Fraha Józef 83
Franczyk Adrian 58

G

Gabrysiak Bogumiła 42
Gaj Jerzy 25, 34, 75
Galiński Marek 67
Gawroński Piotr 73
Gęszka Adam 104
Gładysz Anna 83
Głaz Andrzej 102
Głęb Andrzej 11, 33, 102
Głuszek Zygmunt 33–34, 102–104, 106–107
Gradowski Lech 14
Gruca Dorota 68
Grzesiak Alicja 85
Grzesiak Wioletta 42
Gwizdoń Magdalena 66

H

Halupczok Joachim 11, 32, 34, 102–104
Hannawald Sven 104

Hartman Wiesław 11, 32, 34, 101, 103
Hądzelek Kajetan 25, 34
Herbaciński Krzysztof 47
Hładniuk Patryk 63
Huczek Jerzy 47
Hula Stefan 66, 105
Hurko Wacław 11, 78

I

Iskrzak Zenon 83

J

Jabłoński Dariusz 37, 65, 67–68, 71–72, 74,
Jakubczak Anna 67–68
Janik Radosław 86
Jaremko Bogusław 85
Jaremski Zbigniew 106
Jaskuła Zenon 11, 34, 103–104
Jastrzębska Wioleta 58, 60
Jaśkowiec Sylwia 70
Jesień Anna 65, 68
Jędrzejczyk Adrianna 60
Jonak Edward 47
Jurasz Adam 68
Jurecki Marcin 67

K

Kaczmarczyk Kinga 58
Kaczor Adam 47
Kaczor Mirosław 47
Kampka Franciszek 50
Karpńska Marzena 58, 68, 72–73
Kądzioła Michał 57
Kiecana Szymon 65
Kiljanek Grzegorz 68, 74
Kizierowski Bartosz 65, 71, 73
Kłata Katarzyna 11, 37, 104
Klejnowska Aleksandra 65, 67–68, 71–72
Klemm Klaudia 59
Kleparski Stefan 83
Klicki Krzysztof 58
Klimczak Eugeniusz 47
Knapik Beata 42
Kobierski Andrzej 47
Kobyliński Andrzej 101

Kocot Benedykt 33
Kołeczek Karolina 58
Kołodziejczyk Andrzej 104
Komar Andrzej 33
Kosiewicz Jerzy 16, 66
Kosowski Jakub 56
Kostrybała Izabela 68
Kotłowska Aleksandra 60
Kowalczyk Bartosz 57, 63
Kowalczyk Jan 34, 101, 103
Kowalczyk Justyna 70
Kowalczyk Marian 103
Kowal Józef 193
Kowska Katarzyna 65, 68
Kozicki Marian 34, 101, 103
Kozłowa Paula 63
Krawczyk Bronisław 104
Krawczyk Dorota 42
Krawczyk Karolina 58, 63
Krawczyk Katarzyna 63
Krawczyk Sylwia 42
Krejner Grzegorz 67
Kruczek Łukasz 66, 105
Kryński Kamil 65, 68, 74
Krzesiński Stanisław 102
Krzeszewski Tomasz 67
Kubiak Jan 103
Kudłaszyk Piotr 58
Kulka Szymon 57, 63
Kuraś Ewa 56
Kuźniak Krzysztof 74
Kwieciński Janusz 93

L

Langa Adam 32
Lang Czesław 33, 137
Latuszkiewicz Bogdan 102–104, 106–107
Lebiodowicz Henryk 47
Lendzień Grzegorz 91
Leśniak Natalia 69, 73
Leśniewski Marek 34, 103–104
Lićwinko Kamila 70
Lindert Jan 33
Lipiarska-Pałka Karina 73
Lipińska Karina 74
Lipka Jan 18

Lis Jan 67, 71
Lis Lucjan 106
Lis Tobiasz 63
Lukac Karol 98

Ł

Łasak Henryk 106
Łogosz Michał 67–68, 72
Łopata Andrzej 22
Łoś Krzysztof 102
Łoś Mariusz 72
Łuczak Maciej 93

M

Madej Jerzy 86
Majerczyk Władysława 34
Maksel Krzysztof 57
Malik Kalina 33
Małolepszy Eligiusz 7, 13–16, 18–22, 32,
35, 37–38, 41, 50, 52, 60, 65–68, 70–74,
77, 85–86, 93, 95–96, 98–100, 105
Małyś Adam 11, 65–66, 70, 73–74, 104–105
Mania Mirosława 83
Maselko Barbara 86
Mateja Robert 104–105
Mateusiak Robert 67–69, 72–74
Matkowska Iwona 69, 72–74
Mądrowska Katarzyna 58
Michalik Jakub 61
Michalik (Rogień) Monika 65, 69, 71–72
Michalski Przemysław 66, 71–72, 105
Mientki Marcin 67
Mierzejewski Andrzej 47
Mika Agata 56
Mikos Bartosz 67
Miller Antoni 24
Mioduchowska Maria 16
Misiewicz Alfred 106
Misterska Dominika 72
Mizdal Ewa 69, 73–74
Moraś Jerzy 32, 37, 65
Morgenstern Thomas 105
Mospinek Justyna 68, 72
Mroziński Zbigniew 87
Mudlaff Tomasz 58
Musiał Antoni 32

Musiał Leon 47
Muszkieta Radosław 32
Mytnik Tadeusz 106

N

Nagły Beata 83
Napierała Marek 32
Niedźwiedzki Konrad 11, 67, 102, 105, 107
Niewęgłowska A. 84
Nowak Leonard 15
Nowakowski Andrzej 15
Nowicki Mieczysław 106
Nowicki Wojciech 70

O

Oborny Josef 77
Ogonowski Michał 60
Oleśkiewicz Sylwia 58
Olszewska Dorota 84
Ołenczyn Patryk 58, 63
Ordyłowski Marek 96
Ordzińska Katarzyna 60
Osuch Dariusz 33, 38

P

Pacek Małgorzata 71
Pakosz Piotr 47
Paluch Sylwia 85
Panfil Mirosław 47–48
Parszczyński Łukasz 65, 69
Pasko Magdalena 60
Pawelczak Sandra 71
Pawlak Dorota 42
Pawłowska Katarzyna 57, 68–69, 73–74
Piasecki Lech 33, 104
Piasko J. 84
Piątek Piotr 65, 68, 71
Piechowiak Patrycja 58
Piecny Stefan 33
Piela Irena 34
Pietrzak Łucja 57
Pietrzycki Marian 86
Pietrzyk Agata 71, 73
Pietrzyk Jerzy 106
Piłat Mariusz 71

Plewiński Filip 61
Płomiński Arkadiusz 16, 38, 66–68, 77, 93, 95
Pochwała Tomasz 104
Podlas Ryszard 11, 33, 106
Podzierski Zenon 33
Ponczek Mirosław 22
Popa Andrzej 33
Potocki Jan 102
Praczyk Wojciech 57, 63
Prei Barbara 67
Purol Włodzimierz 47
Pusty Jan 33

R

Rabczewski Paweł 33
Rajkowski Patryk 57, 60
Ratajczyk Rafał 73
Rodziewicz-Gruhn Joanna 13–14, 20
Rok Agata 58
Roycewicz Henryk 103
Rozwadowski Piotr 14
Rutkowski Łukasz 105
Rybicki Kamil 60
Rytkowski Mariusz 67, 72–73

S

Sadowska Iwona 71
Saks Ewa 32
Samoraj Jarosław 57–60
Seman Frantisek 77
Siennicki Andrzej 106
Skalniak Agnieszka 70
Skarul Waław 102, 104
Skiba Monika 71
Skotnicka Monika 42
Skowronek Lucyna 33
Skowroński Paweł 71
Skupień Wojciech 105
Skwarek Agnieszka 90
Słomiński Vincent 63, 74
Słoniewski Michał 19–20
Smosarska Justyna 65
Sobieraj Małgorzata 67–68
Soćko Ryszard 47
Solorz Ignacy 16, 18

Solorz Zofia 16
Spychała Anna 84
Stanisławski Zbigniew 33
Staniszewski Marian 102
Steckiewicz Magdalena 95
Steckiewicz Stanisław 95
Stec Piotr 91
Stępień Bronisław 83
Stępka Stanisław 50
Stoch Kamil 66–67, 70, 105
Stremler Beata 68–69
Such Bartosz 56
Surmiński Franciszek 106
Susół Tadeusz 47
Sypytowski Andrzej 34, 103–104
Szałankiewicz Jakub 57
Szczepaniak Beata 84
Szczęch Henryk 97
Szmajda Mieczysław 84
Szozda Stanisław 11, 33, 106
Szubert Rafał 9, 24
Szulkowski Kacper 60
Szurkowski Ryszard 102, 104, 106
Szymański Jan 11, 33, 67, 102, 106–107
Szymański Leonard 14, 96
Szynkowska Marta 59

Ś

Świerad Ryszard 102

T

Tajner Tomisław 104
Tekliński Adrian 68
Tłołka Beata 33
Tomczak Maciej 93
Trebunia Maria 34
Trochanowski Andrzej 106
Truszkowski Radosław 68
Turkot Radosław 33
Tuszyński Bogdan 107
Tyminska Karolina 69
Tyszkiewicz Zbigniew 32, 37, 65

U

Urban Renata 104

W

Wacha Przemysław 68
Waliszewski Zygmunt 32
Wasztyl Ryszard 19
Werner Jan 106
Wierzchowiak Andrzej 86
Więckowski Marian 104
Wisiecka Beata 85
Wiśniewska Joanna 65, 73
Witczak Dominik 58
Witkowska Edyta 71, 73
Włoka Anna 63
Władysław Podgórski 34
Wodkowski Rajmund 32
Wojda Andrzej 102
Wojna Aleksander 47
Wojtaszyn Stanisław 83
Wolanin Tadeusz 47, 122
Wolny Jakub 59
Woltmann Bernard 19, 104
Wołymec Henryk 47
Woźniak Katarzyna 66, 101, 107
Wójcik Rafał 60
Wólczyńska Aleksandra 59–60
Wróblewska Izabela 58
Wrótniak Ewa 85

Z

Zagora Józef 103
Zatówka Patryk 58, 63
Zieliński Adrian 11, 69, 71, 73–74, 107
Zieliński Damian 67, 74, 142
Zieliński Tomasz 69, 73, 74, 143
Zielonka Marek 10, 33, 171, 189
Zięba Nadieżda 68–69, 72–74
Złotkowska Luiza 11, 66–67, 101, 107
Zniszczoł Aleksander 57, 59, 63
Zowisko Maria 16, 66
Zyga Sławomir 85

Ż

Żemantowski Jacek 67, 71
Żukow Walery 32
Żurańska Adriana 73
Żyła Piotr 105

Wykaz skrótów

AKS – Atletyczny Klub Sportowy
ALKS – Autonomiczna Ludowa Kolarska Sekcja
AZHRLW – Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie
AZS – Akademicki Związek Sportowy
BLKS – Biathlonowy Ludowy Klub Sportowy
CKP – Centrum Kształcenia Praktycznego
CKTW – Centralna Komisja Turystyki Wiejskiej
CKU – Centrum Kształcenia Ustawicznego
CLKS – Ciechanowski Ludowy Klub Sportowy
CZKR – Centralny Związek Kółek Rolniczych
CZMW – Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej
CZSR – Centralny Związek Spółdzielni Rolniczych
GKKF – Główny Komitet Kultury Fizycznej
GKKFiT – Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
GKS – Gminny Klub Sportowy
GKT – Główny Komitet Turystyki
Gminne KT – Gminne Komitety Turystyki
GLKS – Gminny Ludowy Klub Sportowy
IO – Igrzyska Olimpijskie
Kds.MiKF – Komitet ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej
KK – Klub Kolarski
KKPK – Koniński Klub Piłkarstwa Kobiecego
KKS – Kaliski Klub Sportowy
KMW – Koło Młodzieży Wiejskiej
KS – Klub Sportowy
KSM – Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
KSMM – Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej
KSMMiŻ – Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej
KSMŻ – Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej
KSz – Klub Szachowy
KWFiPW – Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego
KZ – Krajowe Zrzeszenie
KZMM – Katolicki Związek Młodzieży Męskiej
KZMŻ – Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej
KZRKiOR – Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych
LITS – Ludowe Integracyjne Towarzystwo Sportowe
LKJ – Ludowy Klub Jeździecki

LKS – Ludowy Klub Sportowy
LKSz – Ludowy Klub Szachowy
LŁKS – Ludowy Łomżyński Klub Sportowy
LUKS – Ludowy Uczniowski Klub Sportowy
LZS – Ludowy Zespół Sportowy
MAKS – Miejski Atletyczny Klub Sportowy
MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej
MENiS – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu
MGLKS – Miejsko-Gminny Ludowy Klub Sportowy
MKS – Miejski Klub Sportowy
MLKS – Miejski Ludowy Klub Sportowy
MPSR – Mistrzostwa Polski Szkół Rolniczych
MRiGŻ – Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
MSiT – Ministerstwo Sportu i Turystyki
MZM przy MTR – Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym
OOWTKMW – Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy Turystyczno-Krajoznawczej Mieszkańców Wsi
OSSM – Ośrodki Szkolenia Sportowego Młodzieży
OST – Ogólnokrajowa Spółdzielnia Turystyczna
OZTW – Ogólnopolski Zlot Turystów Wiejskich
POS – Państwowa Odznaka Sportowa
PO „SP” – Powszechna Organizacja „Służba Polsce”
PTP – Państwowe Technikum Pszczelarskie
PTSM – Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych
PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUWFiPW – Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
PZK – Polski Związek Kajakowy
PZM – Polski Związek Motorowy
RG – Rada Główna
RNWF – Rada Naukowa Wychowania Fizycznego
SAKZLZSW – Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie
SAPZLZSB – Składnica Akt Podlaskiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Białymstoku
SAWZLZSL – Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Lublinie
SKB – Suwalski Klub Badmintona
SMP – Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej
SP – Szkoła Podstawowa
TG „Sokół” – Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”
TKK – Toruński Klub Kolarski
TKS – Tomaszowski Klub Sportowy
UKFiT – Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki
UKS – Uczniowski Klub Sportowy

WKS – Wojskowy Klub Sportowy
WKTW – Wojewódzka Komisja Turystyki Wiejskiej
WLKS – Wiodący Ludowy Klub Sportowy
WUL – Wiejski Uniwersytet Ludowy
WUO – Wiejski Uniwersytet Orkanowy
WZMSR – Wojewódzkie Złoty Młodzieży Szkół Rolniczych
WZ – Wojewódzkie Zrzeszenie
ZLKL – Zielonogórski Ludowy Klub Lekkoatletyczny
ZML – Związek Młodzieży Ludowej
ZMP – Związek Młodej Polski
ZMW – Związek Młodzieży Wiejskiej
ZMW RP „Wici” – Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”
ZPNSP – Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych
ZS – Związek Strzelecki
ZSA – Zespół Szkół Agrobiznesu
ZSCh – Związek „Samopomocy Chłopskiej”
ZSMP – Zjednoczenie Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej
ZSO – Zasadnicza Szkoła Ogrodnicza
ZSR – Zespół Szkół Rolniczych
ZSRiTR – Zespół Szkół Rolniczych i Techniki Rolniczej

Spis tabel

1. Liczba ogniw i członków LZS/LKS w Polsce w latach 1975–1989.....	28
2. Szkolenie kadr dla potrzeb sportu w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987	30
3. Liczba imprez sportowych (wraz z uczestnikami) w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987	33
4. Liczba ogniw i członków LZS/LKS w Polsce w latach 1990–1998.....	35
5. Trzy najlepsze szkoły rolnicze we współzawodnictwie sportowym podczas Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych (i CZSR „SCH”) w latach 1975–1997.....	40
6. Trzy najlepsze województwa we współzawodnictwie sportowym podczas Ogólnopolskich Igrzysk LZS Młodzieży Szkół Rolniczych i Spółdzielczych (i CZSR „SCH”) w latach 1975–1997.....	41
7. Uczestnicy Mistrzostw Polski Szkół Rolniczych w latach szkolnych 1991/1992 i 1993/1994.....	44
8. Uczestnicy Mistrzostw Polski Szkół Rolniczych w latach szkolnych 1995/1996 i 1997/1998.....	45
9. Stan organizacyjny Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2014	50
10. Ośrodki Szkolenia Sportowego Młodzieży Zrzeszenia LZS w latach 2008–2011.....	51
11. Liczba Wiodących Ludowych Klubów Sportowych w latach 2000–2011...	53
12. Liczba sklasyfikowanych klubów w systemie sportu młodzieżowego w Polsce latach 1999–2015	54
13. Udział procentowy punktów zdobytych przez kluby Zrzeszenia LZS w systemie sportu młodzieżowego w latach 1999–2015.....	55
14. Szkolenie kadr w turystyce i rekreacji w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987	77
15. Liczba sekcji turystycznych, imprez turystycznych i uczestników imprez turystycznych w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998.....	80
16. Liczba sekcji i członków sekcji turystycznych oraz kursy organizatorów turystyki w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2014	94
17. Liczba imprez turystycznych i ich uczestników w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1999–2014	97

On the history of sport and tourism in the activities of the National Association of Rural Sports Teams in the years 1975–2015

Summary

The beginnings of organized physical activity in rural areas date back to the period prior to World War I. They are attributed to Rural Youth Clubs set up in the 2nd decade of the 20th century in the Polish Kingdom. After regaining independence by Poland, various forms of physical culture and tourism were practised by rural youth organizations on all-Poland level, including: Central Association of Rural Youth (CARY), CARY “Siew” [“Sowing”], Central Association of Young Rural Areas, Rural Youth Association (RYA), Association of Rural Youth of the Republic of Poland (ARY RP) “Wici”, and on the regional level, among others: Youth Association of Lesser Poland at Agricultural Association of Lesser Poland (YALP at AALP), ARY of Greater Poland and Volhynian ARY. In addition to rural youth organizations an important role in the development of physical activity in rural areas was played by other organizations such as Shooting Association, Catholic Youth Associations, and to a lesser extent Gymnastic Society (GS) “Sokół” (“Falcon”) An important role was played by school and out-of-school educational institutions. Activities of the State Office of Physical Education and Military Training contributed to the development of physical activity in rural areas.

After the end of World War II the greatest role in shaping sport and tourism in rural areas was played by Rural Sports Teams (RST). The first links of RST were established in 1946. In the history of RST an important time period is 1952. It was then that the Association of Rural Sports Teams was founded, which after three years received organizational autonomy. In the period up to mid-1970s the Association of RST increased its number of links and members. Sport, tourism, as well as other forms of physical activity developed.

In the years 1975–2015 the Association of RST was the strongest organization acting in the field of qualified and mass sport, as well as tourism and physical recreation in rural and small-town communities. However, it is worth noting that it

had the biggest number of links and members in the 2nd half of 1970s. A small, albeit gradual decline in the number of links and members took place in 1980s. The biggest decline in terms of the number of both links and members took place in the 90s, mainly in the 1st half of the last decade of the 20th century. In the 1st decade and in the 1st half of the 2nd decade of the 21st century the National Association of RST had from 265,000 to 350,000 members, and youth under the age of 18 – within the limits of 170,000 – 190,000.

The Association of RST attached great importance to qualified sport, as well as to professional sport. Cyclical events of the Association in the period discussed were, among others: All-Poland Chess Tournament “For the Golden Tower” All-Poland Tournament “Football Team Waiting” (since 1985), All-Poland Mass Cross-Country Races of the RST Association, All-Poland Sports and Recreation Games of RST of Workers in Rural Areas and Food Economy, and All-Poland Games of RST.

Sport of children and youth was another element in the activities of the RST Association. On the initiative of the Association the following were organized every two years: All-Poland Games of RST of Agricultural School Youth and Polish Championships of Agricultural Schools, as well as Polish Championships of RST Association and Polish Championships in youth categories. The development of sports level was visible among others in the number of sports clubs and societies of the RST Association scoring points, as well as the percentage in the points classification in the system of youth sport. In terms of conditions an essential element was (since the end of 1990s) the activity of Youth Sports Training Centres of the RST Association and Leading RSC, which significantly influenced the development of qualified sport.

Athletes of the RST Association performed very well at the level of all-Poland competition in the category of sub juniors, younger juniors, older juniors and young adults, as well as in the international arena in European and World championships in the age category of juniors and young adults. In sport of children youth athletes of the RST Association performed best in competition, among others in the following disciplines: cycling, athletics, Nordic skiing, volleyball, weightlifting, table tennis and wrestling.

Proper approach to sports training of children and youth resulted in a very good performance of the members of the RST Association in sport in the category of seniors. Athletes of the RST Association in the category of seniors presented a high level of sports performance, as evidenced by the results obtained at events of all-Poland importance, such as Polish Championships, or at the international level – Olympic Games, World Championships or European Championships. Among sports disciplines in which athletes of RST achieved the best sports results the following must be mentioned: badminton, horse riding, cycling, athletics, archery, speed skating, skiing, weightlifting, table tennis and wrestling (classic style and freestyle).

Tourism and physical recreation were, next to sport, one of the most important activities undertaken by RST Association in the years 1975–1998. In its tourism and sightseeing activity the RST Association benefited from large resources of its own tourism and recreation infrastructure. To meet its own needs it organized trainings of instructor personnel and organizers of tourism and physical recreation. It had the greatest number of sections and of tourist sections members in the 2nd half of 1970s. The number of tourist sections decreased in the period of 1975–1998 more than elevenfold. A significant decline in the number of sections and members of tourist sections occurred in the period of political transformation (after 1989). The Association focused mainly on qualified tourism with a wide programme related to sightseeing and patriotism. In terms of the number of organized events, as well as participants in tourism and recreation events, the most buoyant activity dates back to the 2nd half of 1970s. Activity of the RST Association in the field of tourism and recreation somewhat weakened in 1980s, whereas the apparent decline in this activity occurred in the period of political transformation. Tourism and recreation events were attended by rural community of all ages, especially by children and school youth.

The National Association of RST in the next period, in the years 1999–2015 had from 900 to over 1,100 tourist sections with the number of members reaching around 13,000 to 19,000. To meet its own needs it organized trainings of instructor personnel in the field of tourism and recreation. The National Association of RST organized tourist and recreational events at international, all-Poland, regional and local levels. They mainly consisted in qualified tourism with forms of sightseeing, patriotic and educational tourism. On the initiative of the National Association of RST, and Provincial Associations activities within the scope of mass sport were organized. The Association of RST was engaged in the activity for the disabled, which also included elements of motor rehabilitation.

The National Association of RST played an important role in the popularization and promotion of sport, tourism and physical recreation in rural and small-town communities in Poland in the years 1975–2015.

